

KNIHOVNY SOUČASNOSTI 2021

www.sdruk.cz

Sborník z 29. ročníku konference
Knihovny současnosti 2021

21

Sdružení knihoven ČR
Ústřední knihovnická rada ČR

SDRU_K

Knihovny současnosti 2021

Sborník z 29. ročníku konference,
konané ve dnech 7.–9. září 2021
na Pedagogické fakultě
Univerzity Palackého v Olomouci

*Sborník je vydán s finanční podporou Ministerstva kultury
díky dotačnímu titulu VISK 1*

OBSAH

Úvodní slovo.....	6
ZAHRANIČNÍ HOSTÉ.....	7
Sabine Homilius: Federal Union of German Library Associations; spolupráce českého a německého knihovnictví ..	7
Rolf Hapel: Knihovna jako společenská hra, která mění pravidla hry.....	8
Tammy Westergard: Projekt SANDI	10
KNIHOVNY V DEMOKRACII	12
Úvod k programovému bloku.....	13
Část první: Knihovny a demokracie.....	15
Čo si predstavujete pod takým slovom demokracie, Kefalín? ..15	
Knihovny, demokracie, participace a vzdělávání. Zdůvodnění součinnosti	19
Knihovny v demokracii	28
Část druhá: Knihovny v akci	29
Anketa Demokracie v knihovnách.....	29
Knihovna by měla být přirozeným centrem komunit a přispívat k rozvoji občanské společnosti – daří se to v Liberci?	32
Vesnická knihovna a komunální volby	34
O budoucnosti obce se rozhodlo v knihovně	35
Knihovna Choltice – křižovatka i spojnice cest	36
Městská knihovna Přelouč – přirozená centra komunit... ..	38
Spolupráce s Městskými lesy	40
Příhrádek, věc knihovni – věc veřejná.....	41
Dobro K3	43
Multikulturní aktivity v Masarykově veřejné knihovně Vsetín.....	45

LGBT+ a veřejné knihovny: charakteristika komunity a doporučení ke zlepšení knihovnických a informačních služeb	48
Udržitelnost v knihovnách.....	65
KNIHOVNY JAKO VZDĚLÁVACÍ A VZDĚLANOST PODPORUJÍCÍ INSTITUCE	72
Úvod k programovému bloku	73
Memorandum o spolupráci mezi resortem kultury a školství je na světě	81
Mediální vzdělávání – výzva pro společnost a příležitost pro knihovny.....	85
„Může umělá inteligence (AI) ovlivnit naši práci či život?“ ..	96
Podpora knihoven v Operačním programu Jan Amos Komenský (OP JAK)	98
Vize změn v profesní kvalifikaci Knihovník v Národní soustavě kvalifikací	100
Učíme se příběhem ve školní i knihovnické praxi	106
Experimentální edtechové uzly KISK.....	121
Analýzy věkové, vzdělanostní a platové struktury pracovníků knihoven v ČR 2020/2021.....	132
KNIHOVNA JAKO KULTURNÍ INSTITUCE.....	152
Od regálů k pódiiám	154
Časopis Knihmil – radost v době covidové.....	160
Knihovna „ve skalách“	165
Vidět ušima, slyšet očima... Čtení pro handicapované aneb dva publikační projekty Krajské vědecké knihovny v Liberci	174
Časopis Duha – víc než jen regionální periodikum.....	181
Permoník – nástroj pro evidenci periodik.....	189
Tabook a Městská knihovna Tábor	197
Trendy v smerování knižnic z pohľadu kultúrneho a kreatívneho priemyslu.....	209

EODOPEN – Odhalte s námi skryté bohatství.....	223
MILNÍKY A PILÍŘE.....	228
Střednědobá strategie rozvoje Národní knihovny ČR aneb kam chce směřovat instituce, která má být pilířem systému českého knihovnictví?.....	230
Česká digitální knihovna – centrální řešení pro české knihovny.....	232
Svět knihy je tu i pro knihovny.....	234
Knihovny v nejistém světě.....	235
PARTNEŘI KONFERENCE KNIHOVNY SOUČASNOSTI 2021....	236

Úvodní slovo

Vážené kolegyně, vážení kolegové, milí příznivci knihoven,

jsem rád, že jsme se v těchto nejistých časech mohli setkat v Olomouci na 29. ročníku konference *Knihovny současnosti*.

Věřím, že program, který jsme pro vás letos připravili, zaujal a že se k němu vrátíte prostřednictvím tohoto sborníku, kde najdete nejen, jak jste zvyklí, tradiční příspěvky přednášejících, ale jeho součástí jsou i audio- a videozáznamy přednášek zahraničních hostů (s titulky) a panelových diskuzí. Tím vám tedy snad atmosféru a zážitek z konference lépe přiblížíme.

Nicméně doufám, že příští rok se setkáme opět osobně v Olomouci, však nás čeká hezké kulaté výročí této vzdělávací knihovnické akce. Nesmím ale opominout ani roli společenskou, kterou naše konference má, a to, že se můžeme setkat a vyměňovat si zkušenosti, informace a postřehy nejen v konferenčních sálech, ale i v neformálním prostředí, a na to se také velmi těším.

Příjemné čtení

*RNDr. Tomáš Řehák
Předseda Rady Sdružení knihoven ČR*

ZAHRANIČNÍ HOSTÉ

Sabine Homilius: Federal Union of German Library Associations; spolupráce českého a německého knihovnictví

Dr. Sabine Homilius přinesla vhled do německého knihovnictví. Představila aktuální témata a trendy a také speciality knihovnického prostředí v Německu týkající se společensko-politické role knihoven, jejich advokační, komunikační a fundraisingové aktivity. Příspěvek končí srdečným pozváním do Lipska na German Library Congress, který proběhne 14.–17. března 2022 a kde bude odstartován projekt tříletého partnerství českých a německých knihoven.

Sabine Homilius je ředitelkou Městské knihovny ve Frankfurtu. Svou knihovnickou kariéru zahájila v roce 1996 jako oborová knihovnice v Univerzitní knihovně v Marburgu. V roce 1998 se přestěhovala do Frankfurtu, nejprve pracovala jako vedoucí knihovního centra pro humanitní vědy na Frankfurtské univerzitě. V roce 2004 Sabine nastoupila do Městské knihovny ve Frankfurtu. Sabine je prezidentkou asociace Library and Information in Germany – Federal Union of German Library Associations.

Obr. 1 Sabine Homilius, přednáška viz odkaz: <https://youtu.be/AqdtK1rbqVw>. Zdroj: SDRUK

Rolf Hapel: Knihovna jako společenská hra, která mění pravidla hry

Rolfova prezentace je zaměřena na to, jak uplatnit přístup „měnící hru“ pro rozvoj knihoven v klíčových oblastech, včetně technologií a inovací, prostor a zdrojů a veřejného účelu. Zapojení komunity, partnerství a metodologie Design Thinking patří mezi klíčové koncepty zaměřené na vytváření komunitně relevantních současných služeb a programů knihoven. Na příkladech a postřezích vycházejících ze znalostí a zkušeností, které získal v Aarhusu a Seattlu, Rolf diskutoval možnosti a příležitosti, které vidí pro budoucí roli veřejných knihoven.

Rolf Hapel je přidruženým instruktorem na iSchool Washingtonské univerzity v Seattlu, poté co v letech 2018–2020 působil jako profesor praxe v rámci programu Distinguished Practitioners in Residence. V letech 2006–2018 byl ředitelem Odboru služeb občanům a knihoven v dánském Aarhusu a v letech 1994–2006 městským knihovníkem. Vzděláním je knihovník a je držitelem magisterského titulu v oboru digitalizace a veřejné správy. Pracoval jako knihovník, zástupce ředitele, městský knihovník a ředitel ve čtyřech dánských městech. Byl předsedou mnoha řídicích skupin, výborů a rad, napsal řadu článků a je mezinárodně uznávaným řečníkem v oblasti rozvoje a transformace knihoven. Působil jako expert v architektonických soutěžích na nové městské knihovny v hlavních městech Norska a Finska a spolupracoval se čtyřmi různými mezinárodními nadacemi jako poradce v oblasti knihoven. Mezi jeho pracovní úkoly patřilo vedení koordinačního orgánu dánské digitální knihovny, iniciování a plánování série konferencí Next Library (které se konají každé dva roky a díky nimž se Aarhus dostal na mapu jako jedno z inovačních ohnisek

mezinárodního knihovnictví), spoluvedení vývoje souboru nástrojů Design Thinking Toolkit for Libraries s chicagskými veřejnými knihovnami a vedení vývoje a dokončení hlavní knihovny Dokk1 v Aarhusu. Tato uznávaná knihovna byla otevřena v roce 2015 a na Světovém knihovnickém a informačním kongresu 2016 získala ocenění Knihovna roku.

Obr. 1 Rolf Hapel, přednáška viz odkaz: <https://youtu.be/MDjBP092LIs>. Zdroj: SDRUK

Tammy Westergard: Projekt SANDI

Tammy Westergard představila projekt SANDI, nedávno schválený program pro ekonomické oživení amerických států Nevada a Kalifornie, jehož je manažerkou. Cílem projektu je pomoci lidem, kteří v důsledku dopadů pandemie covid-19 a probíhající ekonomické transformace přišli o práci. Nabízí možnost získat nové kompetence, které by jim umožnily zajistit si lepší pracovní příležitosti a vymanit se ze sociálního a ekonomického vyloučení. Důležitým pilířem tohoto projektu jsou také veřejné knihovny, které Tammy Westergard vedla a inspirovala jakožto první knihovnice státu Nevada a představitelka asociace Nevada State Libraries and Archives (NSLA). Knihovny v Nevadě fungují jako základní vstupenka pro systém rekvalifikací a také průzkum kariérních příležitostí. Zároveň jsou místem, které zajišťuje přístup k informačním zdrojům a technologiím umožňujícím návštěvníkům rekvalifikovat se i distančně.

Tammy Westergard modernizuje vzdělávání a kariérní rozvoj zapojením virtuální reality a využívá je ve prospěch ekonomických potřeb státu Nevada. Jako manažerka grantového projektu Reimagine Workforce Preparation pro Ministerstvo školství integruje 3D a virtuální realitu do posilování gramotnosti na trhu práce. Díky rovnému přístupu k vzdělávání a kariérnímu růstu, který zajišťují knihovny, získávají lidé nové pracovní příležitosti v oborech, které odpovídají aktuálním potřebám státu. Tammy je členkou American Library Association, Public Library Association, Nevada Library Association, Association of Records Managers and Administrators a Beta Phi Mu International Library & Information Studies Honor

Society. Působí také jako členka mezinárodní poradní rady Nadace Knihovny Václava Havla.

Obr. 1 Tammy Westergard, přednáška viz odkaz: <https://youtu.be/D1o3JBe7Ojw>. Zdroj: SDRUK

KNIHOVNY V DEMOKRACII

**Knihovny jako pilíře demokracie
a přirozená centra komunit
(pilíř I)**

Garanti:

Mgr. Martina Wolna

Mgr. Kateřina Janošková

Mgr. Daniel Bechný

Úvod k programovému bloku

Martina Wolna

Knihovna Třinec

V aktuální Konceptci rozvoje knihoven v České republice na léta 2021 až 2027 s výhledem do roku 2030 se píše: „Knihovna patří k pilířům fungování demokratické společnosti a je symbolem svobodného myšlení. Je přirozenou součástí komunit. Síť knihoven představuje tisíce míst v celé ČR, která slouží přímému naplňování principů demokracie poskytováním rovného přístupu k informacím i prostoru pro diskuze a setkávání.“

První pilíř strategického dokumentu knihoven v Česku zabírá širokou škálu činností a aktivit knihoven. Vychází z již tradičních a silných kořenů budování komunitních knihoven a rozvíjí je o nové výzvy a úkoly – posilovat a upevňovat hodnoty demokratické společnosti, být místem setkávání občanů s občany nad obecními záležitostmi, spojnicí mezi volenou samosprávou a občany a místem, kde se upevňuje sociální soudržnost a důvěra, nebo se podílet na komunikaci celospolečenských témat na lokální úrovni.

Jsou naše knihovny vůbec schopné takový cíl naplňovat? A pokud ano, co by měly dělat v rámci svých činností?

Tématem českých knihoven pro rok 2021 je udržitelný rozvoj. Zabývá se ovšem někdo problematikou udržitelnosti demokracie jako nezbytného předpokladu pro směřování k samotnému udržitelnému rozvoji společnosti? Demokracie sama o sobě se v knihovnách příliš nereflektuje, nebývá hlavním tématem. Je brána jako naprostá samozřejmost. Pokud se ale rozhlédneme kolem sebe, a nemusíme hledět příliš daleko, ukazuje se, že se jedná o velice křehkou záležitost.

Pro rok 2021 jsme zaměřili pohled na demokracii samotnou. Jak konkrétně knihovny vnímají teze nastíněné v koncepci? A jak tuto staronovou roli knihoven vnímají lidé mimo knihovny? Tyto otázky byly východiskem pro přípravu témat a přednášek bloku *Knihovny v demokracii*.

V dopolední části s názvem *Knihovny a demokracie* proběhla diskuze s vybranými hosty, ve které jsme hledali možné odpovědi na výše uvedené otázky v širších souvislostech. Odpolední část nazvaná *Knihovny v akci* byla věnovaná konkrétním aktivitám v mozaice příběhů z několika knihoven. Blok byl uzavřen společnou debatou přítomných posluchačů nad prvním pilířem koncepce knihoven.

Část první: Knihovny a demokracie

Čo si predstavujete pod takým slovom demokracie, Kefalín?

Daniel Bechný

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

V rámci příprav programu na konferenci *Knihovny současnosti 2021* se náš programový tým zaměřil v celodenním bloku *Knihovny v demokracii* postupně na problematiku udržitelnosti konceptu demokracie v naší společnosti, na vztah knihoven a knihovníků k demokracii a na komunitní roli knihoven.

Úvahy o demokracii samotné se v knihovnách příliš nepěstují. Proč se také zabývat něčím tak běžným? Demokratické zřízení je dnes chápáno jako naprosto samozřejmé. Pokud se ale rozhlédneme kolem sebe, a nemusíme hledět příliš daleko, ukazuje se, že se jedná o velice křehkou záležitost a krůčky k totalitnímu nebo autokratickému systému mohou být často nezřetelné. Jejich zpětné vytrasování se zdá jasné, ale pokud jsme součástí státu, který se pomalu mění z demokratického na autoritativní režim, nebývá jasné nic. Platí na nás totiž syndrom vařené žáby, byť základní indikátory narůstající míry autoritářství jsou jednoduché:

1. odmítání demokratických pravidel,
2. popírání legitimacy politických oponentů,
3. tolerance nebo povzbuzování k násilí a
4. připravenost omezit občanská práva svých oponentů a médií.

Uvedené indikátory jsou popsány v knize *Jak umírá demokracie* od autorů Stevena Levitského a Daniela Ziblatta.¹

Vraťme se ale do knihoven. V aktuální *Koncepci rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030* se píše: „*Knihovna patří k pilířům fungování demokratické společnosti a je symbolem svobodného myšlení. Je přirozenou součástí komunit. Síť knihoven představuje tisíce míst v celé ČR, která slouží přímému naplňování principů demokracie poskytováním rovného přístupu k informacím i prostoru pro diskuze a setkávání.*“²

Chopili jsme se této teze a v první části bloku nazvaném prozaicky *Knihovny a demokracie* jsme si nejprve poslechli referát Pavla Šaradína z Univerzity Palackého v Olomouci věnovaný postavení knihoven v demokratické společnosti a demokracii jako takové. Důraz byl kladen na občanskou participaci, její různé formy a vztah k pro-demokratickým postojům. Poslední část autor věnoval stavu občanského vzdělávání.

Po tomto úvodním příspěvku jsme rozpoutali diskuzi s pěti panelisty: Michalem Černým z Katedry informačních studií a knihovnictví Filosofické fakulty Masarykovy univerzity, Ondřejem Filipcem z Katedry politologie a společenských věd Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Monikou Horákovou z Knihovny Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, Tomášem Samkem z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a bývalou ředitelkou Krajské vědecké knihovny v Liberci Věrou Vohlídalovou.

Abychom dopřáli diskutujícím trochu oddechu, zeptali jsme se ještě na roli knihoven v dnešní společnosti tří „virtuálních“ hostů:

1 Levitsky, Steven a Daniel Ziblatt. *Jak umírá demokracie*. Praha: Prostor, 2018. Globus. ISBN 978-80-7260-394-7.

2 *Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030* [online]. [cit. 2021-11-23]. Dostupné z: <https://text.nkp.cz/ipk/ipk/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027/koncepce-rozvoje-knihoven-2021-2027/view>

ředitele Deníku N Jána Simkaniče, ředitelky Public Library 2030 Ilony Kish a ředitele nakladatelství Academia Jiřího Padevěta.

Diskuze, kterou si můžete poslechnout prostřednictvím odkazu níže, nebyla v žádném případě míněna jako nutně vyčerpávající z pohledu pátrání po otázkách spojených s úvahami o demokracii v prostředí knihoven. Debata se pokusila odpovědět na níže uvede- ných osm otázek, které je možné předložit znovu a znovu ve zcela jiném složení účastníků a vždy se dozvíme další a další aspekty nekonečného pátrání po smyslu a legitimitě demokracie, demokra- tických institucí a úloze lidí, kteří se nebojí kritického myšlení.

Přehled otázek, někdy schválně kontroverzních, které lze použít u podobné panelové diskuze třeba ve vaší knihovně:

1. *Co pro vás konkrétně znamená pojem demokracie?* (Troufalý do- taz na malém prostoru jako „ledolamka“ nebo vhození do vody, oboje tak na jedno nadechnutí.)
2. *Co je podle vás předpokladem demokracie? Je to „dospělý“ občan, nebo „dospělá“ společnost?* (Demokracie není chaotickou směsí individuálních přání nebo tužeb vybraných skupin, i když se to tak může někdy jevit. Domníváme se, že je potřeba se bavit o dospělosti jedinců a společnosti, kde si každý uvědomuje svá práva, ale i své povinnosti.)
3. *Je knihovna svobodným prostorem pro vyjádření jakéhokoliv ná- zoru?* (O knihovnách se mluví jako o svobodném a bezpečném místě. Co to ovšem znamená a je to vůbec pravda? Opravdu má knihovna jako veřejná instituce povinnost umožnit všem zájem- cům sdělovat své názory? Má být odmítnutí nevhodného obsahu součástí každé strategie knihoven?)

4. *Je knihovna politickým centrem dění?* (Knihovny jsou vždy někým zřizovány, někomu se ze své činnosti odpovídají. Ale ve sféře politické odpovědnosti by se knihovny pohybovat neměly. Přesto jsou nutně prostorem politickým, ale spíše ve významu nepolitické politiky drobné práce pro zvýšení občanské vzdělanosti nebo aktivit mimo „velkou“ politiku.)
5. *Jsou knihovny demokratické a pravdivé? Jak se mají chovat knihovníci?* (V době „covidové“ se některé knihovny „vzbouřily“ proti opatřením a šly, řekněme, svou cestou. Patří občanská neposlušnost do knihoven, nebo je potřeba sledovat vždy Sokratovu cestu?)
6. *Jsou knihovny schopné demokracii bránit, posilovat ji?* (Jak bránit demokracii sobě navzdory? Pokud se shodneme na tom, že demokracie stojí za obranu, jak by takové počínání měly knihovny provést?)
7. *Jsou schopné se v demokracii bránit samotné knihovny?* (Vedle tlaků ekonomických je možné se zamyslet nad potřebami a chtěním společnosti. Jak vytvořit odolné [resilient] knihovny? Jsou jiná média hrozbou, nebo se jen umí lépe a rychleji přizpůsobit novým potřebám?)
8. *Jsou knihovny vhodným prostorem, a to zejména fyzickým, umožňujícím návrat ke komunikační slušnosti? Jsou knihovny schopné působit proti rozdělování společnosti?* (Rozdělování společnosti je vnímáno jako nejpálčivější problém současnosti. Jsou knihovny místem, kde je možné obnovit dialog dvou rozhádaných táborů, nebo je takový pokus čirou utopií, a to nejen v knihovnách?)

Knihovny, demokracie, participace a vzdělávání. Zdůvodnění součinnosti

Pavel Šaradín

Katedra politologie a evropských studií, FF UP v Olomouci

Běžný čtenář politických zpráv v České republice může být občas zmaten. V roce 2016 si přečetl například titulek: „*Češi nejsou spokojeni s fungováním demokracie.*“ O dva roky později zase: „*Index demokracie: Česko se rok od roku propadá, situace se zhoršuje v celém světě.*“ Ale v roce 2019 už něco jiného: „*S fungováním demokracie je spokojeno 67 procent Čechů. Je to nejvíc za 16 let.*“ Nu a následující rok: „*Nespokojenost s demokracií nadále stoupá, střední Evropa je ale výjimkou.*“ Tedy upadá, nebo neupadá naše demokracie? Jednoduchou odpověď ale nemáme, často se v ní promítají naše politické preference. Jinak fungování demokracie hodnotí sympatizant Andreje Babiše v době jeho vládnutí, jinak příznivec Milionu chviliek. Jak je tomu ve skutečnosti?

O krizi demokracie se píše velmi dlouho. O pádech demokracií přemýšleli již Platon i Aristoteles, o její krizi se psalo téměř celé 20. století. K odborné literatuře, která se tímto jevem zabývá, však za posledních 15 či 20 let přibývá stále více a více položek. V knihkupectvích a knihovnách nalezneme tituly s názvy *Jak končí demokracie*, *Čas zachránit demokracii*, *Jak umírá demokracie*, *Soumrak demokracie*, *Konec demokracie* a podobně. Stav demokracie, respektive její oslabování, je tedy častým tématem výzkumů. Rovněž naše pracoviště připravilo v roce 2021 titul, s jehož závěry zde budeme pracovat: *Češi a demokracie v digitální době*. Také my jsme si položili otázku, jak zabránit erozi demokracie. Když se vrátíme na samotný úvod tohoto příspěvku, konstatovali jsme, že se nám titulky mohou zdát poněkud zmatečné: jednou pro nás demokracie funguje, podruhé s ní spokojeni nejsme. A přesto mezi vyjádřeními

není nijak dlouhá doba. Různé výzkumy, ale i projevy některých politiků, chování určitých skupin na sociálních sítích nebo zpochybňování některých politických institucí nám ukazují, že o demokracii je potřeba se skutečně starat. Umíme to? V souhrnné výzkumné zprávě z projektu, který se věnoval občanskému vzdělávání, nazvané *Občanské vzdělávání v ČR. Potřeby, postoje a názory obyvatel* (2019, projekt agentury TAČR) jsme uvedli: „*Systém vzdělávání nebyl za 30 let demokracie schopný posílit prodemokratické smýšlení obyvatel.*“¹ To je velmi znepokojivé zjištění. Chybí nám totiž zákon (případně koncepce) o občanském vzdělávání. Ačkoliv jsme v České republice podnikli několik pokusů o přijetí *Koncepce občanského vzdělávání* (KOV), nebyli jsme ani jednou úspěšní. Poprvé to bylo v době, kdy byl ministrem školství Ondřej Liška (Strana zelených). Vláda však předčasně skončila vyslovením nedůvěry (2009). Později, kdy funkci ministryně školství zastávala Kateřina Valachová (ČSSD), Poslanecká sněmovna i vláda přijaly několik vymezujících dokumentů, které měly sloužit pozdějšímu přijetí této koncepce. Poslední výraznější politické aktivity, jak vidíme, pocházejí z roku 2017, ale ani tehdy nakonec neexistovala potřebná shoda mezi politickými stranami ani mezi aktéry, kteří se občanskému vzdělávání věnují (například občanská sdružení). Na podzim se uskutečnily volby, po nich už se o koncepci přestalo hovořit.

Občanské vzdělávání chápeme jako dlouhodobý společenský proces, jediným možným přístupem je celoživotní vzdělávání (CŽV). Zkrátka je považujeme (volně podle definice UNESCO) za vzdělávání jednotlivců od jejich narození s cílem připravit je na jejich roli jasně uvažujících a zodpovědně se rozhodujících občanů, kteří se aktivně podílí na rozhodnutích týkajících se společnosti. Většinou se uvádí řada faktorů, které bychom mohli v tomto ohledu zlepšit.

1 Souhrnná výzkumná zpráva *Občanské vzdělávání v ČR. Potřeby, postoje a názory obyvatel*. 2019, s. 3.

Zaměřit se více a spíše netradičními formami na žáky základních škol, změnit obsahově výuku na středních školách (dějepis, základy společenských věd), nalézt určitou formu vzdělávání o politice a společnosti na vysokých školách, reformovat pedagogické fakulty a podporovat formy CŽV. Často nejde jen o změnu obsahu, co učit, ale také o nalezení forem a prostředků, kterými informovat a vzdělávat. A v tomto směru mohou hrát velmi důležitou roli (obecní) knihovny. Jsou si toho vědomi tvůrci *Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027*, kde se mj. slovo „demokracie“ v různých kontextech zmiňuje 23krát, což je naprostý nárůst oproti koncepci předcházející (2017–2020). V nynější koncepci se píše: *„Knihovna patří k pilířům fungování demokratické společnosti a je symbolem svobodného myšlení. Je přirozenou součástí komunit. Síť knihoven představuje tisíce míst v celé ČR, která slouží přímému naplňování principů demokracie poskytováním rovného přístupu k informacím i prostoru pro diskuze a setkávání.“* Ve stovkách obcí, jak se ukazuje dlouhodobě, mohou knihovny hrát důležitou roli jako místa CŽV v oblasti zvyšování politických kompetencí. V našem výzkumu jsme mj. zjistili:

- Občané, kteří tíhnou k nedemokratickým zřízením, nejsou schopni kriticky domyslet důsledky takového potenciálního rozhodnutí vzdát se demokratického způsobu vládnutí, a to kvůli nedostatku klíčových demokratických kompetencí, zejména znalostí a dovedností.
- Vysoká míra politických znalostí má samostatný pozitivní efekt na prodemokratické postoje respondentů.
- Občané s nízkou úrovní politických znalostí a kompetencí se ve větší míře neúčastní voleb. Cítí se více politicky odcizení. Myslí si, že se politici o lidi nezajímají a nelze jim důvěřovat.
- Tito občané mají i nízkou politickou efektivitu, myslí si, že sami nedokáží ovlivnit veřejné dění, a nemají pro to vlastní

schopnosti. Častěji uvádějí, že nejsou kvalifikovaní pro účast v politice, a rovněž uvádějí, že méně rozumí politickým problémům naší země.

- Lidé, kteří se zajímají o politiku (v médiích) a více politicky participují (např. podepisování petic, účast na demonstracích apod.), mají prodemokratický postoj jen tehdy, pokud dosahují i vysoké míry politických znalostí a kompetencí. Samotný zájem o politiku a politická participace nevedou automaticky k demokratickým postojům ani ke zvýšení politických znalostí a kompetencí.
- Sledování politiky v médiích ani vyšší míru politické participace nelze spojit s vyšší úrovní politických znalostí.

Z těchto zjištění vyplývá, že politické znalosti a kompetence, které bychom si měli osvojit, vedou k účasti na volbách a podpoře prodemokratického smýšlení. Samotné sledování zpráv či vyšší zájem o veřejné dění k tomuto nevede. Platí to i opačně, lidé, kteří rozumí politice a jejím mechanismům, mají dobré politické znalosti, důvěřují politickým institucím. Jako tomu bývá v mnoha dalších situacích, klíčovou roli hraje tzv. socioekonomický status (úroveň vzdělání, výše příjmu, ekonomická situace domácnosti apod.), nicméně z našeho pohledu musíme přidat i zjištění dalšího podstatného faktoru. Jsou jím politické znalosti, což vytváří zdůvodnění jednak pro ČŽV a také pro koncepci knihoven jako institucí podporujících „*naplňování principů demokracie*“, jak je uvedeno ve výše zmíněné koncepci.

Knihovny mohou tedy být ostrůvky prodemokratického smýšlení v obci. První pilíř koncepce považuje knihovny za „*pilíře občanské společnosti a přirozená centra komunit*“. V lokálním prostoru se odehrává řada klíčových rozhodnutí, která ovlivňují náš každodenní život. Proto se naše aktivity uskutečňují ponejvíce na této úrovni a každý rozumný politik by měl v obci hledat co nejširší podporu

pro svá rozhodnutí mezi občany. Nástroje, které pomáhají zvyšovat angažovanost občanů, nazýváme demokratické inovace (DI).

Problematika DI je velmi široká a těchto nástrojů je celá řada. Například v roce 2005 představil Graham Smith několik desítek inovací, jejich přesný počet je uveden v názvu knihy *Beyond the Ballot: 57 Democratic Innovations from Around the World*. Graham Smith považuje DI za „*instituce, které byly speciálně navrženy kvůli zvýšení a prohloubení účasti občanů na procesu politického rozhodování*“. Brigitte Geissel (2009, s. 53) v další ze základních definic pak demokratické inovace objasňuje jako „*nové procedury, které jsou vědomě a cíleně zavedeny za účelem zlepšení kvality demokracie bez ohledu na to, zda již byla určitá inovace vyzkoušena v jiném systému*“.

Podíváme-li se na prostředí České republiky, tak pravděpodobně neznámější a nejpoužívanější DI jsou participativní rozpočty. Jedná se o nástroje, kdy představitelé obce vyčlení část rozpočtu pro rozhodování občanů. Ti si mohou za předem stanovených pravidel vybírat z projektů, které podle jejich názoru v co největší míře zkvalitní život v obci. O těchto projektech debatují a následně hlasují. Zastavíme-li se krátce u participativních rozpočtů z hlediska jejich zaměření, ukáže se nám jejich potenciál. Tyto rozpočty se rychle rozvíjejí po celém světě a tento jev výzkumníci objasňují jeho „úspěšným příběhem“ a pozitivními očekáváními ohledně sociálních proměn na vícero úrovních. Naděje podporovatelů participativních rozpočtů shrnuli Wampler, McNulty a Touchton (2018: 4) do dvou hlavních bodů:

Zprvé, změny v chování a přístupech jednotlivců (občanů, politiků i úředníků), kteří se procesu účastní, kdy očekáváme, že se zvýší podpora utváření demokratické politiky, posílí se důvěra mezi občany a demokratická legitimita.

Zadruhé, procesy participativního rozpočtování mohou mít více efektů, které jsou spolu provázány a mohou vést ke zlepšení ve čtyřech hlavních oblastech:

- a) silnější občanská společnost (zvýšením počtu a aktivit organizací a jejich napojením na vládní struktury);
- b) posílení transparentnosti;
- c) zvýšení odpovědnosti (zapojení občanů zvyšuje jejich informovanost a politika více odpovídá na jejich požadavky);
- d) zlepšení sociálních výstupů (zejména v souvislosti s větší odpovědností vlád ve vztahu k občanům a znevýhodněným komunitám).

Otázkou je, nakolik jsou tato očekávání naplňována v souvislosti s kvalitou demokracie a změnami politiky na lokální úrovni, protože při zavádění i během samotného fungování participativních rozpočtů může docházet k různým nedostatkům a chybám, které tyto čtyři předpokládané cíle oslabují. Podobným způsobem můžeme představit další DI, například participativní plánování, odvolávání starostů občany (existuje-li jejich přímá volba), místní referenda apod. Všechny mají potenciál zvýšit participaci občanů na lokální politice.

Z našich výzkumů rovněž vyplývá, že nejvíce prodemokraticky smýšlejících osob je mezi těmi, kteří participují zejména na lokální úrovni. Samotná účast na lokální politice, práce pro komunitu, zkrátka vše, co vede ke zlepšování života v obci, vede k podpoře demokracie. Takto se nám propojují témata demokracie, knihoven, občanského vzdělávání, lokální politiky a participace v jednom bodě, a tou je obec.

Pokud by se někdo chtěl s výše uvedenými tématy seznámit podrobněji, lze v tomto ohledu doporučit řadu knižních titulů. Především daty podloženou knihu *Češi a demokracie v digitální době*, kterou jsme napsali na základě několika výzkumů (Šaradín et al., 2021). Propojení teorie demokracie a analýz politické a občanské participace nabídly již dříve Petra Rakušanová a Blanka Řeháková (2006), a to v knížce *Participace, demokracie a občanství*

v evropském kontextu. Výtečnou knihou je silně teoreticky ukotvené téma vztahu mezi důvěrou a demokracií od Markéty Sedláčkové (2012). Výzkum demokracie je předmětem několika kapitol knihy *Jak se žije Čechům v současné Evropě?* (Pospíšilová et al., 2018). Především kapitoly *Je česká demokracie v krizi? a Rozumějí Češi demokracii?* Jaroslava Pospíšilová mj. ukázala, že svoboda „nahrává kladnému hodnocení, preference rovnostářství vede naopak k větší nespokojenosti s českou demokracií“.² V roce 2017 okruh brněnských autorů vydal šířeji koncipovanou knihu *Kvalita demokracie v České republice* (Balík et al., 2016). Zájemce o studium demokracie bychom mohli upozornit na desítky dalších publikací, především časopiseckých, ty zde však nebudeme vyjmenovávat. Zcela jistě lze doporučit knihu *Občanská participace v České republice* (Linek et al., 2017), opřít se můžeme ale třeba i o pokusy, které se snaží zmapovat aktuální stav participace. K nim patří *Analýza občanské participace v ČR – shrnutí* (2015).

Pokud jde o občanské vzdělávání, v naší souhrnné zprávě jsme konstatovali: „*Dosavadní výzkum občanského vzdělávání v České republice trpí nedostatkem kvalitních empirických dat, která by byla schopna zmapovat stav občanského vzdělávání v ČR.*“³ K dispozici máme spíše dílčí pokusy, které však mají dobrou kvalitu. První ucelenější pokus, který sloužil jako datová základna pro případnou koncepci občanského vzdělávání, jsme realizovali prostřednictvím agentury TAČR a vybrané závěry jsou obsaženy v již zmíněné knize (Šaradín et al., 2021). K problematice knihoven bychom neměli opomenout text *Občanské vzdělávání v knihovnách* (Protivínský, Čáp, 2012).

2 Pospíšilová J. et al. *Jak se žije Čechům v současné Evropě?* Praha: Academia. 2018, s. 125.

3 Souhrnná výzkumná zpráva *Občanské vzdělávání v ČR. Potřeby, postoje a názory obyvatel.* 2019, s. 7.

Pár slov na závěr. V tomto stručném příspěvku jsme chtěli ukázat na důležitost občanského vzdělávání, knihoven, participace a lokální politiky. Vycházíme z poznatku, že pro demokracii a naše směřování k ní lze udělat mnohem více, než jsme učinili doposud. Optimální by bylo nalézt synergii všech oblastí, které jsme reflektovali. V zásadě bychom měli začít prvním krokem, a tím je příprava a schválení koncepce občanského vzdělávání. Mnozí považujeme demokratický režim za vhodné prostředí k tomu, abychom mohli být spokojenější v tom, že můžeme uplatňovat svobodu. O významu (občanského) vzdělávání není třeba pochybovat, a podíváme-li se na lokální politiku, v níž se nejčastěji angažujeme, může se tato naše participace přesunout i na úroveň národní. Zkrátka potřebujeme porozumět politice, vkládat v ni přiměřená očekávání a hlavně nad ní nelámat hůl. Protože je to povolání jako každé jiné. A demokratická politika je nejúčinnější zbraní proti populismu, který nás ohrožuje.

Použitá literatura

- Balík, S., Pink, M., Roberts, A., Rybář, M., Spáč, P., Svačinová, P. a P. Voda (2016). *Kvalita demokracie v České republice*. Brno: CDK.
- Geissel, B. (2009). How to Improve the Quality of Democracy? Experiences with Participatory Innovations at the Local Level in Germany. *German Politics & Society*, 27 (4), 51–71.
- Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027*. Dostupné z: <https://www.nkp.cz/ipk/ipk/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027/koncepce-rozvoje-knihoven-2021-2027/view>
- Linek, L., Císař, O., Petružšek, I. a K. Vráblíková (2017). *Občanská participace v České republice*. Praha: Slon.
- Pospíšilová, J., Krulichová, E., Raudenská, E., Čermáková, D., Hamplová, D., Topinková, R., ... a K. Plecítá (2018). *Jak se žije Čechům v současné Evropě?* Praha: Academia.

- Protivínský, T. a P. Čáp (2012). *Občanské vzdělávání v knihovnách*. Brno: Masarykova univerzita.
- Rakušanová, P. a B. Řeháková (2006). *Participace, demokracie a občanství v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Sedláčková, M. (2012). *Důvěra a demokracie*. Praha: Slon.
- Smith, G. (2005). *Beyond the Ballot: 57 Democratic Innovations from Around the World*. The Power Inquiry. Dostupné z: https://eprints.soton.ac.uk/34527/1/Beyond_the_Ballot.pdf
- Souhrnná výzkumná zpráva. *Občanské vzdělávání v ČR. Potřeby, postoje a názory obyvatel*. (2019). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Šaradín, P., Lebeda, T., Lebedová, E., Lysek, J., Merklová, K., Ostrá, D., Soukop, M. a M. Zapletalová (2021). *Češi a demokracie v digitální době*. Brno: CDK.
- Wampler, B., McNulty, S. a M. Touchton (2018). *Participatory Budgeting: Spreading Accross the Globe*. Dostupné z: https://www.transparency-initiative.org/wp-content/uploads/2018/03/spreading-pb-across-the-globe_jan-2018.pdf

Knihovny v demokracii

Panelová diskuze

V aktuální *Koncepci rozvoje knihoven v České republice na léta 2021 až 2027* s výhledem do roku 2030 se píše: „*Knihovna patří k pilířům fungování demokratické společnosti a je symbolem svobodného myšlení. Je přirozenou součástí komunity. Síť knihoven představuje tisíce míst v celé ČR, která slouží přímému naplňování principů demokracie poskytováním rovného přístupu k informacím i prostoru pro diskuse a setkávání.*“

Obr. 1 Michal Černý, Ondřej Filipec, Daniel Bechný, Monika Horáková, Tomáš Samek a Věra Vohlídalová, panelová diskuze viz odkaz:

[https://www.youtube.com/watch?v=ye8fwvY\]hqs](https://www.youtube.com/watch?v=ye8fwvY]hqs). Zdroj: SDRUK

Část druhá: Knihovny v akci

Anketa Demokracie v knihovnách

Kateřina Janořková

Masarykova veřejná knihovna Vsetín

Zajímalo nás, jak to vypadá v našich knihovnách s možností prosazovat v rámci pořadů a programů různá (někdy i společensky kontroverzní či citlivá) témata a zda se opravdu knihovny profilují jako místa pro diskuzi a demokratické postoje. Do ankety se zapojilo 190 knihoven různých typů a velikostí.

V první otázce jsme zjišťovali, jestli je pro knihovny nějaké téma, které si v rámci svých vzdělávacích, kulturních a komunitních aktivit záměrně nevybírají. Na výběr byla tato: politika, náboženství, sexuální orientace, domácí násilí, environmentální a ekologická oblast, přístupy ke zdraví – např. očkování, jiná...

Ukázalo se, že 56,6 % knihoven nemá problém s žádným z uvedených témat. Nejvíce se vyhýbají tématům: politika 35,4 %, náboženství 16,4 %, sexuální orientace 7,9 %, ezoterika 7,9 %, domácí násilí 3,7 %, environmentální a ekologická témata 3,2 %.

Naše další otázka zněla: Pokud výše zmíněná témata zařazujete do svých programů, jakou formou? Dali jsme na výběr tyto formy: výstava, diskuze, beseda, jiné... Podle odpovědí volí 77,6 % knihoven besedy, 55,3 % výstavy, 27 % diskuze, 21,8 % akce v partnerství, 18 % události ve veřejném prostoru, 14,1 % charitativní akce, 8,8 % „živou knihovnu“, 5,3 % kampaně. Pokud knihovny organizují akce tohoto typu, setkají se občas i s nesouhlasem: 10 % se setkala s nesouhlasem ze strany zřizovatele, 22,7 % se setkala

s nesouhlasem ze strany veřejnosti, 10 % se setkala s nesouhlasem uvnitř knihovnického týmu; většinou se ale s nesouhlasem nesetkaly. 19,5 % dotázaných potvrdilo, že někdy odmítli akci s ohledem na „společensky nepříznivé téma“. Hlavními důvody byly:

- předvolební politická kampaň,
- neatraktivní, předpoklad malé účasti, nezáměr o téma,
- chceme zůstat apolitičtí,
- komerce pod hávem dobroty,
- akce proti potratům – nedůstojné a kontroverzní pojetí,
- z přednášky se stala náborová akce – spořitelna,
- akce sekty,
- negativní zkušenost ze strany knihovnické komunity,
- odmítnutí petice – politická kauza,
- islám.

Naopak se objevily i komentáře:

- chceme mluvit o všech tématech – nezametat pod koberec,
- snaha organizovat předvolební debaty.

V další otázce jsme zjišťovali, zda se knihovny při snaze zorganizovat akci dostaly pod „politický tlak“, ať už na uspořádání, či proti němu. Kladně odpovědělo 8,9 % s nejčastějším zdůvodněním, že není vůle akci uspořádat ze strany zřizovatele nebo ji musí zřizovatel schvalovat, některé akce jsou pořádány na příkaz zřizovatele.

Na otázku, zda knihovny reflektují aktuální témata / problémy ve svém městě / regionu, odpověděly následovně:

- 47,4 % – ano, ale pouze informujeme,
- 21,6 % – upozorňujeme na téma,
- 8,9 % – aktivně připravujeme diskuzi a zapojujeme se,

- 13,7 % – záporná odpověď s tím, že tato témata do knihovny nepatří,
- zbývající část odpověděla záporně s tím, že je tato témata nezajímají nebo mají obavu ze zřizovatele.

Část otázek se věnovala také profilaci knihovního fondu. Nejvíce se v knihovnách vyhýbají tématům: politika 12,7 %, náboženství 4,8 %, sexuální orientace 2,1 %, ezoterika, domácí násilí. Ovšem 81,5 % nemá problém s žádným z uvedených témat. 48,9 % dotazovaných knihoven odmítlo někdy zařadit knihu do fondu, protože ji vyhodnotily jako nevhodnou. Po odmítnutí uskutečnit akci či zařadit knihu do fondu na základě závadného obsahu se 9,1 % dotazovaných setkalo s negativní reakcí či agresí ze strany organizátora akce či dárce knihy. Nejčastěji se jednalo o verbální agresi a vyhrožování, nepříjemné telefonáty, e-mailovou výměnu názorů, nutnost vysvětlovat, negativní diskuze v médiích, nadávky, stížnost starostovi, hejtmanovi, řediteli knihovny.

Knihovna by měla být přirozeným centrem komunit a přispívat k rozvoji občanské společnosti – daří se to v Liberci?

Blanka Konvalinková

Krajská vědecká knihovna v Liberci

Krajská vědecká knihovna v Liberci, která je též zvaná Stavbou smíření, je téměř předurčena k tomu, aby se v jejích zdech odehrávalo nejen setkávání, ale i diskuze k různým tématům, otevřené dialogy a akce, které bourají bariéry a předsudky. Její otevřený prostor a jeho variabilita nabízí nejrůznější možnosti pro výstavy, přednášky, workshopy, ale i pro netradiční akce, mnohdy pořádané v úzké spolupráci s občanskými sdruženími i regionálními spolky. Knihovna je postavena na místě bývalé synagogy vypálené v roce 1938 nacisty. Spolu s knihovnou byla vybudována synagoga, která slouží Židovské obci Liberec. Knihovna je bezbariérová, čtenář do ní vstupuje rovnou z ulice, před ním se otevírá lákavý a transparentní vnitřní prostor knihovny.

Co nás ovlivňuje a co přináší další výzvy?

- Liberec – Reichenberg bývalo městem s německým obyvatelstvem,
- komplikované dějiny města a jeho obyvatel,
- poloha města v Trojzemí – polsko-česko-německém příhraničí.

S čím jsme začínali?

S projektem *Prolínání kultur* – seznámení s kulturami a životem menšin a jazykových skupin žijících v Liberci a okolí. Cílem bylo odstranit předsudky přetrvávající ve společnosti. Byla navázána trvalá spolupráce s cizinci žijícími v Liberci – projekty *Snídaně u sousedů*, *Čeština pro cizince*.

Dalšími projekty byly:

Liberecká občanská společnost (LOS) – projekt *Živá knihovna*, Societas Amicuum Liberec – projekt na téma Lužičtí Srbové – 2019–2021, *Židé – neznámí známí* – 2021–2022, Iniciativa libereckého Parlamentu mladých: beseda k fake news – Kovy a Jindřich Šídlo, debata s kandidáty na libereckého primátora, debata s kandidáty na prezidenta, Fokus Václava Moravce na téma Slova.

Lavička Václava Havla – iniciativa vzešlá z podnětu nadace MA-MA Foundation. Důvodem byla skutečnost, že Václav Havel v roce 1995 podpořil spolu s německým prezidentem Romanem Herzogem stavbu liberecké knihovny, v roce 2000 knihovnu osobně navštívil.

Knihovna ve veřejném prostoru dle Manifestu UNESCO o veřejných knihovnách 1994. Knihovna je bránou ke znalostem. Základními hodnotami lidstva jsou svoboda, prosperita a rozvoj společnosti i jednotlivců. Těchto hodnot mohou dosáhnout pouze dobře informovaní občané schopní vykonávat svá demokratická práva a aktivně se podílet na životě společnosti. Podmínkou jejich konstruktivní účasti a rozvoje demokracie je nejen přiměřené vzdělání, ale také svobodný a ničím neomezený přístup k vědomostem, myšlenkám, kultuře a informacím.

Daří se nám to?

- Knihovna by měla být nestranná, neutrální.
- Knihovna by měla podporovat dialog, debatu.
- Knihovna by měla dát prostor veřejnosti – jak ovlivnit dění v knihovně?
- Knihovna se snaží o rovný přístup pro všechny – je to opravdu tak?
- Někdy je těžké se zachovat neutrálně...

Vesnická knihovna a komunální volby

Barbora Černohorská a Zuzana Brychtová Horecká
Obecní knihovna J. M. Hovorky, Statenice

Příspěvek přinesl několik politických zkušeností z malé venkovské knihovny nedaleko Prahy. Kolem knihovny se od podzimu 2017 zformovala komunita aktivních lidí, která se začala zajímat o dění v obci. Na půdě knihovny proběhla řada besed, jež měla za účasti vedení obce i veřejnosti osvětlit blíže problémy, které obec trápí – územní plán, chátrající zámek v majetku developerů, chybějící škola a školka. V roce 2018 před komunálními volbami proběhla v knihovně předvolební debata všech kandidujících stran a hnutí. Svoji kandidátku postavili též lidé okolo knihovny. Debatu moderovala nezávislá moderátorka. Z voleb vzešlo nové vedení obce, které s knihovnou v posledních letech aktivně spolupracuje. Nová starostka zde pořádá pravidelné veřejné besedy *Setkání se starostkou*. Knihovna také slouží jako volební místnost a zasedá zde obecní zastupitelstvo. Ukázalo se, že komunitní knihovna má potenciál měnit zaběhnuté pořádky v komunální politice. Závěrem byla rozebrána zkušenost s vyvěšením letáku Milionu chviliek pro demokracii v knihovně.

O budoucnosti obce se rozhodlo v knihovně

Lucie Hašková

Obecní knihovna Hradištko

Obec Hradištko ukončila v roce 2018 po 24 letech soudní spory s církví o majetek, a stala se tak výlučným vlastníkem historického centra, které bylo za ta léta velmi zchátralé. Očekávala jsem, že než vedení obce rozhodne, jak s centrem naloží, budou ho zajímat názory a potřeby veřejnosti. Překvapilo mě, když starosta zadal úpravu zahrady před zámek manželce zastupitele, která rozjížděla firmu na realizace zahrad. Dalším překvapením byl nevkusný přístřešek připojený k zámku, který zakryl historický žulový dveřní portál a jehož stavbu starosta povolil hasičům bez konzultace s památkáři. Oslovila jsem tedy několik místních architektů, kteří byli těmi nejpovolnějšími odborníky pro zahájení debaty s veřejností. V místním zpravodaji jsme zveřejnili sérii článků o tom, jak chceme zapojit veřejnost do diskuze o proměně centra obce. Vyzvali jsme občany, aby napsali dopisy architektům a vyplnili pocitové mapy. Na závěr jsme uspořádali setkání s veřejností v knihovně, kde architekti debatovali nad nápady, které jim od občanů dorazily. V říjnu 2018 proběhly komunální volby a obec se dočkala nové starostky. Máme zpracované zadání pro architektonickou soutěž na urbanistickou studii centra obce a doufám, že ji co nejdříve vyhlásíme.

Knihovna Choltice – křižovatka i spojnice cest

Radomíra Kodetová

Krajská knihovna v Pardubicích

Knihovna městyse Choltice se nachází cca 10 km západně od Pardubic. Plní funkci střediskové knihovny v rámci regionálních funkcí. Celý městys má 1500 obyvatel, z toho je 20 % registrovaných čtenářů. Knihovna sídlí již řadu let v budově obecního úřadu a nabízí služby všem generacím obyvatel, včetně spádových obcí. V rámci své činnosti spolupracuje s řadou organizací, které zde působí (Zámek Choltice, Trilobit – dětský kmen Ligy lesní moudrosti, centrum denních sociálních služeb Další cesta, základní a mateřská škola, klub maminek s dětmi Choltík), a zásadním způsobem se podílí na kulturním životě městyse. Díky této skutečnosti se knihovna stává křižovatkou, kde se setkává řada aktivit i věkových a zájmových skupin, kterým knihovna nabízí možnost propojení a sdílení.

Sama knihovna se snaží díky různosti svých uživatelů aktivně vstupovat do řešení problémů obce, přenáší informace směrem k samosprávě a snaží se pomáhat nacházet řešení. Takto díky intervenci knihovny a maminek z klubu Choltík vzniklo dětské hřiště.

Obec si byla již delší dobu vědoma významu knihovny pro kulturu, vzdělávání i komunitní život občanů. Starosta obce pan Bolek již od roku 2014 usiloval o přestavbu prostor knihovny. Spolu s knihovnicí si našli čas, objížděli oceněné knihovny a sbírali inspiraci. Jako zásadní problém se ukázala nutnost zajistit dostatek finančních prostředků na realizaci celého záměru. Opakovaně se mu podařilo přesvědčit zastupitele městyse k uvolnění financí na zahájení projektové dokumentace a přípravných prací. Díky intenzivní snaze získal městys podporu občanů, MAS i zvláštní dotaci od hejtmana Pardubického kraje.

Výsledkem bylo otevření krásné nové knihovny v červnu 2021, která všem slouží nejen k půjčování knížek, ale i jako místo vzdělávání a setkávání se. Součástí knihovny je i zahrada, kde lze nejen odpočívat, ale také aktivně trávit čas či pořádat akce. Bonusem je prostorové propojení knihovny s centrem sociálních služeb a možnost využití i pro osoby se zvláštními potřebami.

Městská knihovna Přelouč – přirozená centra komunit

Radomíra Kodetová

Krajská knihovna v Pardubicích

Město Přelouč leží 15 km západně od Pardubic, na hlavní spojnici s Kolínem. Má téměř 10 tisíc obyvatel. V knihovně je registrováno 1620 čtenářů a dalších 480 z řad dětí.

Knihovna již několik let sídlí v nevyhovujících prostorách místní historické záložny. I přes prostorové problémy plní navíc funkci střediskové knihovny v rámci RF a slouží pro veřejnost jako info-point. Městská knihovna (MK) Přelouč se na participačních programech podílí zejména během jejich první fáze, tedy jako prostor pro informování občanů nebo cílových skupin. Vzhledem k tomu, že město má nově postavený městský úřad, kde je odpovídající prostor pro setkávání s občany, není třeba, aby knihovna plnila zástupnou funkci prostoru pro participační jednání. I tak knihovna dlouhodobě spolupracuje s jednotlivými spolky a organizacemi ve městě. Od r. 2019 je MK součástí informační sítě pro všechny, kteří se zabývají kulturními programy ve městě. Náplní jejich činnosti je: informování, sběr podnětů od veřejnosti, propagace akcí a pořádání výstav. V rámci nabídky činností běží program nazvaný *Mykabo – děti seniorům*. Jedná se o zapojení dětí a knihovny do spolupráce s místním domovem pro seniory. V době pandemie byly tyto aktivity díky knihovně přeneseny do virtuálního prostředí.

Již několik let trvá snaha o výstavbu nové knihovny. Knihovna spolu s MěÚ Přelouč oslovily veřejnost. Přes facebookovou skupinu Přeloučáci jsou koordinována participační jednání. Nejdříve došlo na představení tří projektů na jednání zastupitelstva za účasti odborné veřejnosti, což následně vyvrcholilo veřejnou diskuzí a představením stavebního projektu v městském kině. V průběhu celého participačního procesu došlo postupně ke vzájemnému

vyjasnění stanovisek mezi odpůrci stavby a autory projektu, takže lze říci, že profesionálně vedená diskuze vedla ke smíření a přijetí projektu veřejností. Nyní čeká celý projekt na odpovídající výzvu IROP, neboť město samo nemá možnost projekt takového rozsahu financovat.

Spolupráce s Městskými lesy

Jana Sikorová

Městská knihovna Znojmo

Spolupráce s Městskými lesy Znojmo vznikla díky vánoční výzdobě. Knihovna pak byla přizvána k spolupořádání výtvarné soutěže *Les nás baví* s následnou výstavou. V únoru 2021 si tým knihovny adoptoval budku pro kalouse ušatého, která je vyrobena ze dřeva vytěženého z lesů postižených kůrovcem. Budky napomáhají trvalé udržitelnosti lesa i života v něm. Z dalších aktivit se jednalo o přednášku na A3V. V příštím roce se chystá spolupráce na Dni Země, další kolo výtvarné soutěže či besedy v Městském lesíku a Gránickém údolí.

Příhrádek, věc knihovni – věc veřejná

Radomíra Kodetová

Krajská knihovna v Pardubicích

Cílem příspěvku je představení rekonstrukce Příhrádku jako detašovaného pracoviště krajské knihovny a zároveň přiblížení toho, jak lze propojit v rámci demokratického procesu zájmy veřejnosti, knihovny, politické reprezentace i zástupců vlády.

Úvodem je nutné udělat krátký exkurz do historie těchto staveb, neboť se datují do počátku 16. století a jejich existence je neodmyslitelně spjata s městem. Jedná se o tři historické budovy s věží v prostorách zachovalého barbakánu, který sloužil k obraně místního zámku. Postupně byly využívány jako účelové hospodářské budovy, ubikace či sídlo vojenské posádky. Sídlil zde také soudní dvůr se šatlavou. V posledních 30 letech byly objekty opuštěné, odsouzené k chátrání.

Náš příběh začíná v r. 2014, kdy byly tyto objekty jako nepotřebný majetek dány do dražby. Pro všechny Pardubičany to znamenalo poplach. Nikdo si neuměl představit, co by se s historickým centrem města mohlo stát. Obavy o možné zničení památkové zóny vedly k aktivizaci několika subjektů nezávisle na sobě. Mezi prvními začal burcovat veřejnost rozhlas zároveň s knihovnou, která se obrátila na ministra kultury p. Hermana. V televizi vystoupil zástupce Klubu přátel Pardubicka. Zároveň po vlastní ose začal hejtman Pardubického kraje zjišťovat možnosti převodu majetku od státu na kraj.

Výsledkem všech snah byla osobní návštěva ministra v Pardubicích spojená s prohlídkou objektů, zastavení dražby a počátek jednání o bezúplatném převodu na kraj. Podmínkou bylo zpracovat do tří dnů kompletní projektový záměr na využití nemovitostí.

Krajská knihovna jako jediná v daném termínu předložila kompletní projekt využití. V roce 2015 byl projekt zařazen do

schválených projektů ITI Hradecko-pardubické aglomerace v rámci poslední výzvy IROP. Projekt byl na veřejném shromáždění prezentován veřejnosti a v únoru 2016 byly předány ředitelce knihovny klíče od objektů. Rekonstrukce byla zahájena v roce 2018 a 26. 6. 2020 byly všechny objekty otevřeny pro veřejnost.

Výsledkem, který na sebe nechal čekat dlouhých šest let, je dnešní podoba Knihovního centra U Vokolků. Jedná se o otevřený komunitní prostor určený ke vzdělávání, oddechovým aktivitám i pro kulturní akce. Konají se zde umělecké workshopy, zpřístupněna je muzejní část navazující na základní činnosti knihovny a sídlí zde hudební oddělení knihovny. Součástí je i vysoce odborná badatelna s osobními knihovnami našich předních odborníků na kosmonautiku s názvem Brána vesmíru.

Dobro K3

Martina Wolna
Knihovna Třinec

V roce 2010 byl v Knihovně Třinec založen Mklub, rozuměj Knihovna pro mladé. Od počátku se v ní pracovníci s mládeží a knihovníci v jedné osobě zabývali dobrovolnictvím a rozvojem spolupráce mladých lidí s knihovnou.

A protože si Martina Wolna, ředitelka knihovny, a Martin Čadra, zakladatel Mklubu, byli od vzniku Mklubu vědomi, že bez aktivního zapojení mladých lidí knihovna fungovat nemůže, rozhodli se po prvních zkušenostech s organizací akcí pro mladé lidi v roce 2015 podpořit založení Dobrovolnického centra K3, zkráceně Dobro K3, kterému nikdo neřekne jinak než Dobro.

Dobro je zaměřené primárně na dobrovolnickou činnost mladých lidí v knihovně, ale nabízí též služby místním organizacím, jako jsou nízkoprahy, sociální služby, neziskovky, nemocnice a domy pro seniory, a to s nejširším možným přesahem do veřejného života a kultury města Třince. Aktivity organizace dobrovolníků se opírají o jejich zájmy a nápady. Společně s knihovníky organizují vše, na co si vzpomenete:

- pro děti doučování, čtení v nemocnici, *Pohádkový les, Prázdniny v Třinci, Večerníčky naživo, Deskohraní, recyklační dílny,*
- pro mladé víkendovky Jednoho světa, výjezdy s Mládežnickou radou Třinec, vzdělávací akce pro školy jako *Odbedni se, Dobro pro slony, Jeden svět pro školy, Živé knihovny, Language Coffee, žánrové fantasy, sci-fi, horror BookCony, grilovačky,*
- pro dospělé podporují větší městské akce *Srdce Evropy, Den bez aut, Den Země,* čtení v domu pro seniory, výroba přání a literární soutěže.

Pravidelné středeční schůzky Dobra K3 umožňují mladým lidem přicházet do Mklubu, když je knihovna zavřená. Setkání tráví dobrovolníci vytvářením plánů a návrhů na zapojení dalších mladých lidí v Mklubu do akcí, jímž je vyzývají k aktivnímu trávení volného času. Při realizaci akcí dochází k propojení různých týmů dobrovolníků (někteří čtou dětem, jiní chtějí být u všeho). U větších akcí, jako jsou festivaly, se pak ze skupiny různorodě zaměřených dobrovolníků stává komunita, která se neustále obměňuje.

Přidanou hodnotou celé dobrovolnické činnosti, kromě toho, že má váš život nový smysl, je získávání široké škály kompetencí a dovedností. Mladí se často obávají něčeho cizího a nového, proto se mnohdy dlouhé roky odhodlávají přijít a zapojit se. Společně trénují, jak odbourat strach, pomocí aktivit zaměřených na otevřenost, zvládnání stresu nebo spolupráci v týmu. Díky vzdělávacím činnostem, jako jsou víkendovky, školení a workshopy, mohou jít do hloubky různých témat, která jsou pro mladé důležitá (vzdělání, práce, zdraví, LGBT, lidská práva, ekologie). Daří se jim pak lépe zvládat komunikaci, sebe prezentaci, formulovat vlastní nápady a myšlenky a taky převzít za své činy zodpovědnost.

Dobrovolníci Mklubu například ve spolupráci s organizací Člověk v tísni pořádají už 13 let festival *Jeden svět Třinec*, spolupracují s neziskovými organizacemi v regionu, které hostí zahraniční dobrovolníky (z programu *Evropský sbor solidarity* a *Evropská dobrovolná služba*), s nimiž pravidelně organizují tzv. *Language Coffee*, setkání s cizincem u kávy zaměřené na konverzaci v angličtině. Podařilo se jim realizovat projekty grantové výzvy Mládež kraje – *Deskohraní* a *Virtuální realita* v Mklubu, s Nadací Via realizovali program *Dobrodruzi*, do kterého se zapojila část dobrovolníků a vytvořila dobročinné akce pro podporu místní organizace Save Elephants – Dobro pro slony.

Multikulturní aktivity v Masarykově veřejné knihovně Vsetín

Kateřina Janošková

Masarykova veřejná knihovna Vsetín

Vsetín je město, kde je poměrně silně zastoupena vietnamská komunita, dále pak ukrajinská a mongolská. Najdou se zde také migranti z Kazachstánu, Ruska a dalších zemí. Jejich přítomnost jsme si začali více uvědomovat díky kurzům výuky češtiny, které v knihovně již více než pět let organizuje Centrum pro integraci cizinců.

Proč jsme začali s cizinci ve vsetínské knihovně pracovat? Zaregistrovali jsme občas (spíše plachý) zájem několika málo účastníků kurzů, jimž v začátku jazyková bariéra neumožnila zjistit o našich službách a možnostech více. Ojedinelé nejsou ani dotazy cizinců / zaměstnanců firem přicházejících do turistického informačního centra pro informace o různých institucích, pro radu, pro pomoc s orientací ve městě, pro přístup k internetu atp. Rozhodli jsme se tedy s tím něco udělat, zaměřit se více na tuto skupinu uživatelů, zpřístupnit jim lépe naše služby, vytvořit pro ně přátelštější prostředí nejen formou služeb, ale také aktivit, které mohou přitáhnout i veřejnost a představit jí rozmanité kultury, mentalitu a životní styl příslušníků jiných národností.

Naše aktivity:

- Tvoříme různojazyčné letáky (v angličtině, ukrajinštině, mongolštině, vietnamštině) se základními informacemi o knihovně.
- Organizujeme prohlídky knihovny s tlumočnickem. Pozvánky pak distribuujeme jednak v kurzech výuky češtiny, jednak

mezi zaměstnavateli ve městě, kde víme, že pracují zástupci národnostních menšin.

- S tlumočnickými pracemi nám pomáhá Centrum pro integraci cizinců, domluvili jsme také službu „tlumočnick na telefonu“, pokud nastane u obsluhy v knihovně situace, že návštěvník neumí česky ani anglicky.
- Do fondu doplňujeme tituly ve vietnamštině, ukrajinštině i jiných jazycích a podpořili jsme fond učebnic češtiny a dalších vhodných materiálů pro výuku našeho mateřského jazyka.
- Již několikátým rokem organizujeme pro školy *Živou knihovnu*. Zde vždy několik „živých knih“ představují právě migranti. Mladí lidé se tak mohou seznámit se zajímavým životním příběhem člověka, se kterým by si v reálném životě třeba nikdy nepopovídali, a zeptají se na to, co je zajímavé. Měli jsme v knihovně hosty z Ukrajiny, Sýrie, Egypta, Mongolska a dalších zemí a každé setkání či rozhovor byl pro účastníky velmi působivý.
- Formát „živé knihovny“ jsme prezentovali i prostřednictvím výstavy ve spolupráci s:
 - Amnesty International – k této výstavě jsme uspořádali také vernisáž s hudebním doprovodem a ochutnávkou mongolské kuchyně, kdy se přímo v knihovně vařily mongolské speciality,
 - a Charitou ČR – fotografie Jindřicha Štreita – všichni jsme z jedné planety.
- Pořádáme také cykly besed a workshopů (výroba italských těstovin, americké koláčky nebo švédské kuličky, japonské sushi, proběhl kurz kaligrafie, origami nebo brazilské samby a mnoho dalších). Nechyběla i beseda s Janem Šibíkem, Pavlou Jazairovou, Petrou Procházkovou a dalšími.

* * *

V debatě s publikem v závěru prezentace zazněly podnětné myšlenky k těmto tématům:

- Zajistit „apolitičnost“ v obecních knihovnách, kde vlastně zřizovatelem je starosta/starostka, je složité – je nutno dávat prostor všem stranám a zainteresovaným.
- Mají se knihovníci účastnit práce zastupitelstev?
- Mají se v knihovnách konat politické diskuze, především před volbami? Pozor na rozdíl mezi debatou a agitací.
- Politické názory zaměstnanců a zaměstnankyň knihoven – co ještě lze tolerovat, co již nikoli?
- Hate free v knihovnách? Lze akceptovat vyjádření solidarity s určitým jevem / událostí za knihovnu? Pouze pokud to podpoří všichni beze zbytku?
- Knihovní fondy – akvizice, aktualizace, odmítání darů v případě „nevhodných titulů“?
- Vyhodnocování a měřitelnost takovýchto aktivit.
- Nutná inspirace v zahraničí.
- Jak obhájit / potvrdit, že tyto věci do knihoven patří, je to nutné k obhajobě těchto aktivit ředitelem knihovny vůči zřizovateli.

LGBT+ a veřejné knihovny: charakteristika komunity a doporučení ke zlepšení knihovnických a informačních služeb

Hana Bouchalová

Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK

Anotace

V České republice nebyl dosud proveden žádný výzkum týkající se knihoven a LGBT+ komunity, jejích informačních potřeb a relevantní literatury. Prezentovaná diplomová práce se proto zaměřuje převážně na vzájemné vztahy této komunity a českých veřejných knihoven a na LGBT+ literaturu a její vyhledatelnost v online katalozích a volném výběru. Kromě výsledků práce budou představena také doporučení, jak by knihovny mohly poskytovat lepší knihovnické a informační služby této komunitě. Otázka k diskuzi se pak týká zachování neutrality knihoven a „političnosti“ otevřeného přístupu.

Cíle diplomové práce

Prezentovaná diplomová práce představuje první pokus o zkoumání LGBT+ komunity ve veřejných knihovnách České republiky. Přestože je toto téma aktuální (v českých i zahraničních médiích) a přestože se v posledních letech stále více projevuje komunitní zaměření knihovnických a informačních služeb, žádné studie, které by se tomuto tématu v českém kontextu věnovaly, byť jen okrajově, neexistují. Proto bylo cílem této práce poskytnout komplexní pohled na vzájemné vztahy LGBT+ komunity a veřejných knihoven v ČR – a tím upozornit na shody a odlišnosti v jejich názorech. Výsledky pak ukazují, jestli současné služby a fondy českých knihoven pro tuto komunitu dostačují – a pokud ne, jak je možné je zlepšit.

Definice LGBT+ a genderově neutrální jazyk

LGBT je zkratka ze slov Lesbian, Gay, Bisexual a Trans*. Existují i různé její doplňky, které pak zkratku mění na LGBTQ, LGBTQIA, LGBT+ a podobně. „Q“ pak obsahuje slovo Queer nebo Questioning, „I“ slovo Intersex a „A“ slovo Asexual. Pro nejednotnost používání těchto zkratk tedy byla v této práci raději zvolena jednodušší, ale inkluzivnější verze LGBT+, kde lze za symbolem plusu doplnit jakékoliv jiné sexuální orientace a genderové identity (Lesbian & Gay Community Services Center 2019; American Psychological Association 2019; Šabatová 2019, 7).¹

Pro tuto práci byl zvolen genderově neutrální jazyk – tedy například namísto gramaticky správného tvaru „knihovnici sdíleli“, který zahrnuje jak muže, tak ženy a potenciálně i jiné genderové identity, je použit vizuálně inkluzivnější tvar „knihovnici*e sdíleli*y“. Je zřejmé, že tato forma znesnadňuje čitelnost textu, čemuž by bylo lepší se vyvarovat, nicméně takto s českým mluvnickým rodem pracuje spolek Trans*parent (viz záznam z workshopu MezipatraQFF 2020), který se mimo jiné věnuje také celospolečenské a legislativní podpoře transgender, nebinárních a intersex lidí. Tento genderově neutrální jazyk byl zvolen z důvodu tematického zaměření této práce, větší inkluzivnosti a pro ukázkou toho, jak je s ním možné pracovat (například při písemné prezentaci knihoven).

LGBT+ komunita v České republice

LGBT+ komunita není homogenní a také v rámci jednotlivých identit se nacházejí přehlížené skupiny, jako jsou například senioři*ky, lidé s fyzickým či mentálním handicapem, lidé jiné etnicity nebo

1 Pro definice jednotlivých termínů viz např. slovníček pojmů na stránkách spolku Trans*parent (2021).

náboženského vyznání. Další rozdíly pak vznikají mezi městy a vesnicemi nebo jednotlivými regiony. Cílit na potřeby jednotlivých LGBT+ osob je obtížné, a je proto důležité přistupovat ke všem jednotlivcům s respektem k jejich lidské a životní zkušenosti (Beňová et al. 2007, 12–13; Vincent 2014, 2; 2019, 277; Mehra 2019, 32, 37).

S tím souvisí také často zmiňovaný pojem intersekcionalita. Jak vysvětluje Křížková a Hašková, „*východím předpokladem intersekcionalního přístupu je myšlenka, že neexistuje jediná kategorie (rasa, třída, gender, etnicita, národnost nebo sexualita a další), která by mohla vysvětlit lidskou zkušenost, jež je strukturována rozdíly a distribucí moci, bez odkazu k dalším kategoriím*“. Tedy že se jednotlivé kategorie diskriminace překrývají a je třeba „*pracovat na přesnějším a komplexnějším pochopení identity a na fluidnějším vymezení genderu, rasy, sexuality, třídy a jiných znevýhodňujících kategorií*“ (2018, 3–4)².

Manželství stejnopohlavních párů je mediálně nejdiskutovanější LGBT+ téma v České republice – současně je pro stejnopohlavní páry možné vstoupit pouze do registrovaného partnerství (platné od roku 2006), což se sebou však nese různá omezení týkající se například vdovských důchodů, adopcí dětí aj. Iniciativa za manželství pro všechny *J sme fér* se od roku 2017 snaží o další krok – o novelu, která by „*změnila definici manželství jako sňatku vznikajícího svobodným projevem muže a ženy na svobodný projev dvou lidí*“ (Šabatová 2019, 21–22).

Mezi další LGBT+ práva prosazená v posledních dvaceti letech patří antidiskriminační zákony (Zákon č. 198/2009 Sb.), možnost adopce dítěte homosexuálním jednotlivcem (i jednotlivcem v registrovaném partnerství³) a možnost mužů darovat krev, pouze však po roční absenci pohlavního styku s jiným mužem – jak udává bývalá veřejná

2 Tématu intersekcionality se věnuje také Mehra (2019, 32–33, 54).

3 Viz Nález Ústavního soudu z 14. června 2016, sp. zn. Pl. ÚS 7/15 [online]. Dostupné z: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2016/Pl. US 7 15 vctne_disentu_na_web.pdf

ochránkyně práv Šabatová (2019, 87–88), měla by se tato rizikovitost zohledňovat jiným způsobem než rozlišováním dle sexuální orientace.

O dalších naléhavých tématech, mezi která patří například práva trans* a intersex lidí, se však nemluví téměř vůbec. Lidé s menšinovou genderovou identitou – trans* lidé – mají v současné situaci výrazně horší postavení než LGB⁴ komunita (Šabatová 2019, 14). Problematická je mimo jiné nucená sterilizace pro právní změnu pohlaví a současně nutnost rozvodu (dříve uzavřeného manželství nebo registrovaného partnerství). Pro intersex lidi, tedy ty, kteří mají v různé míře pohlavní znaky jak mužské, tak i ženské, je situace taková, s výjimkou pár států, že se po narození dle lékařského rozhodnutí určí, jaké pohlaví dítě má, a pokud se prohlásí za intersexuální, nastávají určité kroky – operace –, které dítě podstupuje, aby více odpovídalo jednomu či druhému (mužskému či ženskému) právně a společensky uznávanému pohlaví. U novorozených dětí je však nemožné určit, jako jaké pohlaví se bude v budoucnu cítit – proto se hnutí za práva intersex lidí snaží o zákaz operací na dětech,⁵ jejichž následky pak intersexuální lidé nesou celý život (Intersex Society of North America 2008; InterAct Advocates for Intersex Youth 2020; Beňová et al. 2007, 41–42)⁶.

O zlepšení situace v různých oblastech LGBT+ života v České republice se pokouší řada LGBT+ spolků a organizací. Mezi ty

4 Tedy lidé menšinové sexuální orientace (lesby, gayové a bisexuálové).

5 Tedy operací, které nejsou nutné pro přežití a zdraví dítěte.

6 Situace trans* lidí je dále popsána ve výzkumu *Report on trans people and their experience with health care and legislation in the Czech Republic* (Lorenzů 2015) a *Hlavní problémy současné právní úpravy v oblasti právního uznání genderové identity a návrhy jejich řešení* (Otáhal a Plešmíd 2015). Více o současném postavení LGBT+ komunity v České republice viz Šabatová (2019) a poněkud starší *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR* (Beňová et al. 2007). O postoji české společnosti k LGBT+ komunitě viz výzkum agentury Median pro Prague Pride (Prague Pride 2019, 20–21).

nejznámější patří Prague Pride (mimo jiné organizátor pražského Pride festivalu), STUD (brněnský spolek), OLLOVE (olomoucká organizace), Trans*parent (spolek pro trans* lidi), LOGOS (spolek pro LGBT+ věřící), Charlie (studentská organizace) nebo PROUD (Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, věnující se mimo jiné lobbování za legislativní změny a organizování vzdělávacích a osvětových akcí). Všechny tyto organizace představují vhodné kandidáty pro potenciální spolupráci s knihovnami.

Queer knihovny

V České republice existují tři knihovny, které by bylo možné označit jako „queer“ – tedy že spravují specializovaný fond, ve kterém je ve velkém měřítku zastoupena LGBT+ literatura. Jedná se o *Centrum queer paměti*, knihovnu *Gender Studies* a *Queer knihovnu* organizace STUD. Tyto tři knihovny se mezi sebou velmi liší – liší se svým posláním, profilací fondu, velikostí i cílovými čtenáři*kami. Pravému významu queer knihovny – tedy knihovny spravující fond LGBT+ literatury, poskytující knihovnické a informační služby a aktivně působící pro tuto komunitu – dostává pouze *Queer knihovna* organizace STUD, která má toto označení již v názvu. *Centrum queer paměti*, které provozuje *Společnost pro queer paměť*, spravuje spíše pasivní sbírku, ohraničenou z větší části tématem queer historie a muzejnictví. Knihovna neziskové organizace *Gender Studies* vznikla pro akademické prostředí v oboru genderových studií a má oproti ostatním queer knihovnám širěji pojatou profilaci fondu, jehož je téma LGBT+ pouze součástí.

Zahraniční literatura k tématu a použité výzkumné metody

Relevantní zahraniční literatura věnující se výzkumům LGBT+ komunity v knihovnách se zaměřuje na tři aspekty – na připravenost knihovny poskytovat knihovnické a informační služby této

komunitě, na potřeby těchto uživatelů*ek a pak na knihovní fondy – tedy analýzu jejich obsahu a jejich zpracování.

Tato práce se snažila kopírovat všechny tři výše zmíněné sledované aspekty. Vznikla na základě smíšeného výzkumu, který využíval kvalitativních i kvantitativních metod, které lze dále obecně rozdělit do dvou oblastí – jedny sledovaly pohled ze strany LGBT+ komunity (dotazníky [137 respondentů*ek] a polostrukturované rozhovory [8 respondentů*ek]) a druhý pohled ze strany knihoven zajišťovaly polostrukturované rozhovory (2 respondenti*ky) a e-mailová konverzace s knihovníky*ceci (2 respondenti*ky), analýza fondu šesti českých veřejných knihoven (Městská knihovna v Praze, Krajská knihovna Vysočiny, Knihovna města Olomouce, Knihovna Petra Bezruče v Opavě, Městská knihovna Havířov a Knihovna Třinec) a mystery shopping v Městské knihovně v Praze. Na takovém pomezí pak stojí rozhovory s knihovníky*ceci českých queer knihoven (3 respondenti*ky). Důvodem pro kombinaci těchto metod byla snaha postihnout interdisciplinární téma, jako je LGBT+ komunita, ze všech stran, které souvisejí s knihovnami.

Analýza fondů knihoven probíhala pomocí kontrolního seznamu, který byl vytvořen ze současné (2010–2019) LGBT+ literatury, se snahou o vybrání kvalitních titulů – nejčastěji se tedy jednalo o výherce LGBT+ literárních cen (Lambda Literary Awards a Stonewall Book Award) přeložených do češtiny.⁷ Seznam obsahoval 85 titulů, které byly vyhledávány v šesti výše zmíněných knihovnách – sledovalo se, jestli knihovny tyto tituly obsahují a jaká všechna předmětová hesla u daného titulu používají. Výsledky tedy ukazují, jaké procento z daného seznamu knihovny obsahují, kolik z nich je označeno některým z relevantních hesel, jaká to jsou, kolik takových hesel

⁷ Seznam obsahoval také knihy vybrané na základě jiných kritérií – odbornosti, specifického tématu, knihy zmíněné v rozhovorech nebo knihy získané rešerší v českých queer knihovnách a Národní knihovně České republiky.

titul obsahuje, jaká hesla se používají nejčastěji a jak se zpracování jednotlivých titulů liší ve vybraných knihovnách.

Hlavní výsledky a závěry výzkumu

Z odpovědí respondentů*ek LGBT+ komunity nezazněla žádná negativní zkušenost s knihovnic*icemi – co se však týká negativních zkušeností s knihovnou obecně, zde lze zahrnout jejich neschopnost vyhledat LGBT+ literaturu, neexistenci LGBT+ akcí a neznalost knihovnic*ic v oblasti LGBT+, které ukazují, že knihovny s LGBT+ organizacemi a spolky nespolupracují k pochopení a uspokojování informačních potřeb této komunity.⁸

Odpovědi v dotaznících také naznačují, že přestože nemají žádnou negativní zkušenost, necítí se uživatelé*ky v knihovně dostatečně bezpečně na to, aby se knihovnic*ic ve službách ptali*y na dotazy ohledně LGBT+ literatury. Necítí se příjemně při představě, že budou žádat knihovnic*ce o pomoc, půjčovat si tuto literaturu, a nedůvěřují jim – bojí se, že by to vedlo k odhalení.

Právě těmto pocitům by mohla knihovna napomoci viditelnými prvky „podpory“. Ať už jednoduchými nálepkami „safe space“ a „hate free“ nebo duhovými vlajkami.⁹ Dle respondentů*ek by však měly tyto symboly mít nějakou váhu – knihovny by měly poskytovat akce cílené pro tuto komunitu, měly by školit své zaměstnance*ky-ně a mělo by se tak dít v rámci nějaké strategie zabudované v cílech knihovny, nejen nahodile.

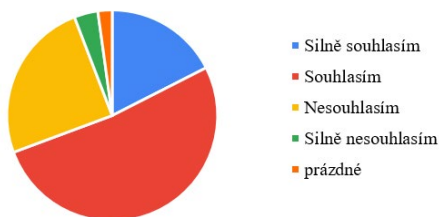
8 S výjimkou oddělení pro mladé Knihovny Třinec, které své akce ponechává v ruce dobrovolnic*ic a v rámci festivalu *Jeden svět* mělo možnost se tomuto tématu trochu více věnovat a spolupracovat se spolkem Prague Pride. Nicméně ani zde se nejedná o strategické cíle celé knihovny.

9 Tedy mezinárodními symboly, které naznačují, že knihovna odmítá jakékoli projevy nenávisti a lidé se v knihovně mohou cítit také psychicky bezpečně.

Z odpovědí sedmi respondentů*ek (z rozhovorů) vyplývá, že je nutné znát konkrétní titul (název knihy nebo jméno autora*ky), a že jdou tedy většinou cíleně pro danou knihu, o které zjistili*y z jiného zdroje (internet, přátelé...), že se jedná o LGBT+ literaturu (stejný názor mělo také 34 respondentů*ek v dotaznících). Brouzdáním v online katalogu nebo fyzicky v knihovně dostávají pouze omezené výsledky, které jim nestačí, a jejich hledání je tedy neúspěšné.

Proto je dalším důležitým faktorem pro zlepšení služeb nutnost zajistit intuitivní vyhledatelnost LGBT+ literatury, která je založená na takovém věcném popisu, který odpovídá aktuální skutečnosti této komunity, také s ohledem na její méně zastoupené skupiny (LGBT+ senioři*ky, trans* a intersexuální lidé, asexuálové*ky aj.). *„Naléhavost je klíčová, protože většina současných formálních organizačních systémů a vývoj našich profesionálních informačních zdrojů jsou strukturovány a založeny na velmi základních a omezených formalizovaných LGBTQ+ terminologiích a slovnících,¹⁰“* jak říká Mehra (2019, 35–36).

Graf 3: dotazník, otázka B/6 Obecný dojem je takový, že veřejné knihovny mají malé množství LGBT+ fikce. Důležitým důvodem tohoto dojmu je obtížné nalezení LGBT+ literatury na policích v knihovně.

Obr. 1 Graf č. 3. Zdroj: autorka příspěvku

10 Příklad vytvoření nové klasifikace specifické pro LGBT+ tematiku a inkluzivní v ní viz Ewing a LGBTQ Center of Durham (2019).

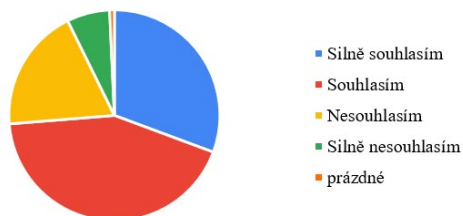
Z analýzy fondů je totiž patrné, že knihy v knihovnách jsou. Městská knihovna v Praze měla ve fondu 92,9 % z vyhledávaných titulů a všechny sledované knihovny obsahovaly minimálně polovinu knih ze seznamu.¹¹ Dle odpovědí respondentů*ek LGBT+ komunity je však zřejmé, že mají problém s jejich nalezením – jak je vidět také na grafu 3¹². Přestože tedy Městská knihovna v Praze dopadla ze sledovaných knihoven nejlépe také v druhé části analýzy, která sledovala, kolik LGBT+ hesel záznamy obsahují, není to pro LGBT+ komunitu dostatečné. Dá se proto předpokládat vysvětlení, že uživatelé*ky nejsou dobře obeznámeni*y s předmětovými hesly, a neumí tedy v katalozích knihoven dobře vyhledávat – a současně, že jsou předmětová hesla pro uživatele*ky neintuitivní a zastaralá.

Vyhledatelnosti může napomocť zviditelňování ve volném výběru – ať už pomocí nálepek a štítků, nebo vytvořením celé LGBT+ sekce – tzv. „duhového koutku“. Toto vyčleňování může však být problematické jak pro knihovny (z důvodu nedostatku místa nebo „pozitivní diskriminace“), tak pro LGBT+ komunitu, která sama nemá jednoznačný názor. Někteří*ré respondenti*ky by uvítali*y jakoukoli pomoc tuto literaturu zviditelnit, naopak ale pro většinu by to opět znamenalo jiné zacházení, negativní vyčleňování nebo problém s anonymitou. To lze vidět na grafu 4, kde téměř 75 % z dotazovaných s vytvořením oddělené sekce nesouhlasí.

11 Podstatnější zastoupení (přes 80 %) však bylo viditelné jen ve dvou knihovnách – Městské knihovně v Praze a Krajské knihovně Vysočiny, což je možná důsledkem toho, že jsou to knihovny s právem regionálního povinného výtisku.

12 Grafy jsou číslovány dle původního pořadí v diplomové práci.

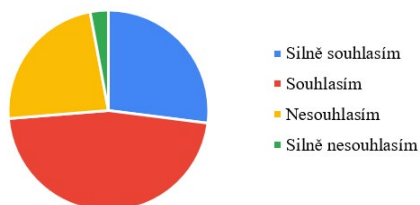
Graf 4: dotazník, otázka B/7 LGBT+ literatura by měla být promíchána s ostatní literaturou. Knihovníci musí najít jiný způsob jak LGBT+ literaturu najít. Například dobře vedeným online katalogem.

Obr. 2 Graf č. 4. Zdroj: autorka příspěvku

Vhodnější se proto jeví seznamy doporučené LGBT+ literatury na webu knihoven a aktuálnější a intuitivnější vyhledávání v katalogu – tedy existence relevantních LGBT+ předmětových hesel, která odpovídají současné terminologii.

Graf 7: dotazník, otázka B/2 Veřejná knihovna by měla být ve spojení s LGBT+ organizacemi, aby měla přehled o potřebách LGBT+ komunity v souvislosti s knihovnickými službami.

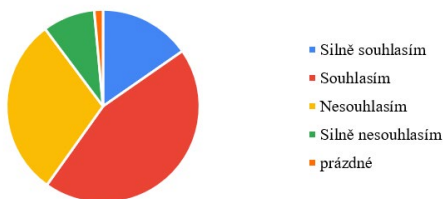
Obr. 3 Graf č. 7. Zdroj: autorka příspěvku

Přestože si téměř 75 % z dotazovaných respondentů*ek (viz graf 7) myslí, že by knihovny měly spolupracovat s LGBT+

organizacemi, nikdo neuvedl příklad žádné spolupráce nebo proběhlé akce cílené na LGBT+ komunitu.¹³

Většina z dotazovaných si myslí, že knihovníci*e nemají potřebná školení k tomu, aby mohli*y poskytovat dobře informované služby LGBT+ komunitě (viz graf 9). To se tedy týká jak referenčních služeb knihovny, tak zpracování literatury a organizování akcí. Školení by dle respondentů*ek měla zahrnovat úvod do českého a zahraničního společensko-historického kontextu, přehled současné terminologie a současné i klasické LGBT+ literatury. Někteří respondenti*ky navrhnou, aby tento podnět přišel z Národní knihovny – byl by brán s větší vážností a mohl by být financován v rámci nějakého projektu. Zároveň by zde byla vhodná spolupráce s LGBT+ spolky a organizacemi, které by takovému školení dodaly důvěryhodnost a odbornost, tedy ověřené a aktuální informace.

Graf 9: dotazník, otázka B/10 Knihovníci nemají potřebná školení k tomu, aby mohli poskytovat dobře informované služby LGBT+ komunitě.

Obr. 4 Graf č. 9. Zdroj: autorka příspěvku

Z odpovědí respondentů*ek také vyplývá, že situace se může zásadně lišit v různých knihovnách. Tedy že záleží na jednotlivých knihovnicích*icích, jejich ochotě a nejspíše také na velikosti dané knihovny, přičemž u malých knihoven se dá předpokládat snadnější přizpůsobení aktuálním trendům (jak je vidět na příkladu Knihovny Třinec).

13 Až na již zmíněnou Knihovnu Třinec.

Doporučení

Ke spolupráci s LGBT+ uživateli se Mehra vyjadřuje takto: „*Knihovníci a informační pracovníci by se měli úmyslně a strategicky snažit zapojit osoby identifikující se jako LGBTQ+ a ty, kteří patří do jiných znevýhodněných skupin, do aktivit knihovny a jejího každodenního využívání. To pomůže k lepšímu porozumění jejich informačním potřebám, jejich očekáváním, přáním, informačnímu chování atd., a tedy k rozvíjení a navrhování informačních zdrojů, systémů, služeb, fondů, programů a jiných aktivit, které jsou pro tyto volební obvody efektivnější a smysluplnější. Tyto inkluzivní strategie pomůžou knihovnám si rozmyslet a posunout se vpřed v tom, jak jejich informační jednání a organizace může formovat životní zkušenosti, které mají pro lidi význam. To následně zmobilizuje veřejné mínění ve prospěch knihovny a pomůže rozšířit její dopad.*“ (2019, 37).

Důležité je tedy přistupovat ke zlepšení služeb pro LGBT+ komunitu v rámci nějakého strategického plánu, vytvořeného ve spolupráci s LGBT+ spolky a organizacemi, který bude brát v potaz všechny aspekty poskytovaných služeb, a to od vyškolených zaměstnanců, snadno vyhledatelného fondu LGBT+ literatury, který odpovídá skutečné poptávce, vytváření speciálních akcí pro tuto komunitu až po samotnou prezentaci knihovny – na webu, sociálních sítích, ve fyzických prostorech i propagačních materiálech. To vše také ovlivní výše zmíněný pocit bezpečí.

Pro větší systematickosti uvádí Donna Braquet (2019, 58) pět kroků k institucionální podpoře LGBT+ uživatelů*ek a komunit:

1. *Vytvořte místa, která jsou funkční, přívětivá a zastupují LGBTQ+ lidi.*¹⁴

14 Pro zlepšení služeb pro bi- a pansexuály*ky, viz Brown a Lilton (2019, 155–156, 162–165). Pro trans* lidi viz Austin (2019, 174–180).

2. *Vytvářejte sbírky, které znázorňují rozmanitost a životní zkušenosti LGBTQ+ komunity.*
3. *Vytvářejte služby a programy, které cílí na minority uvnitř LGBTQ+ komunit (lidé minoritní etnicity, trans* lidé, lidé s handicapem atd.).*
4. *Školte své zaměstnance*kyně, aby efektivně a s respektem sloužili*y LGBTQ+ uživatelům*kám.*
5. *Pamatujte, že jde o to, jaký dopad vaše knihovna má, ne o její úmysly (tedy dobré úmysly nezmírňují negativní dopad na jednotlivce nebo komunitu).*

Je podstatné si také uvědomit, jak velkou minoritní skupinu LGBTQ+ komunita v ČR zastupuje¹⁵ a že z vylepšení služeb by netěžili jen tito LGBTQ+ jedinci, ale také jejich blízcí*ké – rodina, přátelé, partneři*ky nebo jejich podporovatelé*ky, duchovní, učitelé*ky a všechny profese pracující s veřejností (Alexander a Miselis 2007, 44).

Otázka neutrality knihoven

V knihovnickém prostředí je političnost knihoven stále otevřené téma – tedy jestli by měly knihovny zůstat neutrální a nestranné, anebo by měly otevřeně přistupovat ke všem politickým otázkám. Dle některých dotazovaných je politika téma o lidech, a tedy do knihovny patří, někteří si myslí, že knihovny mají zůstat apolitické, ale na druhou stranu si nemyslí, že LGBTQ+ je politické téma.

Přestože se stále předpokládá, že je knihovna neutrálním místem pro všechny, nemělo by tomu tak být. Jak tvrdí Winkelstein (při zaměření na LGBTQ+ mladé lidi bez domova; 2019), knihovny sice tvrdí, že ke všem přistupují stejně a že jsou otevřeny všem, to ale neznamená, že jsou *přístupny* všem – měly by se u každého jednotlivce snažit pochopit jeho specifické informační potřeby a snažit

15 Viz Beňová et al. (2007, 10).

se je uspokojit (2019, 213). Každý totiž má informační potřeby jiné a chovat se ke každému stejně pak tedy vede k nerovnostem. Zachovávaní neutrality je zachovávaní normality – což v současném společenském kontextu znamená hetero- a cisnormativitu¹⁶ (Vincent 2019, 284–385).

Navazující výzkumy

Pro hlubší porozumění této problematice by bylo vhodné s tímto výzkumem pokračovat, oslovovat více knihoven a respondentů*ek a například řešit toto téma také s Národní knihovnou ČR – a to za účelem školení knihovníků*ic a aktualizací předměťových hesel LGBT+ tématu národních autorit. Dále by bylo dobré výzkum konzultovat s LGBT+ organizacemi (nejlépe s Trans*parentem), aby byla zajištěna aktuálnost zvolené terminologie – například při tvorbě dotazníků nebo při koncové prezentaci výsledků a knihoven. Organizace by také mohly pomoci s propagací výzkumu – pro zajištění respondentů*ek i důvěryhodnosti. Výzkumy by se měly zaměřit jak na zjištění potřeb LGBT+ komunit, tak na plošné zjištění situace v knihovnách v ČR.

* * *

Tento příspěvek vychází z diplomové práce:

Bouchalová, Hana. 2021. *LGBT+ a veřejné knihovny*. Magisterská diplomová práce, Ústav informačních studií a knihovnictví, Univerzita Karlova. Vedoucí práce: Hana Landová.

16 Tedy přesvědčení, že cisgenderová (osoba, jejíž gender se shoduje s tím, který jí byl přiřazen při narození; opak trans*) a heterosexuální identita je společenskou normou a všechno ostatní z ní jen vybočuje.

Použité zdroje

- Alexander, Linda B. a Sarah D. Miselis (2007). „Barriers to LGBTQ Collection Development and Strategies for Overcoming Them.“ *Young Adult Library Services*, 5 (3): 43–49.
- American Psychological Association. (2019). „Lesbian, gay, bisexual, transgender [online].“ Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/lgbt/>, citováno 20. 6. 2019
- Austin, Jeanie (2019). „Lines of Sight and Knowledge: Possibilities and Actualities of Transgender and Gender Non-Conforming Youth in the Library.“ In *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century: Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in Diverse Information Environments*, ed. Bharat Mehra, 167–196. Emerald Publishing Limited.
- Beňová, Kateřina et al. (2007). *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Braquet, Donna (2019). „LGBTQ+ Terminology, Scenarios and Strategies, and Relevant Web-Based Resources in the 21st Century: a Glimpse.“ In *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century: Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in Diverse Information Environments*, ed. Bharat Mehra, 49–61. Emerald Publishing Limited.
- Brown, Melinda F. a Deborah L. Lilton (2019). „Finding the ‚B‘ in LGBTQ+: Collections and Practices that Support the Bisexual and Pansexual Communities.“ In *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century: Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in Diverse Information Environments*, ed. Bharat Mehra, 143–165. Emerald Publishing Limited.
- Ewing, Kai a LGBTQ Center of Durham (2019). „Beyond Dewey: Creating an LGBTQ+ Classification System at the LGBTQ Center of Durham.“ In *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century: Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in*

- Diverse Information Environments*, ed. Bharat Mehra, 225–242. Emerald Publishing Limited.
- InterAct Advocates for Intersex Youth*. (2020). „FAQ: What is intersex [online]?“ Dostupné z: <https://interactadvocates.org/faq/>, citováno 18. 2. 2020.
- Intersex Society of North America*. (2008). „Frequently Asked Questions [online].“ Dostupné z: <https://isna.org/faq/>, citováno 18. 2. 2020
- Křížková, Alena a Hana Hašková (2018). „Intersekcionalní přístup ve zkoumání sociálních nerovností.“ *Gender a výzkum / Gender and Research*, 19 (2): 3–10.
- Lesbian & Gay Community Services Center*. (2019). „WHAT IS LGBTQ? [online].“ Dostupné z: <https://gaycenter.org/about/lgbtq/#queer>, citováno 20. 6. 2019.
- Lorenzů, Alex (2015). *Report on Trans People and Their Experience with Health Care and Legislation in the Czech Republic*. Praha: Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu z. s.
- Mehra, Bharat, ed. (2019). *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century: Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in Diverse Information Environments*. Emerald Publishing Limited.
- MezipatraQFF. (2020). „MEZIPATRA 2020 – WORKSHOP TRANSPARENTNÍ ČEŠTINA.“ *YouTube* video, 1:54:39. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-OPd7NJPYRA>, citováno 10. 10. 2021.
- Otáhal, Lucian a Ondřej Plešmíd (2015). *Hlavní problémy současné právní úpravy v oblasti právního uznání genderové identity a návrhy jejich řešení* [online]. Praha: Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu z. s. Dostupné z: <https://docplayer.cz/69214463-Hlavni-problemy-soucasne-pravni-upravy-v-oblasti-pravniho-uznani-genderove-identity-a-navrhy-jejich-reseni.html>, citováno 13. 6. 2021.

- Prague Pride. (2019). *Výroční zpráva Prague Pride 2019* [online]. Praha: Prague Pride z. s. Dostupné z: <https://praguepride.cz/cs/kdo-jsme/media-download/vyrocní-zpravy/76-vyrocní-zprava-spolku-prague-pride-2019/file>, citováno 13. 6. 2021.
- Šabatová, Anna (2019). *Být LGBT+ v Česku: Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti: Výzkum veřejného ochránce práv 2019* [online]. Ombudsman, veřejný ochránce práv. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>, citováno 13. 6. 2021.
- Trans*parent*. (2021). „Pro média: slovníček pojmů.“ Dostupné z: <https://jmetransparent.cz/pro-media/#slovnicek-pojmu>, citováno 10. 10. 2021.
- Vincent, John (2014). *LGBT People and the UK Cultural Sector: The Response of Libraries, Museums, Archives and Heritage since 1950*. Burlington, VT: Ashgate.
- Vincent, John (2019). „Moving into the Mainstream: Is That Somewhere We Want to Go in the United Kingdom?“ In *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century: Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in Diverse Information Environments*, ed. Bharat Mehra, 273–291. Emerald Publishing Limited.
- Winkelstein, Julie Ann (2019). „Public Libraries and LGBTQ+ Youth Experiencing Homelessness.“ In *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century: Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in Diverse Information Environments*, ed. Bharat Mehra, 197–221. Emerald Publishing Limited.

Udržitelnost v knihovnách

Eliška Bartošová

Sdružení knihoven ČR

Příspěvek je zejména shrnutím dosavadního vývoje a aktivit pracovní skupiny Udržitelnost v knihovnách se stručným výhledem do budoucna.

Téma udržitelnosti, tedy *Cíle udržitelného rozvoje* formulované Organizací spojených národů, začalo do českého knihovnictví systematicky pronikat již v roce 2019, kdy se poprvé setkali zástupci knihoven s Michalem Brožou, vedoucím Informačního centra Organizace spojených národů (IC OSN) pro Českou republiku. První setkání proběhlo v rámci projektu *Sociální inovace v knihovnách* (řešeném na Katedře informačních studií a knihovnictví [KISK] FF MU) v Knihovně města Olomouce 16. května 2019 ve složení Michal Broža (IC OSN), Lenka Prucková (Knihovna města Olomouce), Vladimír Klásek (Univerzita Palackého v Olomouci), Vladana Pillerová (Národní knihovna), Tomáš Štefek (KISK), Jana Gabrišová (studentka KISK) a Eliška Bartošová (KISK). V zápise z tohoto setkání mimo jiné stojí: *„Bylo by dobré, aby vznikla pracovní skupina, která k tomu bude knihovnám chystat podporu, inspiraci, know-how, co si pod tím cílem představit, co znamená pro ČR, propojování s relevantními odborníky.“*

Cesta k této skupině, která dnes téma v českých knihovnách rozvíjí, provozuje web, informační bázi, sociální síť, organizuje celoroční vzdělávací cyklus apod., trvala více než rok. Personální složení skupiny se vyvíjelo a ustálilo až na začátku roku 2021. Svou aktuální podobu získala skupina příchodem Martina Ďurkáce ze Zlína, který doplnil tým ve složení: Veronika Chruščová, Ondřej Hudeček, Martina Košanová, Michal Broža a Eliška Bartošová. Iniciativa postupně získávala energii a prostor, myšlenky postupně uzrávaly.

Projekt, který měl zapojit knihovny do environmentální výchovy a vzdělávání a vyvíjet inovativní nástroje pro environmentální vzdělávání v knihovnách s využitím participativních postupů, připravený Ondřejem Hudečkem a Eliškou Bartošovou, nebyl sice podpořen Technologickou agenturou ČR, ale získal podporu od Národní sítě Místních akčních skupin, Ministerstva životního prostředí, Ministerstva pro místní rozvoj, Magistrátu hlavního města Prahy, Knihovnického institutu i Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP). SKIP mezitím také rozhodl, že udržitelnost bude hlavním komunikačním tématem knihoven na příští rok. Do průzkumu, který pracovní skupina s pomocí metodiček a metodiků rozšířila mezi knihovny, se zapojilo 345 knihoven různých velikostí, z nich 127 zanechalo e-mail, že mají zájem být informovány o dalším postupu. Z průzkumu vyplynulo, že knihovnám by nejvíce pomohlo propojení s experty, které by mohly zvát na besedy, tipy na volně dostupné lekce a obsahy, návody, jak jít příkladem, a sdílení zkušeností a inspirace.

Zájem ze strany knihoven podnítil vznik provizorního webu udrzitelna.knihovna.cz a založení informační báze na veřejné nástěnce v Trello. Rada Sdružení knihoven ČR (SDRUK) následně podpořila myšlenku, že v rámci celoročního tématu se pracovní skupina primárně soustředí na kampaň dovnitř, do knihoven, což bude představovat přípravu a vůbec předpoklad, aby mohly knihovny toto téma následně promítnout do svých aktivit pro uživatele.

Myšlenka celoročního vzdělávacího cyklu, hlavní náplně prvního roku udržitelnosti, se finálně zrodila teprve na konci listopadu 2020. A už poslední lednové pondělí roku 2021 se z Městské knihovny v Praze vysílal úvodní webinář, otevřený všem zájemcům o téma, na který se registrovalo 438 lidí. Cílem úvodního webináře bylo oficiálně zahájit roční téma udržitelnosti v knihovnách a pozvat knihovny na celoroční cyklus otevřený již jenom omezenému počtu zájemců. Vystoupil na něm Michal Broža s atraktivní prezentací o tom, jaký význam mají *Cíle udržitelného rozvoje* přijaté OSN pro

společnost a jak se týkají knihoven. Hana Matulová pak na konkrétních příkladech z knihovny Kořenec ukázala, že i ve zcela malé knihovně se dají dělat pestré aktivity směřující k naplňování *Cílů udržitelného rozvoje*. Zájem knihoven o vzdělávací cyklus předčil nabídku, z původně nabízených třiceti míst (po deseti místech pro knihovny velké, střední i malé, dle počtu úvazků s odstupňovaným vložným) vzrostl na finálních 37 zapojených knihoven.

Vedle příprav samotných webinářů se podařilo také získat záštitu a podporu programu *Knihovna 21. století*, Informačního centra OSN v Praze, SKIP, SDRUK, Ministerstva kultury, Ministerstva životního prostředí, České komise pro UNESCO, Čtenáře – měsíčníku pro knihovny, kde byla domluvena pravidelná rubrika, a povedlo se rozjet sociální síť – stránku i skupinu Udržitelnost v knihovnách.

Od začátku bylo v rámci cyklu přislíbeno pět webinářů (vždy poslední pondělí v měsíci), tři praktické workshopy a závěrečná konference. Obsah jednotlivých webinářů vznikal postupně, stejně tak jejich formát se proměňoval podle potřeb mluvčích i podle zpětné vazby účastníků. Webináře vždy obsahovaly „přednáškovou“ a „workshopovou“ část, tedy několik zajímavých hostů a prostor na společnou práci a debatu.

První webinář cyklu v únoru byl věnován obecnému úvodu do toho, kde se vlastně *Cíle udržitelného rozvoje* vzaly, co představují, jakými mechanismy vznikaly a vyvíjejí se. To vše jsme vyslechli z úst osobností, které „byly u toho“.

- Bedřich Moldan, guru české environmentální politiky, bývalý ministr životního prostředí, člověk, který navštěvoval summity OSN a byl u vzniku *Cílů udržitelného rozvoje* osobně.
- Jan Kára, diplomat, který od roku 1994 působil v české diplomacii, mimo jiné při OSN.
- Barbora Kvasničková, která působila v programu *Mladí delegáti ČR v OSN*.

Připomněli jsme si, že uplynulo téměř 50 let od vydání zprávy Římského klubu *Meze růstu*, v níž autoři varují, že na omezené planetě nelze neomezeně růst, že se dramaticky zvýšilo tempo, kterým lidé spotřebovávají planetární zdroje, a že se blížíme dosažení limitů únosnosti. A za těch 50 let se toto tempo ještě zvýšilo, přičemž důsledky již kolem sebe vidíme.

V druhém, březnovém webináři jsme se přesunuli na národní úroveň a při příležitosti Mezinárodního dne štěstí (20. března) jsme se věnovali mimo jiné *Strategii ČR 2030* optikou kvality života. Kolegové z Ministerstva životního prostředí – Jan Mareš a Lucie Sršňová – představili *Strategii ČR 2030*, která je aplikací *Cílů udržitelného rozvoje* na národní úroveň a srozumitelně formuluje, co se má zlepšit, aby se zvýšila kvalita života a Česko směřovalo k rozvoji, který je udržitelný po sociální, ekonomické i environmentální stránce. Následně sociolog a ředitel ústavu STEM Martin Buchtík představil některé zajímavé výsledky výzkumů a sociologických studií spojených zejména s kvalitou života, životním stylem a formováním veřejného mínění.

V poslední době do veřejných debat stále častěji proniká termín resilience, odolnost, a objevuje se v různých souvislostech: psychická odolnost, společenská odolnost, odolnost institucí, měst či komunit, národní resilience, legislativní a ekonomická resilience. Na dubnový webinář jsme proto požádali Alici Koubovou, která je vědeckou pracovnící Filosofického ústavu AV ČR a proděkankou pro vědu a výzkum Divadelní fakulty AMU Praha, aby nám tento pojem, tedy to, co se resiliencí myslí, přiblížila. Mimo jiné jsme se dozvěděli, že želušky nejsou vhodným příkladem pro kultivaci společenské odolnosti, protože vydrží všechno, zatímco součástí naší společenské odolnosti je i schopnost přiznat si, že jsme zranitelní. Od resilience jsme se přesunuli ke knihám, knižnímu trhu a zavedli ještě jeden termín: bibliodiverzita. Hovořila o ní literární dokumentaristka a nakladatelka Bára Baronová jako o principu, jak skrze podporu nezávislých nakladatelství a autorů podpořit

pestrost knižní produkce, která, je-li řízena pouze tržními principy a tlakem na růst, má tendenci sklouzávat k vydávání osvědčených žánrů, příběhů a schémat jako na běžícím pásu. V reakci na to přišla Veronika Benešová Hudečková krátce představit vyvíjenou platformu Knihex, která sdružuje malé nakladatele a pomáhá knihkupectvím a knihovnám se zorientovat, nakoupit knihy i oslovit autory pro různé besedy a autorská čtení. Příspěvek Markéty Hejkalové, která pracuje pro rodinné nakladatelství Hejkal, překládá do češtiny díla Miky Waltariho, je zakladatelkou a ředitelkou Podzimního knižního veletrhu, který v Havlíčkově Brodě pořádá od roku 1991, proběhl formou rozhovoru, kde se dostalo i na Markétiny zkušenosti z Finska a zamyšlení nad udržitelností finských a českých knihoven.

Květnový webinář byl zaměřen prakticky, na knihovny jako budovy a provozy a na to, jak mohou jít knihovny příkladem v udržitelnosti svým vlastním fungováním. Eliška Pomyjová, architektka, členka multidisciplinárních týmů Univerzitního centra energeticky efektivních budov ČVUT, nám na konkrétních příkladech ukázala, proč je důležité při přípravách staveb nepodcenit přípravnou fázi a „nesoutěžit je jenom na cenu“ a jak to přispívá k jejich udržitelnosti. Jan Juráš, ekoporadce a informační pracovník Šmidingerovy knihovny ve Strakonících, představil svůj manuál *Udržitelná praxe pro knihovny* a kolegyně z KISK Lad'ka Z. Suchá a Jan Martínek nabídli platformu NextBook k publikování o udržitelnosti.

V červnu jsme se, alespoň s částí účastníků, potkali naživo. V Praze proběhl první praktický workshop, ve kterém antropoložka Linda Kovářová provedla knihovnice a knihovníky procesem zmapování tématu, které knihovnu zajímá, a představila fáze cyklu budování komunity kolem takového tématu. Účastníci dostali předem pracovní listy a přijeli připravení, takže jsme při workshopu měli na co navázat a mohli se dostat hlouběji. Abychom vyhověli zájmu o workshop a současně zachovali workshopový formát, proběhly pro dvě skupinky dva workshopy po sobě.

Druhý workshop cyklu se uskutečnil v červenci v Praze na náplavce v rukodělné komunitní dílně Městské knihovny v Praze DOK16. Účastníci se průběžně vystřídali na čtyřech stanovištích, naučili se upcyklovat, ušít obal na dokumenty či knihu posílanou přes meziknihovni výpůjční službu z použité a vyřazené baneroviny, s Dominikou Čermákovou vyráběli pozorovací budky pro včely samotářky, s Martinou Košanovou diskutovali a sdíleli zkušenosti, jak komunikovat témata udržitelnosti navenek, a s Veronikou Chruščovou prozkoumávali možnosti bibliobusu Oskar.

Tématem srpnového webináře byla krajina a přizvali jsme si k němu Martinu Páskovou, která působí na Ministerstvu životního prostředí jako expertka v oblasti koordinace a podpory činnosti národních geoparků. Promluvila o *Evropské úmluvě o krajině*. Úmluva je prvním evropským politickým dokumentem, který klade důraz na krajinu. Její důležitost spočívá zejména v tom, že zahrnuje veškerou krajinu (přírodně a kulturně cennou – chráněnou, krajinu urbánní, suburbánní a industriální) a chápe krajinu jako komplexní systém vzájemně provázaných přírodních a kulturních prvků a procesů. Česká republika se před 17 lety zavázala principy úmluvy naplňovat, ale dodnes pro to nevytvořila na národní úrovni patřičné nástroje, neexistuje jednotné chápání a plánování krajiny, každý resort s krajinou nakládá optikou svých zájmů, které jdou v některých případech nejen proti sobě, ale zejména proti krajině jako celku. Péče o krajinu jako celek si tak nachází cestu spíše skrze místní iniciativy, přičemž jedním z nástrojů, které k tomu mají lidé k dispozici, je síť takzvaných geoparků. Klára Salzmann, autorizovaná krajinářská architektka, která vede Atelier Salzmann/Bečvářová, podpořila slova Martiny Páskové v důrazu na důležitost participace lidí, jejich zájmu a vztahu ke krajině a ukázala některé konkrétní projekty a návrhy na zlepšení konkrétních krajin. Architekt Jaroslav Holler, který působí jako vedoucí úseku veřejného prostoru a ateliéru krajiny a životního prostředí v Útvaru koncepce

a rozvoje města Plzně, pak představil, jak v Plzni uplatňují participaci v praxi.

Na konci příspěvku byly ještě krátce prezentovány zbývající aktivity v rámci vzdělávacího cyklu – v říjnu třetí praktický workshop o metodách vzdělávání o klimatu, resp. o všech dalších komplexních a kontroverzních tématech, v listopadu poslední webinář o změnách klimatu a v prosinci závěrečná konference pojatá jako veletrh sdílení a spolupráce, na niž jsme pozvali zástupce organizací a projektů, kteří chtějí knihovnám nabídnout zdroje, hotové lekce, programy či spolupráci.

V průběhu roku bylo rozhodnuto o změně koncepce ročních komunikačních témat, byla rozšířena na dvouletá, přičemž první rok je rokem přípravným, kdy se téma nejprve propaguje a usazuje v knihovnách, aby s ním v druhém roce mohly „vyjít ven“. Téma udržitelnosti v knihovnách tedy pokračuje, pracovní skupina se soustředí na podporu, mapování a dokumentování aktivit knihoven v oblasti udržitelnosti a bude jimi mimo jiné plnit web *Co dokáže knihovna* (<https://codokaze.knihovna.cz/>). Závěr příspěvku tedy patřil výzvě přítomným kolegům, aby dali o svých udržitelných aktivitách vědět, a nabídce pomoci a konzultací s pracovní skupinou.

A ještě pro doplnění:

Záznamy všech webinářů jsou ke zhlédnutí na YouTube kanálu SDRUK, na nástěnce v Trello (<https://trello.com/b/eHhIVvM8/udr%C5%BEitelnost-v-knihovn%C3%A1ch>) jsou pak k dispozici všechny informační zdroje, praktické rádce, inspirace i hotové programy a lekce, které je možné v knihovnách využít. Ke sdílení informací, pozvánek, inspirace a know-how funguje facebooková stránka (<https://www.facebook.com/udrizitelnostvknihovnach>) a skupina (<https://www.facebook.com/groups/764656777523392>).

**KNIHOVNY
JAKO VZDĚLÁVACÍ
A VZDĚLANOST PODPORUJÍCÍ
INSTITUCE**

Garantky:

Mgr. Jana Linhartová

Mgr. Eva Svobodová

Úvod k programovému bloku

Jana Linhartová

Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem

Knihovny byly, jsou a věříme, že i nadále budou, centry vzdělanosti. Role knihoven ve 21. století je pro oblast vzdělávání obyvatel v době digitalizace a robotizace mnohem důležitější než ve století minulém. To, co jsme se naučili v době školní docházky, většině z nás již stačit nebude na celý život a právě síť českých knihoven by měla být záchrannou sítí pro ty, kdo se chtějí celoživotně vzdělávat. Knihovny hrají nezastupitelnou roli i v rozvoji vědy a výzkumu. Pro naplňování této role je zcela zásadní fungující vztah knihovník-pedagog. Ne vždy a všude se tak děje a je důležité vznikající bariéry mírnit a odstraňovat.

Pro podporu vzdělávací role knihoven je zcela zásadní zanesení knihoven do meziresortních strategií, zejména do dokumentů ministerstev kultury a školství. Vznik a naplňování těchto strategických dokumentů by mělo podpořit kooperaci knihoven se všemi typy škol a školských zařízení, se spolky, místními organizacemi a dalšími partnery. Vzájemná spolupráce by měla umožnit lépe zacílit na tvorbu nabídky vzdělávacích programů při tvorbě kurikula celoživotního vzdělávání pro uživatele všech cílových skupin, včetně osob se specifickými potřebami a napříč všemi sociálními vrstvami obyvatel.

Tak jako v jiných oborech i v knihovnách již nyní vznikají nové pracovní pozice pro specialisty na vzdělávání. Většina knihovníků pracuje na svém profesním růstu a rozvíjí své schopnosti učit druhé. Metodickou podporu jim přitom poskytují Národní knihovna ČR v Praze, Moravská zemská knihovna v Brně, knihovny pověřené výkonem regionálních funkcí, oborová sdružení (SDRUK, SKIP, AKVŠ, AMG aj.) a další partneři.

Za velkou slabinu českých knihoven považuji nízké povědomí o poskytovaných službách. Knihovny jsou velkou částí společnosti stále vnímány spíše jako instituce podporující čtenářství a ne každý ví o tom, že nově poskytované služby podporují další vzdělávací aktivity. Za zmínku stojí práce s digitálními technologiemi, kritické myšlení v práci s informacemi či rozvoj tvořivosti a kreativity v rozličných uměleckých oborech.

Co je tedy hlavním úkolem pro knihovny a knihovníky? Pokud mohu mluvit za sebe, myslím si, že musíme systematicky měnit pohled veřejnosti na knihovny a ukázat všem, co umíme, nabízíme a poskytujeme. Aktuální koncepce knihoven ČR popisuje knihovny jako vzdělávací a vzdělanost podporující instituce, pomáhající každému, kdo chce rozvíjet své znalosti, schopnosti či dovednosti. Jsou nepostradatelnými institucemi pro celoživotní učení, propojují formální a neformální vzdělávání vycházející z potřeb naší společnosti, protože vždy platilo a snad i nadále bude platit, že vzdělaná společnost je prosperující společnost. O tom, jak se to již nyní daří, pohovořili v dopoledním i odpoledním bloku nejen knihovníci, ale i další partneři a aktéři spolupracující s knihovnami v oblasti vzdělávání.

Dopolední blok zahájil pan Jaromír Beran z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který na ministerstvu působí od roku 2015. V současné době koordinuje implementaci *Strategie vzdělávací politiky 2030+*. Svým příspěvkem *Memorandum o spolupráci mezi resortem kultury a školství je na světě* navázal na projev ministra kultury Lubomíra Zaorálka z předešlého dne. Zdůraznil slova pana ministra, který vyjádřil radost z toho, že po řadě více či méně úspěšných jednání mezi zástupci různých profesních společenství a vedoucími pracovníky obou resortů je díky nově vzniklému memorandu zájem o spolupráci mezi resorty konečně oficiálně deklarován. Ve svém příspěvku pan Beran podpořil víru v to, že podpis memoranda

zahájí novou etapu spolupráce, která knihovny, muzea, galerie a další kulturní a pamětové instituce posune spolu se školami do 21. století. A třeba se za pár let dočkáme i toho, že se tyto instituce stanou běžnou součástí vzdělávacího systému České republiky. V neposlední řadě v příspěvku připomněl, že spolupráce obou resortů je deklarována nejen v nově schválené *Koncepci rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030*, ale je podporována i v záměrech *Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+*, což je směr, kterým by se mělo ubírat nejen české školství, ale i kultura, jež vždy přispívala a nadále bude přispívat k demokratickému rozvoji vzdělané, soudržné a kulturní společnosti.

Druhý dopolední příspěvek v programu s názvem *Mediální vzdělávání – výzva pro společnost a příležitost pro knihovny* zaujal posluchače netradičně složeným týmem přednášejících, jimiž byli pedagožka – Pavlína Mazáčová, KISK Brno, donátorka – Tereza Lišková, Nadace OSF, a knihovník – Ondřej Hudeček, Městská knihovna v Praze, jenž přímo na místě ukázal důležitost a nezbytnost spolupráce a síťování mezi knihovnou, školou a dalšími aktéry na poli vzdělávání. Prezentovaný projekt mediálního vzdělávání je dlouhodobou výzvou nejen pro knihovny, ale i pro jejich uživatele, místní komunity a celou společnost. V rámci prezentace se přednášející zmínili, že v současnosti existují mezery v této oblasti a mají zjevný negativní dopad na společnost i jednotlivce, a to v řadě ohledů. Nadace OSF na tuto situaci zareagovala a svým programem *Knihovny jako průvodkyně 21. stoletím* připravila modulární online cyklus mediálního vzdělávání pro knihovny, který začne letos na podzim. S touto nabídkou přišla i grantová výzva pro veřejné knihovny na pořádání aktivit pro veřejnost i vzdělávání knihovnic a knihovníků v oblasti mediální, informační a digitální gramotnosti.

Další příspěvek probíhal dvojjazyčně a upoutal posluchače svým názvem *Virtuální realita v knihovnách jako nástroj pro dostupnou rekvalifikaci*. Jeho cílem bylo pozvat posluchače do playgroundu,

kde si každý mohl pomocí svého vlastního prožitku ověřit, jak lze virtuální realitu využít v rámci rekvalifikace. Představitelé česko-americké EdTech firmy Lifeliqe Mark Andersen a Martin Bukáček se v rámci svého bloku podělili o příběhy úspěšné transformace amerických knihoven očima jejich uživatelů.

Sara Polak, popularizátorka umělé inteligence v ČR, se ve svém příspěvku pokusila posluchačům odpovědět na otázku *Může umělá inteligence (AI) ovlivnit naši práci a život?*, což byl i samotný název její prezentace. Představila AI jako neuvěřitelnou technologii, která donutí lidi přemýšlet. Snažila se přesvědčit publikum o tom, že odmítání AI je odmítání pokroku a cesty ven z krize. Ve své prezentaci ukázala, jak automatizace dat usnadňuje celou škálu procesů, a posluchače uklidnila a snad i přesvědčila, že kvůli AI nepřijdou lidé o práci, ba naopak, ujistila je, že AI vytvoří skoro dvakrát více pracovních příležitostí, než jich sebere.

Zkušení lektori a knihovníci v jedné osobě z Moravské zemské knihovny v Brně Iva Zadražilová a Martin Krčál ve svém příspěvku k pátému výročí vzniku portálu Knihovny.cz posluchačům ukázali jiný pohled na něj. Již dávno není jen knihovním katalogem, ale s novými funkcemi zasahuje do oblasti vzdělávání a informačního kurátorství. Připomněli i zásadní milníky vývoje a fungování portálu a představili jeho plány do budoucna.

Příspěvek s názvem *Učíme se příběhem ve školní i knihovnické praxi* představily lektorky Irena Poláková a Tereza Nakládalová z Nové školy, o. p. s., v Praze. Cílem jejich prezentace bylo pozvat posluchače na zážitkový workshop, který následoval v odpolední části. Příspěvek představil účastníkům ucelený pohled na vzdělávací program věnovaný naratologii, určený pro žáky 5.–9. ročníků ZŠ, který v předchozích třech letech vytvořil tým učitelů a knihovníků a společně jej také ověřil se svými žáky. Projekt byl realizován v rámci OP VVV a umožnil žákům poznávat literaturu skrze rozvoj čtenářství a fenomén příběhu.

Kristýna Šejnohová z Amerického centra při Velvyslanectví USA v Praze spolu se svými kolegyněmi, které působí v pěti informačních střediscích v Praze, Brně, Ostravě, Plzni a Ústí nad Labem, představila ve společném příspěvku s názvem *American Spaces v ČR jako místa setkávání i vzdělávání* jejich poslání. American Spaces poskytují informace o historii, kultuře nebo politice USA, informují o možnostech studia či práce v USA a organizují nejrůznější vzdělávací akce pro mladé lidi i širokou veřejnost. Cílem všech aktivit je posilování partnerství mezi USA a ČR. Aktivity center představily osobně jejich koordinátorky: Americké centrum v Praze Kristýna Šejnohová, InfoUSA působící při Moravské zemské knihovně v Brně Eva Fukarová, U. S. Point Pilsen působící při Západočeské univerzitě v Plzni Daniela Lukavská, American Library Ústí působící při Severočeské vědecké knihovně v Ústí nad Labem Ani Petrak. American Corner Ostrava působící při Knihovně města Ostravy byl představen jen v prezentaci, jelikož jeho koordinátorka Hana Ficková v téže době zajišťovala jinou vzdělávací akci.

Poslední dopolední příspěvek s názvem *Poznávej svět očima dokumentaristů s KineDokem* přednesla Ivana Formanová, manažerka projektu alternativní distribuce dokumentárních filmů KineDok, který je jednou z aktivit Institutu dokumentárního filmu (IDF) v Praze. V rámci své prezentace představila dlouhodobě úspěšný mezinárodní projekt IDF KineDok a nastínila možnosti jeho realizace v knihovnách jako prostředku neformálního vzdělávání. Cílem projektu je organizace filmových projekcí, které jsou obohaceny o doprovodný program v podobě panelových diskuzí s tvůrci a dalšími hosty. Projekt sdružuje komunity a poskytuje platformu s edukačním aspektem v rámci eventových projekcí. Ivana Formanová pohovořila o KineDoku jako o alternativní distribuční síti spojující fanoušky a tvůrce dokumentárního filmu – každoročně distribuuje dokumentární snímky do sítě nezávislých prostor po České republice a v dalších pěti zemích střední a východní Evropy.

Odpolední blok byl zahájen ředitelkou Odboru koncepce a vedení OP MŠMT Anetou Caithamlovou. Příspěvek na téma role knihoven ve vzdělávání, příležitosti, které by mohl skýtát Operační program Jan Amos Komenský (OP JAK), a možnosti spolupráce a propojování nesl název *Podpora knihoven v Operačním programu Jan Amos Komenský*. Přednášející představila OP JAK, který by měl být hlavním nástrojem implementace Evropských strukturálních a investičních fondů pro roky 2021–2027 pro oblast výzkumu, vývoje a vzdělávání. Cílem připravovaného programu je podpořit kvalitu a dostupnost vzdělávání na všech úrovních – počínaje předškolním vzděláváním a konče oblastí výzkumu a vývoje. V přednášce byly zmíněny dotační příležitosti pro knihovny a jejich role v oblasti zvyšování dostupnosti celoživotního učení, občanského vzdělávání i v propojování formálního a neformálního vzdělávání. Program bude navazovat na projekty *Co v učebnici nebylo, Mít svět přečtený a Učíme se příběhem*. Podpořeny budou individuální projekty.

Adéla Dilhofová z Moravské zemské knihovny v Brně a Roman Giebisch, předseda Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR, připravili prezentaci na téma knihovník v Národní soustavě kvalifikací (NSK). Příspěvek *Vize změn v profesní kvalifikaci Knihovník v Národní soustavě kvalifikací* seznámil posluchače s tím, co se podařilo i nepodařilo v uplynulém období. Rekvalifikační kurzy absolvovalo 264 účastníků, 203 zájemců složilo rekvalifikační zkoušku. V současné době se intenzivně pracuje na změnách standardů pro středoškolské pozice. Na základě zkušeností s realizací zkoušek i rekvalifikačních kurzů v uplynulém období pristoupila pracovní skupina k návrhu sloučení některých typových pozic (katalogizátor-akvizitér, referenční knihovník – knihovník v přímých službách). Pracovní skupina složená ze zástupců NK ČR, SKIP a SDRUK ČR tyto změny realizuje ve spolupráci s Národním pedagogickým institutem.

Na otázku „Kam směřuje profese knihovníka?“ se pokusil ve dvaceti minutách příspěvku s názvem *Analýzy věkové, vzdělanostní*

a platové struktury pracovníků knihoven v ČR 2020/2021 odpovědět Vít Richter, ředitel Knihovnického institutu NK ČR. Představil trendy vývoje knihovnické profese od roku 1998 do současnosti. Stále platí, že knihovnictví je převážně ženská profese, i když podíl mužů v knihovnách pomalu roste. Neustále se zvyšuje průměrný věk pracovníků knihoven. Stárnutí knihovníků klade vyšší nároky na inovační vzdělávání v knihovnách. Přibližně 27 % zaměstnanců knihoven tvoří neknihovnické profese. Trvale roste podíl vysokoškolsky kvalifikovaných pracovníků v knihovnách, od roku 1998 se počet vysokoškoláků zdvojnásobil, ale klesá podíl středoškoláků. Na středoškolská místa jsou přijímáni pracovníci s jiným vzděláním, což vytváří potřebu jejich rekvalifikace. Dlouhodobě roste podíl pracovníků, kteří působí v knihovně déle než 10 let. Průzkum, který proběhl v roce 2021, bude sloužit jako podklad pro aktualizaci *Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků*.

Martina Košanová se v příspěvku *Knihovník ve 21. století* s posluchači podělila o své zkušenosti a názory na to, čím vším musí být dnešní knihovník a zda je opravdu potřeba, aby byl multifunkční. Knihovník je v dnešní době psychologem, mediátorem, moderátorem, sociálním pracovníkem, učitelem, produkčním, grafikem, fotografem, skladníkem, informatikem, manažerem i uklízečem a zastává spoustu dalších profesí. Současný knihovník by rozhodně měl mít tyto čtyři kompetence: umět najít správné informace a rozhodovat se informovaně (kritické myšlení), využívat své talenty (kreativita), umět společně sdílet informace (komunikace) a pracovat v synergii (koordinace). Multifunkčnost možná i škodí. Knihovníci by měli znát limity své profese a na práce přesahující jejich odbornost si zvát odborníky působící mimo sféru knihoven.

V poslední části bloku nazvané *Experimentální edtechové uzly KISK*, kterou připravila Monika Martonová, odborná asistentka z KISK Masarykovy univerzity v Brně, spolu se svými studenty, bylo možné poznat a vyzkoušet si některé technologie a aplikace vhodné

pro celoživotní učení i seberozvoj v každodennosti 21. století. Studenti si připravili zajímavé miniworkshopy, na kterých účastníkům konference ukázali praktické nástroje využitelné v knihovnické praxi ke vzdělávacím, ale i propagačním účelům. Zájemci mohli libovolně přecházet mezi čtyřmi stanovišti, sledovat průběh, klást otázky nebo si vyzkoušet něco samostatně vytvořit ať už na svém, nebo na vypůjčeném zařízení.

Memorandum o spolupráci mezi resortem kultury a školství je na světě

Jaromír Beran

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

... je namístě si říci, že cesta k podpisu memoranda trvala dlouho, proto stojí za připomenutí, co všechno podpisu předcházelo.

Již v roce 2017 vyhlásilo MŠMT v souvislosti s opakovanými výzvami odborníků i široké učitelské a kulturní obce k zajištění systémové podpory vzdělávání žáků v prostředí paměťových institucí pokusné ověřování *Vzdělávací programy paměťových institucí do škol*. Cílem bylo ověřit vliv zážitkové pedagogiky na zvýšení kvality výuky žáků. Toto šetření lze zpětně považovat za historicky první spolupráci svého druhu mezi resortem školství a kultury. Díky aktuálnosti tématu a pozitivním výsledkům se ověřování dočkalo pokračování a závěry přesvědčivě zdůvodnily nutnost změny školského zákona. Díky tomu došlo od roku 2021 k razantnímu navýšení normativně přidělovaných prostředků ONIV (ostatní neinvestiční výdaje, tj. finance pro běžné výdaje) pro školy.

V roce 2018 probíhaly napříč kraji veřejné panelové diskuze pod názvem *Knihovna – věc veřejná* a nejenak tomu bylo i v kraji Ústeckém. 27. června 2018 se sešli v zasedacím sále krajského úřadu zástupci krajů, místních samospráv, knihoven a jejich partnerů a debatovali o nutnosti proměn knihoven ve 21. století. Pozvání do panelu přijali i zástupci obou resortů. Ministerstvo kultury zastupoval ředitel Odboru knihoven a literatury Milan Němeček a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ředitel Odboru vzdělávání Jaroslav Faltýn. V rámci diskuze se debatovalo o důležitosti meziresortní spolupráce na všech úrovních a o nutnosti jejího zakotvení. Byl vznesen návrh podpořit vznik meziresortní pracovní skupiny. Pan Jaroslav Faltýn veřejně přislíbil, že se zasadí

o její vznik, a pan Vít Richter nabídl, že Národní knihovna ČR ve spolupráci s pověřenými knihovnami zpracuje celostátní průzkum týkající se spolupráce knihoven a škol.

V červnu roku 2019 probíhalo v Severočeské vědecké knihovně v Ústí nad Labem jednání MŠMT k tvorbě a implementaci *Strategie vzdělávání 2030+*. Poté knihovna pořádala první *Kulturní fórum Ústeckého kraje*, v rámci kterého otevřela Poradenské a edukační centrum jako příklad dobré praxe v rámci spolupráce knihoven a škol. Obě akce měly regionální přesah a opět se zde debatovalo o nutnosti ukotvení meziresortní spolupráce. První společná schůzka resortu kultury a školství proběhla v srpnu 2019 na MŠMT a já jsem byl pověřen jejím svoláním a řízením. Pracovní skupina se sešla třikrát. Naposledy to bylo 12. března 2020, v den, kdy byl vyhlášen nouzový stav. Jednání se poté na nějaký čas přerušila a obnovila až koncem roku 2020. V té době se začala připravovat finální podoba memoranda a byla několikrát připomínkována zástupci obou resortů. Memorandum bylo podepsáno 6. září 2021 ministrem kultury Lubomírem Zaorálkem a ministrem školství Robertem Plagou.

Obr. 1 Ministr kultury Lubomír Zaorálek a ministr školství Robert Plaga.
Zdroj: autor příspěvku

Plné znění memoranda viz:

<https://www.mkcr.cz/novinky-a-media/ministri-kultury-a-skolstvi-podepsali-memorandum-o-meziresortni-spolupraci-4-cs4430.html>.

Jak bude probíhat naplňování memoranda?

Možná že si někdo z vás může říci: „To je toho, vždyť je to jen kus papíru, který stejně nic nezmění,“ ale opak je pravdou. Realizaci klíčových témat memoranda by měla zajistit meziresortní pracovní skupina, která právě vzniká a jejíž první setkání se plánuje již na měsíc listopad. Hlavním tématem schůzky by mělo být stanovení témat a harmonogramu jednání pracovní skupiny a představení závěrů několika klíčových projektů ukazujících na příkladech dobré praxe skvělou kooperaci knihoven a škol, respektive knihovníků a pedagogů napříč celou Českou republikou. Spolupráce obou resortů by měla probíhat jak v oblasti rozvoje a podpory čtenářské, informační a mediální gramotnosti, tak i v oblasti využívání digitálních technologií při zpřístupňování rozličných služeb, které knihovny a další kulturní instituce poskytují nejen dětem, žákům, studentům a pedagogům, ale i široké veřejnosti.

Mezi další okruhy kooperace resortů by mělo patřit využívání vzdělávací nabídky i rozsáhlých informačních zdrojů knihoven a dalších kulturních institucí. Je nezbytné vytvořit systém meziresortního charakteru podporující celostátní projekty, které rozvíjejí čtenářství, práci s informacemi a moderními technologiemi, a to na všech úrovních formálního a neformálního vzdělávání. Veškeré výše uvedené aktivity by měly být součástí kurikulárních dokumentů všech typů škol a školských zařízení. Nezbytnou součástí vzájemné spolupráce je podpora a rozvoj odbornosti specialistů na vzdělávání v knihovnách, neboť v muzeích již tato pozice existuje.

* * *

Mgr. Jaromír Beran vystudoval UK, obor právo a právní věda. Poté pracoval jako asistent poslanců a v letech 2013 až 2015 působil jako tajemník ústavně-právního výboru v Kanceláři Poslanecké sněmovny. Na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT) pracuje od roku 2015. Postupně vykonával funkce vedoucího oddělení parlamentní a vládní agendy a ředitele kanceláře ministra. Ředitelem odboru vzdělávací politiky a rovněž zástupcem náměstka pro řízení sekce vzdělávání a mládeže je od roku 2020. V současné době koordinuje implementaci Strategie vzdělávací politiky 2030+.

Mediální vzdělávání – výzva pro společnost a příležitost pro knihovny

Pavλίna Mazáčová

*Katedra informačních studií a knihovnictví na Masarykově
univerzitě*

Ondřej Hudeček

Městská knihovna v Praze

Tereza Lišková

Nadace OSF; ČRo Vltava

Motto: Mediální vzdělávání v knihovnách je výzva, na kterou nejste sami.

Anotace

Mediální vzdělávání je dlouhodobě výzvou na úrovni knihoven, jejich uživatelů, místních komunit i celé společnosti. V současné době mají mezery v této oblasti zjevný negativní dopad na společnost i jednotlivce, a to v řadě ohledů. Na tuto situaci reaguje i Nadace OSF svým programem *Knihovny jako průvodkyně 21. stoletím*, který realizuje s podporou SKIP v úzké spolupráci s knihovnickou i akademickou obcí a experty na mediální vzdělávání z neziskového sektoru. Příspěvek prezentuje v kontextu rozvoje gramotností a kompetencí nový online *Cyklus mediálního vzdělávání pro knihovny*, který poběží v následujících měsících do jara 2022. Zároveň jsou podány informace o grantové výzvě, díky které Nadace OSF nabízí veřejným knihovnám možnost uspořádat aktivity pro veřejnost i realizovat vzdělávání knihovnic a knihovníků v oblasti mediální, informační a digitální gramotnosti.

Mediální vzdělávání v ČR – exkurz do aktuálního stavu, výzkumů, cílů

Mediální vzdělávání je dlouhodobě výzvou na úrovni knihoven, jejich uživatelů, místních komunit i celé společnosti. V současné době mají mezery v této oblasti zjevný negativní dopad na společnost i jednotlivce, a to v řadě ohledů. V posledních několika letech bylo v České republice uskutečněno několik sociologických průzkumů zaměřených na různé cílové skupiny v kontextu mediální problematiky. Z výzkumu společnosti MEDIAN pro vzdělávací program *Jeden svět na školách* společnosti Člověk v tísni z roku 2018¹ například plyne, že zhruba polovina studujících středních škol nerozezná komerční a zpravodajský obsah a že zároveň mají jen chabé znalosti o fungování internetových vyhledávačů a sociálních sítí. Tato zjištění odpovídají i šetření České školní inspekce z téže doby.² Z výzkumu agentury STEM pro organizaci Transitions z roku 2019 zase plyne, že mediální gramotnost seniorů není (obecně vzato) výrazně nižší než u mladší populace. Zásadní rozdíly byly však nalezeny mezi pracujícími a nepracujícími seniory a také mezi muži a ženami. Nejnižší míru u nich měla tzv. zpravodajská gramotnost, tedy např. znalost toho, čím se vyznačuje vyvážené zpravodajství.³ Problematická úroveň mediální gramotnosti v České republice se ukazuje jako výrazný problém i při celoevropském srovnání, které pravidelně provádí organizace Open

1 *Mediální gramotnost středoškoláků a jejich postoje k médiím* [online]. Praha: Jeden svět na školách & Median, 2018 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/nove/projekty/pruzkumy-setreni/medialni_gramotnost_zaku_2018.pdf

2 *Mediální výchova na základních a středních školách ve školním roce 2017/2018. Tematická zpráva* [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2018 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: https://www.csic.cz/html/2018/TZ_medialni_vychova_2017_2018/html5/index.html

3 Hořejš, Nikola a Jaroslav Valůch (2019). *Mediální gramotnost a důvěra v média*. Praha: Transitions & STEM.

Society Institute se sídlem v Sofii. Na jejím indexu mediální gramotnosti se Česká republika umístila v roce 2021 na 19. místě z celkem 35 hodnocených zemí.⁴ Na základě těchto i dalších výzkumných šetření je tudíž zřejmé, že před českými knihovny a dalšími kulturními a vzdělávacími institucemi stojí velká výzva – zvýšit mediální gramotnost české společnosti.

Proč bychom se rozvoji mediální gramotnosti měli intenzivně věnovat? *Prohlášení o prosazování občanství a společných hodnot svobody, tolerance a nediskriminace v procesu vzdělávání*, přijaté na neformálním zasedání ministrů školství v Paříži 17. března 2015, stanovuje za jeden z cílů vzdělávacího procesu „... prohlubovat kritické myšlení a mediální gramotnost, zejména v souvislosti s používáním internetu a sociálních médií, aby se tak rozvíjela odolnost vůči rozkladným tvrzením, polarizaci a indoktrinaci“.⁵ Uvedenou citaci je možné vnímat jako argumentaci pro smysl mediálního vzdělávání – pomoci lidem naplno využívat všechny výhody demokracie, umožnit jim aktivně se účastnit na občanském životě a kvalifikovaně se rozhodovat na základě relevantních informací, nikoli cílených manipulací, lží či nepřátelské propagandy. V tomto smyslu znějí také závěry Rady Evropské unie ze dne 30. května 2016 o rozvoji mediální gramotnosti a kritického myšlení prostřednictvím vzdělávání a odborné přípravy: „... mediální gramotnost ... je úzce spojena s aktivní účastí na demokratickém životě, občanstvím

4 Lessenski, Marin. *Media Literacy Index 2021* [online]. Sofia: Open Society Institute – Sofia, 2021 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLiteracyIndex2021_ENG.pdf

5 *Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education: Overview of education policy developments in Europe following the Paris Declaration of 17 March 2015* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ebbab0bb-ef2f-11e5-8529-01aa75ed71a1/language-en>

a schopností kritického a nezávislého úsudku, jakož i se schopností zamýšlet se nad vlastními činy“⁶.

Je žádoucí, aby knihovny byly součástí boje proti dezinformacím a aktivními aktéry mediálního vzdělávání, protože mají výjimečnou pozici v komunitách svých čtenářů a uživatelů. Tento úkol knihovnám vytyčila nejen americká knihovnice a pedagožka na Univerzitě v Illinois Barbara Alvarez⁷, ale i řada knihovnic a knihovníků v zahraničí a v České republice. Za mnoho iniciativ a aktivit lze uvést například strategické partnerství Evropské kanceláře knihovnických, informačních a dokumentačních sdružení (EBLIDA) a společnosti NewsGuard poskytující software pro odhalování dezinformací na internetu⁸ a simulační hru *Lovci falešných zpráv* (Fake Hunter), kterou v německé spolkové zemi Šlesvicko-Holštýnsko úspěšně podporuje tamější knihovní centrála a orgány na ochranu dětí⁹. V českých knihovnách se setkáme nejčastěji s jednorázovými nebo navazujícími edukačními aktivitami, které vedou odborníci a odbornice z neziskového sektoru (např. Zvolši.info, Transitions, Lepší senior), ze státem zřizovaných institucí (např. Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost) či akademických pracovišť (např. Katedra informačních studií a knihovnictví FF MUNI).

6 *Závěry Rady ze dne 30. května 2016 o rozvoji mediální gramotnosti a kritického myšlení prostřednictvím vzdělávání a odborné přípravy (2016/C 212/05)* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52016XG0614\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52016XG0614(01))

7 Alvarez, Barbara. *Public Libraries in the Age of Fake News* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <http://publiclibrariesonline.org/2017/01/feature-public-libraries-in-the-age-of-fake-news/>

8 *EBLIDA and NewsGuard Announce Partnership to Bring Media Literacy Tool to European Public Libraries* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <http://www.eblida.org/News/2019/NewsGuard-Eblida-Partnership-Press-Release-12-2019.pdf>

9 Dostupné z: <https://www.diefakehunter.de/>

Jsme přesvědčeni, že české knihovny (knihovníci a knihovnice) mají potenciál být v oblasti rozvoje mediálního vzdělávání aktivnější než dosud. Může k tomu přispět i společné komunikační téma knihovnictví v ČR pro roky 2022–2023, kterým je právě *mediální vzdělávání*, zvolené Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR. Volbu tohoto tématu významně ovlivnila také nabídka Nadace OSF – nadace se rozhodla prostřednictvím programu *Knihovny jako průvodkyně 21. stoletím* české knihovníky a knihovnice v těchto aktivitách finančně podpořit. Ve finanční podpoře Nadace OSF je akcentována potřeba nabídnout českým knihovníkům namísto jednorázových edukačních aktivit komplexnější vzdělávací projekt. Tento záměr se podařilo naplnit a byl vytvořen a knihovní praxi nabídnut *Cyklus mediálního vzdělávání pro knihovny*.

Cyklus mediálního vzdělávání pro knihovny¹⁰

Cyklus je koncipován jako součást celoživotního vzdělávání knihovníků a reflektuje potřebu rozvíjet vzdělávání v mediální problematice v informačně složitém veřejném prostoru. Navazuje na úspěšné edukační aktivity Nadace OSF, které byly realizovány pro knihovníky veřejných knihoven v předchozích letech jako typicky dvou- až čtyřhodinové přednáškové nebo seminární bloky. Díky podpoře Nadace OSF je účast v kurzu bezplatná. Pro optimální průběh edukačních aktivit je kurz kapacitně stavěn pro maximálně 15 účastníků a cílem organizátorů i tvůrců kurzu je, aby k účasti oslovili učící knihovníky z různých regionů ČR, díky čemuž dojde k vyváženému zastoupení krajů.

10 Koncepti i obsahovou náplň cyklu garantují Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D. (KISK FF MUNI) a Mgr. Ondřej Hudeček, Ph.D. (MKP).

Vzdělávací cyklus byl formován se dvěma klíčovými cíli, jimiž jsou:

1. rozvoj a posílení kompetencí knihovnic a knihovníků, kteří mají zájem vést vzdělávací aktivity mediálního vzdělávání v knihovnách pro různé cílové skupiny,
2. budování jádrového týmu učících knihovníků (později mentorů) pro budoucí zajištění edukační garance oblasti mediálního vzdělávání v knihovnách v České republice.

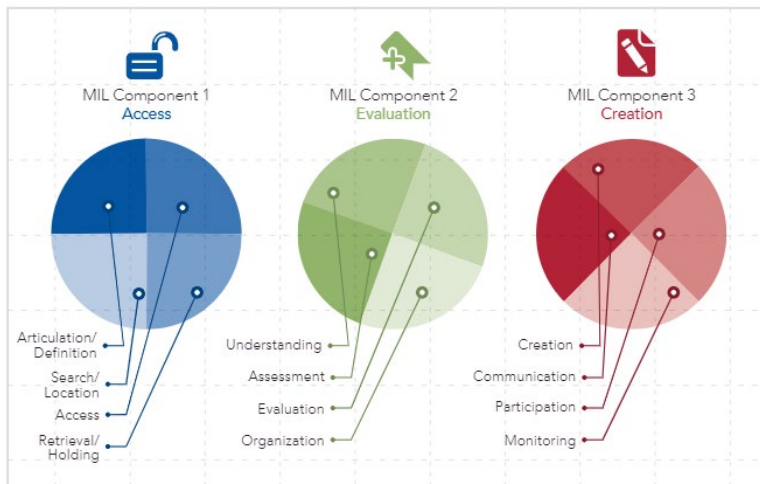
Pojetí cyklu mediálního vzdělávání v knihovnách reflektuje teoretické východisko a kurikulární dokumenty konceptu *Media and Information Literacy* dle UNESCO (MIL, *Mediální a informační gramotnost*), dle něhož „jedinec s osvojenými kompetencemi v mediální a informační gramotnosti není jen spotřebitelem (konzumentem) informací a mediálního obsahu, ale také jejich znalcem a tvůrcem“.¹¹ Koncept MIL byl zvolen jako výchozí rámec cyklu také proto, že klade důraz na edukaci vzdělavatelů v problematice obsahu i metodice.

Edukační obsah a struktura cyklu vychází ze tří pilířů konceptu MIL¹² (viz obrázek č. 1), reflektujících interakci s informacemi a mediálním obsahem. Jedná se o:

1. přístup a vyhledávání (*Access*),
2. pochopení a vyhodnocení (*Evaluation*),
3. vytvoření (*Creation*).

11 UNESCO *Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies* [online]. © UNESCO 2013 [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/global-media-and-information-literacy-assessment-framework/>

12 Tamtéž.

Obr. 1 Tři pilíře konceptu *Mediální a informační gramotnosti* (UNESCO).
Zdroj: autoři příspěvku

Cyklus má modulární pojetí, je tedy rozčleněn do devíti tematicky vymezených modulů (viz tabulka č. 1), které na sebe vzdělávacím obsahem navazují a jejichž pojítkem je právě koncept MIL. Moduly jsou vzhledem k celkovému pojetí a cílům cyklu postaveny vyváženě tak, aby zahrnovaly jak složku obsahovou, tak složku didaktickou.

Rámcový syllabus modulárního cyklu	
1	Design vzdělávacího procesu <i>Mediální gramotnost jako téma vzdělávání v knihovně</i>
2	Edukace mediálních témat <i>Jak vést edukaci mediálních témat didakticky a metodicky</i>
3	Média: jejich význam, role, proměny <i>Jaká jsou teoretická východiska, postupy z praxe</i>

4	Informace v mediálním prostoru <i>Jak vyhledávat a přistupovat k informacím, jak používat různé typy informačních zdrojů, jaká jsou úskalí toho kterého zdroje</i>
5	Porozumění, posouzení a vyhodnocení informací a médií I <i>Jak porozumět médiím a informacím v nich</i>
6	Porozumění, posouzení a vyhodnocení informací a médií II <i>Jak posuzovat a vyhodnocovat informační obsah v mediálním prostoru</i>
7	Tvorba, sdílení obsahu – co, jak a proč <i>Jak vytvářet a sdílet informace a mediální obsah</i>
8	Etika komunikace a emoční linka <i>Jak využívat a monitorovat informace a mediální obsah</i>
9	Komunikace práce s publikem <i>Jak oslovit kterou cílovou skupinu PR aktivity pro veřejnost</i>

Tab. 1 Syllabus cyklu s uvedením jednotlivých modulů výuky. Zdroj: P. Mazáčová

Každý z modulů je koncipován tak, že jeho první část nabízí „výklad“ tématu z oblasti mediální gramotnosti – odpovídá tedy na otázku, CO je obsahem učiva mediálního vzdělávání. Druhá část je věnována didaktické a metodické práci s daným mediálním tématem – odpovídá tedy na otázku, JAK obsah převést do adekvátní didakticky uchopitelné formy a připravit z něho funkční vzdělávací materiál s ohledem na různé cílové skupiny. V první části modulu budou k jednotlivým tématům vést přednášky nebo jinak koncipované edukační aktivity experti na mediální problematiku, mediální teoretikové či praktikující novináři, část didaktickou a metodickou budou garantovat Pavlína Mazáčová a Ondřej Hudeček, odborníci, kteří mají jako vzdělavatelé zkušenost s mediálními aktivitami v prostředí knihoven.

Harmonogram cyklu vychází z tematického konceptu MIL tak, aby byly pokryty všechny klíčové aspekty kompetenčně pojatého cyklu se složkami mediální a informační gramotnosti. Cyklus bude realizován v několika fázích – pilotní fáze je plánována na období

říjen 2021 až únor 2022. Poběží plně online na některé z funkčních a ověřených platforem, jednodenní výukové bloky devíti modulů budou probíhat vždy cca jednou za tři týdny. Na podzim 2022 je plánována druhá fáze cyklu, ve které budou zohledněny všechny vstupy od účastníků i lektorů pilotního cyklu tak, aby cyklus co nejlépe odpovídal potřebám knihovníků.

Malé granty Nadace OSF pro knihovníky

Nadace OSF vnímá komplexní rozvíjení mediálního vzdělávání v knihovnách jako zásadní, a proto vedle cyklu věnovaného vzdělávání učících knihovníků vyhlásila v rámci nadačního programu *Knihovny jako průvodkyně 21. stoletím* tzv. malou grantovou výzvu¹³ pro veřejné knihovny na pořádání aktivit pro veřejnost v oblasti mediálního vzdělávání.

Finanční podpora knihovnám z tohoto grantu je určena jednak na pořádání akcí pro veřejnost, při nichž se rozvíjí mediální gramotnost, kritické myšlení a s tím související práce s informacemi a mediálními obsahy. Část grantu lze použít na rozvoj digitálního zázemí v knihovnách – například na pořízení digitálních nástrojů (aplikací, technologií, aktualizace webu, licencí na Zoom apod.), které knihovnám umožní či usnadní pořádat aktivity podporující rozvoj mediální gramotnosti. Další alokace prostředků míří na vzdělávání knihovnic a knihovníků v oblasti mediální, informační a digitální gramotnosti. Smyslem tzv. malého grantu je tak například také to, aby účastník modulárního *Cyklu mediálního vzdělávání* (viz výše) mohl výstupy z učení a nově získané kompetence aplikovat v prostředí své knihovny a vyzkoušet si designování a vedení

13 Plné znění grantové výzvy je dostupné na https://osf.cz/wp-content/uploads/2021/08/Knihovny_Grantova_vyzva_Mediální_vzdelavani_v_knihovnach_2021_08_31.pdf

edukace mediálních témat v reálné praxi, „na vzorku“ svých kolegů v knihovně.

Použité zdroje

- Alvarez, Barbara. *Public Libraries in the Age of Fake News* [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <http://publiclibrariesonline.org/2017/01/feature-public-libraries-in-the-age-of-fake-news/>
- EBLIDA and NewsGuard Announce Partnership to Bring Media Literacy Tool to European Public Libraries [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: <http://www.eblida.org/News/2019/NewsGuard-Eblida-Partnership-Press-Release-12-2019.pdf>
- Hořejš, Nikola a Jaroslav Valůch (2019). *Mediální gramotnost a důvěra v média*. Praha: Transitions & STEM.
- Lessenski, Marin. *Media Literacy Index 2021* [online]. Sofia: Open Society Institute – Sofia, 2021 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLiteracyIndex2021_ENG.pdf
- Mediální gramotnost středoškoláků a jejich postoje k médiím* [online]. Praha: Jeden svět na školách & Median, 2018 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/nove/projekty/pruzkumy-se-treni/medialni_gramotnost_zaku_2018.pdf
- Mediální výchova na základních a středních školách ve školním roce 2017/2018. Tematická zpráva* [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2018 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: https://www.csicr.cz/html/2018/TZ_medialni_vychova_2017_2018/html5/index.html
- Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education: Overview of education policy developments in Europe following the Paris Declaration of 17 March 2015* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016 [cit. 2021-11-15]. Dostupné z:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ebbab0bb-ef2f-11e5-8529-01aa75ed71a1/language-en>

UNESCO Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies [online]. © UNESCO 2013 [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/global-media-and-information-literacy-assessment-framework/>

Závěry Rady ze dne 30. května 2016 o rozvoji mediální gramotnosti a kritického myšlení prostřednictvím vzdělávání a odborné přípravy (2016/C 212/05) [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52016XG0614\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52016XG0614(01))

* * *

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D., je odbornou asistentkou na Katedře informačních studií a knihovnictví na Masarykově univerzitě. Výzkumně, pedagogicky i jako členka Ústřední knihovnické rady MK ČR se věnuje edukaci v prostředí knihoven. Zaměřuje se na kompetence učícího knihovníka a rozvoj gramotností v propojování neformálního a formálního vzdělávání.

Mgr. Ondřej Hudeček, Ph.D., pracuje jako metodik Městské knihovny v Praze (MKP). Zaměřuje se především na témata mediálního vzdělávání a udržitelného rozvoje v knihovnách. Působí také jako koordinátor dobrovolníků. Je absolventem antropologie a sociální ekologie.

Mgr. Tereza Lišková pracuje v Nadaci OSF na pozici koordinátorky projektu Knihovny jako průvodkyně 21. stoletím. Působí také jako moderátorka na stanici ČRo Vltava. V rámci studií na univerzitě v Praze a Brně se věnovala humanitním vědám, žurnalistice a novým médiím.

„Může umělá inteligence (AI) ovlivnit naši práci či život?“

Sara Polak

Popularizátorka AI technologií v ČR, působí v několika startupech

Umělá inteligence (AI) donutí lidi přemýšlet. Odmítání umělé inteligence je odmítání pokroku a cesty ven z krize. Je potvrzeno, že AI vytvoří skoro dvakrát více pracovních příležitostí, než jich sebere. Jsou knihovny tím správným místem, které naučí díky inteligentně zpracovanému kvantu dat kolem nás lépe pochopit svět, ve kterém žijeme, abychom se uměli na příští krize lépe adaptovat?

Lidé si často představují, že umělá inteligence pro ně „není“, protože nejsou z oboru, jsou například knihovníky. Ale dávno tomu tak není – umělá inteligence neznámá, že po vás bude někdo chtít něco programovat. Znamená to pouze, že je potřeba probourat psychologickou bariéru mezi „stroji“ a „lidmi“ a uvědomit si, že tak, jak by se vám špatně fungovalo bez telefonu či kalkulačky, umělá inteligence je moderní pazourek pro to, aby knihovny znovu mohly být tím, pro co byly historicky určeny. Tedy ne jako studený trezor pro pár zaprášených knih, ale spíše jako sociální místo, kde se skládají a šíří informace, tvoří se nápady a debaty, kde si lidé a děti hrají a kde drží krok s 21. stoletím. A vaše role? Tohle všechno umožnit, rozproudit a nastartovat. Ale jak, když je většina času trávená administrativou a procesy? Tohle všechno zvládne digitalizace (často se o umělou inteligenci ani nejedná). Věci jako faktury, katalogizace knih nebo i využívání sociálních sítí ušetří spoustu manuální práce, což vám potom rozváže ruce k tomu, být knihovníkem budoucnosti. Místo děláním administrativy, vymyšlení dramaturgie, tisku letáků, hledání přístupových údajů do databáze je čas na práci s místními nadanými dětmi vyrobíte super weby a obsahy na sociální síte, které budou mít dosah po celém světě. V moderním světě je jedno,

co máte vystudováno nebo co říká váš status quo, že byste měli v rámci práce dělat. Je i jedno, kde se fyzicky nacházíte – stačí připojení k internetu, a i knihovna uprostřed lesů může být novodobá alexandrijská pokladnice vědění! Proto: nebojte se AI, a zároveň nekupujte zajíce v pytli a nemyslete si, že za vás vyřeší problémy. AI je jen chytrý pazourek, který vám pomůže automatizovat a ulehčit si spoustu práce a zpřehlednit a zpřístupnit knihovnu více lidem. Ale ten pazourek se musí uchopit, sám toho mamuta nezpracuje. Tak s chutí do toho! Můžete se vzdělat v kurzu Elements of AI nebo za mnou zaskočit do Paioneers – jsme technologická klubovna (takoví technologičtí skauti) a rádi vás naučíme s technologiemi multioborově nakládat, aby to pro vás mělo význam a zároveň abyste prohlédli skrz falešnou reklamu a mohli začít technologie a AI využívat ke zlepšení každodenního života a vaší práce. A pamatujte – když si i skladník ve šroubárně může přečíst Vergilia v originále, tak může knihovník umět pracovat s umělou inteligencí.

* * *

***Sara Polak** je původně archeoložka a evoluční antropoložka, která posledních osm let strávila v technologických startupech v Los Angeles a Londýně. Zaměřuje se na formování konceptu Cloud Civilizations, který zkoumá s Oxfordskou univerzitou. Popularizuje a demystifikuje AI pro širokou veřejnost a založila technologickou klubovnu Paioneers v Paralelní Polis. Věřící v multidisciplinaritu a decentralizaci, píše knihu o memech a historii a recituje Montyho Pythona, když dostane příležitost.*

Podpora knihoven v Operačním programu Jan Amos Komenský (OP JAK)

Aneta Caithamlová

Odbor koncepce a vedení OP MŠMT

Hlavním cílem OP JAK pro programové období 2021–2027 je podpora rozvoje otevřené a vzdělané společnosti založené na znalostech a dovednostech, rovných příležitostech a rozvíjející potenciál každého jednotlivce. OP JAK bude disponovat alokací ve výši cca 90 mld. Kč a bude složen ze dvou věcných priorit. První priorita se zaměří na podporu oblasti výzkumu a vývoje, druhá na podporu všech úrovní vzdělávání – od předškolního až po terciární.

V rámci Priority 1 je plánována intervence s významným dopadem na knihovny výzkumných organizací zaměřená na podporu vzniku a dalšího rozvoje agregačního, vyhledávacího a analytického aparátu pro propojení dílčích informačních, bibliometrických, knihovnických a analytických zdrojů a systémů pro potřeby VaVaI. Cílem očekávaného IP je vytvoření centrální platformy pro vyhledávání a správu různých druhů informačních zdrojů společně pro informační centra a knihovny všech akademických a výzkumných organizací i knihovny s celostátní působností.

Další zvažovaná intervence týkající se knihoven výzkumných organizací je zaměřena na vybudování systému pro dostupnost a využitelnost výzkumných dat v režimu Open Access na úrovni výzkumných organizací a na implementaci iniciativy EOSC. Předpokládá se podpora jak infrastrukturního zázemí, tak kapacit a připravenosti pracovníků výzkumných organizací s výzkumnými daty pracovat, připravovat a využívat je v souladu s principy FAIR. Podporována by měla být i příprava tzv. data management plánů.

V části Priority 2 zaměřené na vysokoškolské vzdělávání se předpokládá i podpora studoven a knihoven vysokých škol, a to

zejména prostřednictvím pořizování relevantních učebních pomůcek (tj. učebnice, EIZ, zpřístupnění databází atd.). Nezanedbatelnou položkou je také rozšiřování knihovních fondů o specializované učební materiály pro studenty se specifickými potřebami.

V rámci části Priority 2 cílící na regionální školství se relevantní podpora zaměří na prohloubení práce s žáky v oblasti občanského vzdělávání, kde jsou knihovny jedním z hlavních plánovaných realizátorů. Dále je připravována intervence umožňující realizaci, aktualizaci či úpravu programů týkajících se např. prevence xenofobie a extremismu, aktivního občanství a mediální gramotnosti žáků i dospělé veřejnosti, jež vznikly v rámci výzvy OP VVV č. 02_16_032 Budování kapacit II, a tvorbu dalších obdobných programů (zaměřených např. na digitální občanství či prevenci mediální manipulace). Zvažována je též podpora programů realizovaných knihovnami v rámci spolupráce škol s organizacemi neformálního vzdělávání či využití tzv. šablon při podpoře čtenářské gramotnosti. V akčním plánování se OP JAK zaměří i na místně zakotvené učení za využití specifík regionálních knihoven, resp. knihoven jako center učení spojených s místem, kde děti a žáci žijí.

Schválení Operačního programu Jan Amos Komenský ze strany Evropské komise je předpokládáno v prvním čtvrtletí roku 2022. Neprodleně poté budou vyhlášeny první výzvy.

Vize změn v profesní kvalifikaci Knihovník v Národní soustavě kvalifikací

Adéla Dilhofová

Moravská zemská knihovna v Brně

Roman Giebisch

Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR

Knihovnické profese jsou v *Národní soustavě povolání* (NSP) a *Národní soustavě kvalifikací* (NSK) zpracovány od roku 2011. Od tohoto roku je o vývoji a praktických výsledcích informována odborná veřejnost pravidelně na konferenci *Knihovny současnosti*, ale také např. na seminářích pro metodiky (pořádané Sekcí pro veřejné knihovny SKIP) či na celostátních seminářích *Regionální funkce knihoven*.

Úvodem zopakujme, že: *Národní soustava kvalifikací* je průběžně budovaný, státem podporovaný a občany i zaměstnavateli využitelný registr profesních kvalifikací existujících na pracovním trhu v ČR. Umožňuje zájemcům získat celostátně uznávané osvědčení o jejich profesní kvalifikaci, aniž by museli zasednout do školních lavic.¹

V současné době je v NSK schváleno a zveřejněno celkem 22 profesních kvalifikací (dále PK) s profilací Knihovník, a to šest v úrovni 4 (úplně středoškolské vzdělání s maturitou), osm v úrovni 6 (vyšší odborné či vysokoškolské bakalářské vzdělání) a osm v úrovni 7 (vysokoškolské magisterské vzdělání). Zveřejněna a schválena tak není dosud PK Knihovník správce digitální knihovny v úrovni 4.

Jak a kde lze aktuálně osvědčení získat?

Tzv. autorizované osoby, schválené a pověřené autorizovaným orgánem, tj. Ministerstvem kultury ČR, jsou tyto:

1 Více na: <https://narodnikqualifikace.cz/>

- *Národní knihovna ČR* – 5 PK v úrovni 4: Referenční knihovník, Knihovník akvizitér, Knihovník katalogizátor, Knihovník pracovník správy fondů, Knihovník v přímých službách a 1 PK v úrovni 6: Samostatný knihovník metodik.
- *Moravská zemská knihovna v Brně* – 5 PK v úrovni 4: Referenční knihovník, Knihovník akvizitér, Knihovník katalogizátor, Knihovník pracovník správy fondů, Knihovník v přímých službách a 1 PK v úrovni 6: Samostatný knihovník správce digitální knihovny.
- *Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě* – 5 PK v úrovni 4: Referenční knihovník, Knihovník akvizitér, Knihovník katalogizátor, Knihovník pracovník správy fondů a Knihovník v přímých službách.
- *Knihovna Jiřího Mahena v Brně* – 1 PK v úrovni 4: Knihovník v knihovně pro děti.

Autorizované osoby nabízejí také kurzy akreditované MŠMT, které pomohou svým učebním plánem absolventům s přípravou na autorizovanou zkoušku podle NSK.

V letech 2017 a 2018 se podařilo vybudovat akreditovaný systém pro středoškolské knihovnické pozice ukončený potvrzením o absolvování kurzu.

Byla také připravena novela *Katalogu prací* pro povolání Knihovník, která vstoupila v platnost 1. 1. 2020.

Reflexe z praxe

V podstatě pětiletá praxe – Moravská zemská knihovna v Brně byla autorizována jako první, již v roce 2015, v roce 2016 následovala Národní knihovna ČR a Knihovna Jiřího Mahena, v roce 2017 Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě – ukázala mnohé. Největší zájem o zkoušku je v případě Knihovníka v přímých službách (77) a Referenčního

knihovníka (46), následují Knihovník katalogizátor (38) a Knihovník v knihovně pro děti (25) – viz tabulka č. 1. Naopak nejmenší dosud projevený zájem byl v případě Knihovníka akvizitéra (1) a Knihovníka pracovníka správy fondů (9). Profesionální kvalifikace Samostatný knihovník správce digitální knihovny (úroveň 6) byl otevřen poprvé v roce 2020 v Moravské zemské knihovně (MZK) v Brně.

Z nabídky kurzů jednoznačně vede zájem o Knihovníka v přímých službách (116 absolventů).

Profesionální kvalifikace	Počet absolventů kurzů	Počet úspěšných odzkoušených
Knihovník katalogizátor	37	38
Referenční knihovník	55	46
Knihovník v přímých službách	116	77
Knihovník pracovník správy fondů	7	9
Knihovník akvizitér	4	1
Knihovník v knihovně pro děti	34	25
Samostatný knihovník správce digitální knihovny	11	7
Celkem v ČR 2016–2021	264	203

Tab. 1 Absolventi kurzů a odzkoušení knihovníci v ČR 2016–2021 celkem.
Zdroj: autorka příspěvku

Souběžně s tím se, zejména u zřizovatelů a ředitelů veřejných knihoven, opakovaně objevovala připomínka k profesionální kvalifikaci s náplní knihovníka v obecní knihovně, dosavadní náplň profesionálních kvalifikací Referenčního knihovníka a Knihovníka v přímých

službách byla konstatována jako příliš podrobná. Vznikla potřeba nové profesní kvalifikace obsahující praktické dovednosti v knihovnách, kde je často zaměstnán knihovník/knihovnice sám/sama a musí obsáhnout širší základy knihovnické práce. Co se týká kurzů, některé profesní kvalifikace nemohly být z důvodu velmi nízkého zájmu z kapacitních důvodů v uplynulých letech otevřeny.

Profesní kvalifikace	Počet účastníků v kurzu	Počet úspěšných odzkoušených
Knihovník katalogizátor	27	20
Referenční knihovník	46	37
Knihovník v přímých službách	65	42
Knihovník pracovník správy fondů	7	9
Knihovník akvizitér	4	1
Samostatný knihovník správce digitální knihovny	24	7
Celkem v MZK v Brně	173	116

Tab. 2 Absolventi kurzů a zkoušek dle NSK 2016–2021 v MZK v Brně.

Zdroj: autorka příspěvku

Proto byla ve spolupráci a po dohodě s Národním pedagogickým institutem otevřena v r. 2021 možnost aktualizace profesních kvalifikací s postoupením těchto aktualizací ke schválení na MŠMT a dále pak na Ministerstvo kultury ČR jako autorizovaný orgán.

Byla ustavena pracovní skupina, složená z původních členů:

- Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR (SKIP),
- Národní knihovna ČR,
- Zemědělská, lesnická a potravinářská knihovna ÚZEI,
- Městská knihovna Kutná Hora,

- Knihovna Kroměřížska,
- Jihočeská vědecká knihovna

a nově byli přizváni další členové z řad autorizovaných osob:

- Moravská zemská knihovna v Brně,
- Knihovna Jiřího Mahena v Brně

a neautorizovaní členové Městská knihovna v Praze, Studijní a vědecká knihovna Hradec Králové a Krajská knihovna Pardubice.

Závěr

Pracovní skupina provedla sloučení dvou příbuzných profesních kvalifikací, a to: Knihovník katalogizátor a Knihovník akvizitér. Došlo k revizi a aktualizaci Knihovníka v knihovně pro děti a také ke sloučení a tvorbě nové profesní kvalifikace, která nahradí původního Referenčního knihovníka, Knihovníka v přímých službách a částečně také Knihovníka pracovníka správy fondů.

Pokud se to podaří, veškeré procesy proběhnou od Národního pedagogického institutu přes schvalovací orgán MŠMT po autorizovaný orgán MK ČR až do finálního schválení a platnosti v roce 2023–2024.

Odborná veřejnost – ředitelé, zřizovatelé knihoven a hlavně jejich zaměstnanci – tak bude mít k dispozici profesní kvalifikace reagující na aktuální potřeby z praxe.

Zdroje

Houšková, Zlata. NSK a NSP jako příležitost. Současnost a perspektivy. In: *Knihovny současnosti 2018: Sborník z 26. ročníku konference Knihovny současnosti konané 11.–13. září 2018*

v areálu UP v Olomouci. [cit. 2021-10-07]. Dostupné z: https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20191221095358/http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2018/KKS18/sbornik18/Knihovny_soucasnosti_2018.pdf

Národní soustava kvalifikací [online]. Národní pedagogický institut a Trexima, 2006–2014 [cit. 2021-10-07]. Dostupné z: <http://www.narodnikvalifikace.cz/>

Národní soustava povolání. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR [cit. 2021-10-07]. Dostupné z: <http://www.nsp.cz/>

Učíme se příběhem ve školní i knihovnické praxi

Tereza Nakládalová a Irena Poláková

metodičky čtenářského programu Nové školy, o. p. s.

„Ten, kdo hledá jádro příběhu v prostoru mezi knihou a autorem, se mýlí. Pátrat není třeba v prostoru mezi autorem a tím, co napsal, ale v prostoru mezi textem a čtenářem.“

Amos Oz

Pražská nezisková společnost Nová škola, o. p. s.,¹ realizovala v rámci výzvy podporující propojování formálního a neformálního vzdělávání projekt, který si klade tři základní cíle: Za prvé vyučovat literaturu tak, abychom zároveň rozvíjeli čtenářství žáků, dále vybavit žáky nástroji, které jim umožní o literárních textech funkčně a systematicky přemýšlet a hovořit, třetím cílem je pak propojit vzdělávací praxi 2. stupně základní školy v oblasti literatury se současnou literární vědou.

Cíle projektu

Cíle, které jsme si na počátku dali, bylo ovšem nutné obsahově a formálně konkretizovat a nastavit projektu rámeček, ve kterém se budeme pohybovat. Pro formální stránku věci vycházíme z mnohaleté zkušenosti Nové školy, o. p. s., kdy opakovaně zjišťujeme, jak funkční je v rozvoji čtenářské gramotnosti žáků spolupráce škol a knihoven, konkrétně pak tandemové učení učitele a knihovníka. Výsledkem zarámování projektových aktivit byla spolupráce 11 škol a 11 knihoven z různých míst České

1 www.novaskolaops.cz, více ke čtenářskému programu organizace na www.ctenarskekluby.cz

republiky², ve kterých vždy jeden knihovník spolupracoval s jedním až dvěma konkrétními učiteli na přípravě a ověření celého programu.

Obsahové zarámování, tedy odpovědět na otázku, co konkrétně se bude vyučovat, bylo nepopíratelně složitější, se zkušeností realizace si ale troufáme vyhodnotit, že jsme volili dobře. Náš rámec tvoří naratologie, nauka o narativu, typu (nejen) četiva, se kterým se žáci v životě setkávají nejčastěji. Důvodem výběru pak zároveň byl apel na propojení nauky s aplikací ve vlastní četbě, a tím pro žáky smysluplné učení. Nástroje naratologie se velmi dobře hodí k užití i pro literaturu, kterou si děti samy k četbě vybírají, byť je některá z nich v očích pedagogů považována za brak. Žáci v rámci šesti dvouhodinových lekcí v knihovně postupně v textech odlišují rovinu příběhu od roviny diskurzu³, pronikají do fungování narativu skrze jednotlivé naratologické kategorie – postava, událost, prostor, čas, vypravěč, adresát a fokalizace⁴ – a v navazujících dílnách čtení ve škole aplikují nabyté poznatky při vlastní četbě. Naratologie je věda, která se stále dynamicky vyvíjí, a to kladlo na projekt a jednotlivé realizátory specifické nároky: nechtěli jsme předávat primární termíny a jednoznačné poučky, pojmosloví naratologie bylo třeba nastavit spíše jako doporučené směry, vodítka v myšlení nad texty a v očekávání čtenářů. Takový přístup vyžadoval pečlivou přípravu a neustálou reflexi, zda realizace našich záměrů v žádném detailu neodporuje poznatkům současné literární vědy. V projektu jsme tento problém řešili zapojením odborného konzultanta Mgr. Jiřího Hrabala, Ph.D., naratologa z Univerzity Palackého v Olomouci,

2 Konkrétně se jedná o Turnov, Semily, Prahu, Liberec, Brno, Hlučín, Kolín, Vrdu u Čáslavi, Meziměstí, Písek a Frymburk.

3 Viz Kubíček, Tomáš, Hrabal, Jiří a Petr A. Bílek (2013). *Naratologie: strukturní analýza vyprávění*. Praha: Dauphin. ISBN 978-80-7272-592-2.

4 Tamtéž.

obecně jsme si ale opět ověřili, jak důležité a pro vzdělávání zásadní je živé propojení pedagogického světa s tím vědeckým.

Dopad na účastníky projektu

Naším záměrem bylo vytvořit komplexní tříúrovňový program složený vždy z šesti lekcí v knihovně a navazujících dílen čtení ve škole tak, aby učitelé mohli podstatnou část učiva literatury 5. třídy a druhého stupně ZŠ realizovat právě programem *Učíme se příběhem* a návštěvy knihovny pro ně nebyly něčím, co musí jindy „dohánět“. První úroveň míří na žáky 5. tříd, druhá je určena pro žáky 6. a 7. ročníků a třetí úroveň pak cílí na žáky dvou nejvyšších ročníků základní školy. Dopady pilotní části programu můžeme asi nejlépe ilustrovat citacemi tvůrkyň a ověřovatelek vzdělávacího obsahu, zástupkyň jak formálního, tak neformálního vzdělávání:

„Nadšené byly (děti) zejména z dílen čtení, které vyžadovaly i při další práci s literaturou. Několikrát se stalo, že téma, které jsme společně načali v knihovně, si chtěly ještě dopovídat ve škole a dát mu víc času a prostoru. Užívaly si zejména to, že jim byly představeny knihy čtivé a nové. Několikrát se stalo, že si knihu, se kterou jsme pracovali, i následně přečetly. Ocenily, že získané dovednosti jsem zmínila i v dalších hodinách, a tím si mohly téma ujasnit... Získaly veliký vhled do literatury a samy si vyzkoušely, že lze beletrii zkoumat z různých úhlů pohledu. Nejvíce je zaujaly kategorie čas, prostor a postava. Domnívám se, že je program natolik ovlivnil, že si v letošním roce o dílny čtení vlastně řekly... a tak jaksi budeme trochu pokračovat v načatém. Bez spolupráce s knihovnou (v našem případě s Evou Kordovou) a loňské přípravy bych se do toho letos asi nepustila,“ hodnotí Mgr. Šárka Sedláčková, učitelka českého a anglického jazyka v ZŠ Skálova v Turnově.

Knihovnice dětského oddělení Městské knihovny v Semilech Jana Baánová pak svoji roli v projektu i jeho dopady na žáky v krátkosti

shrnuje: „Na počátku jsem měla trochu strach z neznámého, ale mám ráda výzvy. V polovině realizace jsem tomu porozuměla, začalo mě bavit zkoumat texty dopodrobna. Při ověřování mě potěšilo, že děti uměly naslouchat, diskutovat, celkově mě to uchvátilo, chci takto nad texty přemýšlet i dál a myslím, že i děti. Rozvíjí se jim představivost, myšlení, jdou za text.“ A dodává jeden důležitý a zároveň uklidňující poznatek z praxe: „Děti byly schopné naučit se nad texty přemýšlet, postupně získávaly potřebné čtenářské kompetence, vše je věcí tréninku.“

Název *Učíme se příběhem* je možné si vykládat pouze směrem k žákům, realizace projektu ale jednoznačně potvrzuje náš předpoklad, že učební proces nezůstane zdaleka omezen jen na ně. Projekt přinesl mnoho situací, kdy se učitelé a knihovníci učili spolupracovat – společně tvořit a společně učit, ponechávat si své kompetence, jež k té které profesi patří, a zároveň totéž umožňovat druhé straně, tvořit dobře fungující tandem. Učili jsme se nejen pro nás nové poznatky z oblasti naratologie, ale vytvářeli jsme diskutující skupiny, pro které literární věda není jen obtěžující teorií, ale stává se cestou k myšlení a porozumění textům i na úrovni vlastního čtenářství a vede k chuti dále se v oblasti vzdělávat. Učili jsme se, jak vůbec je možné o literatuře učit, aby se naši žáci setkávali se skutečnými hodnotami své kultury a uměli s nimi nakládat. A nakonec jsme se také učili ponechat děti samy se učit literaturou, protože ona především nese ten největší vzdělávací potenciál. Předpokládáme, že stejně tak může program *Učíme se příběhem* působit i na ty, kteří již nebudou jeho tvůrci, ale rozhodnou se jej realizovat ve své knihovně, ať už v tandemu s pedagogy, nebo jen jako nabídku knihovny pro školy v regionu. Program je samozřejmě ideální realizovat v plném rozsahu v tandemu učitel/ka – knihovník/knihovnice, z různých důvodů to ale nemusí být možné. Proto některé zapojené knihovnice již ve svých programech pro školy nabízejí i jednotlivé lekce jako ochutnávku pro školy s tím, že z jedné návštěvy může

vyvstat i další, ideálně tandemová spolupráce. Takovou cestu zvolili například v Knihovně Jiřího Mahena v Brně a v dětském oddělení Krajské vědecké knihovny v Liberci.

Obsah a forma projektu

Jak už bylo řečeno výše, projekt se skládá ze tří volně navazujících úrovní podle věku žáků. Každá úroveň má stejnou formální strukturu, obsahově na sebe navazují, ale jsou realizovatelné i jednotlivě. Celým programem se prolínají stejná témata, konkrétně naratologické kategorie. Těm se vždy vyšší úroveň programu věnuje se stále se prohlubujícím vhladem a rozšiřujícím se záběrem. Hlavními naratologickými kategoriemi a potažmo tématy programu jsou postava, událost, prostor, čas a vypravěč. Na počátku programu jsou též žáci seznámeni s tím, co je to narativ a narativní literatura. Zároveň si ujasňují – není třeba se to dozvídat, protože to většinou vědí –, že narativ není pouze v literatuře, setkáváme se s ním i v komiksech, filmech, počítačových hrách a také v mediálních i běžných ústních sděleních. Na druhou stranu není všechna literatura jen tou narativní. Po ujasnění si, že narativ je vyprávěný příběh, žáci zkoumají způsob, jak narativ funguje, odhalují jeho dvě roviny. Rovinu příběhu – toho, co se vypráví – a diskurzu – jak se příběh vypráví. Zdánlivě složitá a nová informace je z naší zkušenosti pro žáky lehce pochopitelná a brzy ji ovládají jako znalost, často i včetně příslušných pojmů.

V návaznosti na popsání úvod žáci prozkoumávají nejprve příběh, a to skrze jeho postavy, události, prostor a čas příběhu. Později prozkoumávají diskurz – čas diskurzu a vypravěče. V různých úrovních poznávají různé aspekty jednotlivých kategorií. Například v rámci kategorie událost se v první úrovni programu učitelé a knihovníci při tvorbě lekce zaměřili na poznání toho, co to vlastně událost je, že děj příběhu je tvořen z událostí, které nějakým způsobem spolu souvisejí. Zároveň žáky vedli k tomu, aby poznávali ty pro děj nejdůležitější

události. Žáci sami odhalovali, že identifikace těch nejvýznamnějších událostí v každé části příběhu jim umožní celý děj stručně a výstižně převyprávět. Pro tuto lekci vybrali tvůrci programu méně známou knihu povídek *Bambertova Kniha ztracených příběhů* německého autora Reinharda Junga⁵. V navazující úrovni žáci 6. a 7. ročníku pak dále zkoumají typy vztahů mezi událostmi a jak tyto typy vztahů ovlivňují smysl celého příběhu. Zde tvůrčí skupina knihovníků a učitelů vybrala pro práci s textem knihu Lois Lowryové *Dárce*⁶. Nejstarší žáci s tématem pracují dále a zkoumají události v textu knihy Timothée de Fombella *Tobiáš Lolness*⁷. V rámci lekce se naučí rozlišovat události jádrové – klíčové pro příběh – a satelitní, které příběh sice jen doplňují, ale jeho vyprávění dělají jedinečným. Tato klasifikace je těsně spjata s rozpoznáním vztahů mezi událostmi, tedy navazuje na předchozí úroveň. Žáci, kteří spolu se svými učiteli a spolupracujícími knihovnicemi program ověřovali, se ale s předchozí úrovní programu nesetkali, přesto si z lekce odnesli potřebné poznání. I tento fakt nás opravňuje k tvrzení, že s realizací je možné začít kdykoliv a bez návaznosti na předchozí úroveň. Podobně jako téma události jsou pojaty i ostatní kategorie, poslední lekce každé úrovně programu pak nabyté znalosti završuje v komplexní naratologický pohled na text: žáci ve zkoumání jednoho textu používají znalosti z celého programu.

Všechny lekce vedou k poznatkům, jak literatura funguje, a akcentují kromě textu především roli čtenáře. Z výše uvedeného příkladu (téma událost) doufáme vyplývá, že v programu žáci pracují převážně se současnou literaturou pro děti a mládež. Zde při přípravě sehráli velmi důležitou roli právě naši zapojení knihovníci. Čtenářský akcent

5 Jung, Reinhard (2008). *Bambertova Kniha ztracených příběhů*. Ilustrovala Barbara Šalamounová. Praha: Brkola. ISBN 978-80-903842-4-8.

6 Lowry, Lois (2014). *Dárce*. Vyd. 2. Přeložila Dominika Křestánová. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-1316-7.

7 Fombelle, Timothée de (2009). *Tobiáš Lolness*. Ilustroval François Place. Praha: Baobab. ISBN 978-80-87060-22-3.

programu je ale nejvíce znatelný v provázanosti lekcí v knihovně s dílnami čtení, které vždy následují ve škole. Při ověřování programu docházel do školy na dílnu čtení i knihovník, který také tuto hodinu vedl v tandemu s učitelem. To samozřejmě doporučujeme i všem dalším zájemcům o program, ač je nám jasné, že bez podpory od vedení obou institucí (školy i knihovny) je to stěžejí realizovatelné. V dílně čtení pak žáci aplikují nabyté znalosti z lekcí při četbě knihy, kterou si sami vybrali. Na počátku každé dílny jsou tyto znalosti shrnuty (program návodně ukazuje jak) a následuje samostatné tiché čtení žáků i jejich průvodců programem. Četba v ideálním případě trvá 20 minut. Pomocí pracovních listů pak žáci analyzují přečtený text a posléze sdílí, k čemu dospěli. Tak například v již uvedené oblasti událost žáci při dílně čtení hledali v 5. ročníku události a určovali tu nejvýznamnější, dále též předvídali, jaká událost bude v ději asi následovat. V 6. a 7. ročníku již vyhledávali události, mezi kterými je nějaký vztah, a tento vztah určovali. Může se to zdát mechanické, ale zkušenost ukazuje, že kromě vyšší míry porozumění textu i takto systematizované sdílení vedlo k představení knih, které žáci čtou, a tím i k vzájemnému doporučování četby.

Vrátíme-li se ještě k rozdělení úrovní programu, nejde jen o prohlubování znalostí v jednotlivých tématech, smysl vzestupných kroků koresponduje se vzdělávacími cíli literární výchovy, tak jak si ji v ideálním případě představujeme. V první úrovni program cílí především na čtenářské chování žáků a proces jejich čtení, tyto oblasti jsou v rámci předávání poznatků naratologie akcentovány. Chceme získat žáka pro dobrodružství zvané četba, pro svět zvaný literatura. Pomáháme mu otevíráním dveří literárního světa díky atraktivní četbě a zajímavými úkoly s ní. Druhá úroveň už má těžiště hlavně v textu, žák-čtenář (ač často nečtenář) si osahává pomyslnou hmotu literatury, tedy text. Zkoumá její struktury. Jádrem této úrovně je samo literární dílo. Nejvyšší úroveň pak vede žáky k smysluplnému naložení s poznáním textových struktur – k interpretaci. Postupný

růst žáka od čtenáře přes znalce textu po objevitele jeho smyslu vede podle nás k cílené samostatné interpretaci a zhodnocení literárních děl, tak jak to určují například kritéria maturity. Program *Učíme se příběhem* nemá za cíl připravovat žáka k maturitě, jeho realizací se ale příslušné požadované dovednosti stávají jednoduše logickým vyústěním takto vedené literární výchovy, což je zřejmě pozitivní fakt.

Výstupy projektu – co mohou zájemci o program využít

Celý program byl vytvořen ve skupinách několika v tandemu spolupracujících dvojic učitelů a knihovníků. Ideálem je, aby byl i v tandemu realizován. Cesta k vytvoření lekcí a jejich ověřování rozhodně nebyla jednoduchá, a to nemáme na mysli jen obtíže spojené s nutností učit distančně. Nyní je cesta sice již prošlapaná, není to ale žádná dálnice. Realizace programu vždy bude předpokládat přípravu, a nemyslíme nyní jen pročtení si lekce a kopírování pracovních listů. Důležitý je vhléd do problematiky, kterou obsah programu předává, tedy naratologie. Zde zájemcům o program, ale také těm, kteří se pouze chtějí seznámit s naratologií, doporučujeme důkladné prostudování příručky k programu *Jak rozumět literárnímu vyprávění?*⁸, kterou sepsal náš odborný konzultant Mgr. Jiří Hrabal, Ph.D. Čtivá a srozumitelně psaná publikace je určena starším žákům a jejich učitelům (myšleno těm, kdo žáky učí, tedy i učícím knihovníkům) a v deseti krátkých kapitolách vysvětluje vše, co by měl případný realizátor programu znát. Publikace je volně ke stažení⁹. Publikace zároveň brzy vyjde tiskem s podporou Univerzity Palackého v Olomouci. Nová škola, o. p. s., zároveň otvírá i kurzy

8 Hrabal, Jiří (2021). *Jak rozumět literárnímu vyprávění?* Praha: Nová škola. ISBN 978-80-907624-8-0.

9 <https://new.ctenarskekluby.cz/naratologie>

naratologie v literární výchově ve škole i v knihovnách, především jako podporu pro realizátory programu.

Základním materiálem pro učitele i knihovníky je sepsaný vzdělávací program¹⁰. Ten nejenže popisuje samotné lekce, má ale také metodickou část, kde mimo jiné upozorňuje na různá úskalí, která realizace může přinést. Protože v našem tvůrčím týmu byli zastoupeni též speciální pedagogové, je program vybaven doporučeními pro jednotlivé typy speciálních vzdělávacích potřeb žáků tak, aby byl zcela inkluzivní. Se záměrem inkluzivnosti též souvisí další důležitý (a asi nejpraktičtější) materiál, který případný realizátor má k dispozici. Je jím pracovní sešit pro žáky, vypracovaný pro každou úroveň zvlášť. Zde mají žáci k dispozici veškeré texty, pracovní listy, ale též prostor na poznámky, promýšlení otázek a dále souhrn probírané teorie. Právě pro žáky se specifickými vzdělávacími potřebami je důležité, aby měli pro práci vizuální oporu, a to i v případě předčítání textu. Texty v pracovních sešitech jsou pak upraveny podle doporučení speciálních pedagogů, měli by je zvládnout přečíst bez zbytečné zátěže i dyslektici.

Pro lepší představu, co materiály mohou poskytnout, chceme závěrem příspěvku demonstrovat na skenech ze vzdělávacího programu (popisné části a metodické části) a pracovního sešitu jednu konkrétní aktivitu. Protože jsme v předchozí části příspěvku nejvíce představili naše pojetí kategorie událost, zůstaneme u tématu i nyní. Konkrétně budou ukázky z *Učíme se příběhem II* (úroveň 6. a 7. ročníku). Demonstrována aktivita je z evokace, části lekce, která předchází samotné práci s texty.

Žáci ve svých pracovních sešitech vidí tyto stránky (obr. 1, 2):

10 V době sepsání příspěvku do sborníku na stránkách <https://new.ctenarskekluby.cz/naratologie> je umístěn pouze program pro 5. ročník, protože další dvě úrovně právě procházejí kontrolou na MŠMT. Po schválení zde budou umístěny také.

 Zapamatujte si:

UDÁLOST je, když se ve světě příběhu stane něco, co způsobí určitou změnu.

Události, mezi kterými je vztah, tvoří DĚJ PŘÍBĚHU.

Události mají pro příběh různě velký význam.

Úkol 1

Přečtěte si následující dva výroky a napište, jaký je rozdíl v jejich významu a proč.

Výroky:

Zemřel král a pak zemřela královna.

Král zemřel a pak zemřela královna žalem.

Obr. 1 Ukázka stránky z pracovního sešitu. Zdroj: autorky příspěvku

 Zapamatujte si:

Mezi událostmi je vztah dvojího typu:

ČASOVÝ VZTAH = něco se stalo a pak se stalo něco dalšího.

PŘÍČINNÝ VZTAH = něco se stalo, a proto se stalo něco dalšího.

 Úkol 2

V každém výroku jsou uvedeny dvě události, mezi kterými je vztah, rozhodněte se, jaký vztah mezi událostmi je a dopište.

Zemřel král (.....vztah) a pak zemřela královna.

Král zemřel (.....vztah) a pak zemřela královna žalem.

 Úkol 3

Pro další práci budeme používat místo pojmenování vztahu následující piktogramy. Spojte vztah s piktogramem, ke kterému podle vás patří, a zdůvodněte svůj výběr

Vztahy:	Piktogramy:	Zdůvodnění:
Časový vztah	→	
Příčinný vztah	+	

 Zapamatujte si:

VZTAHY MEZI UDÁLOSTMI:

ČASOVÝ VZTAH →

PŘÍČINNÝ VZTAH +

Obr. 2 Ukázka stránky z pracovního sešitu. Zdroj: autorky příspěvku

Učitel s knihovníkem mají ve vzdělávacím programu v popisné části scénář, jak aktivitu vést (obr. 3, 4).

- lístečky na losování se jmény pohádkových postav
- lístečky s událostmi z pohádky pro učitele ve větším formátu (příloha 1.2.3)
- flipchart, na který se lepí výroky z pohádky
- lepidlo

Podrobně rozpracovaný obsah

Pozn.: V rozpisu níže používáme zkratku U/K, která označuje učitel/učitelka/knihovnik/knihovně a naznačuje, že rozdělení jednotlivých činností záleží na domluvě pracovníka formálního a neformálního vzdělávání, přičemž je dobré vycházet jak z profesních, tak osobnostních silných stránek obou zúčastněných expertů.

Aktivity před četbou:

Aktivita Opakování PS s. 24

U/K: „V minulé lekci jste se seznámili s novými pojmy z naratologie, a to s pojmy *narativ*, *příběh* a *diskurz* a také jsme zkoumali texty a hledali v nich informace o postavě. Na úvod si zopakujeme, co jsme minule dělali a připomeneme si důležité informace. A pak se dnes budeme zabývat další *naratologickou* kategorií, a to *událostí*.“

U/K připraví na tabuli flipcharty z minulé lekce (co je to *narativ*, *diskurz*, *příběh*), připomene žákům teorii ke kategorii *postava* (flipcharty z minulé lekce). Je vhodné také připomenout, se kterými knihami v předcházející lekci žáci pracovali.

U/K: „Dnes se budeme věnovat *UDÁLOSTI*. Týká se *naratologické* kategorie *UDÁLOST* roviny *PŘÍBĚH* nebo *DISKURZ*?“ (PS *Událost*, otázka 1)

U/K ukazuje na příslušné pojmy.

U/K: „Proč si to myslíte?“

Žáci by měli vyvodit, že *události* patří do roviny *příběhu*, tedy toho, co se vypráví.

Důležité je si s žáky také ujasnit, co to *událost* je.

U/K: „*Událost* je nejménší *stavební jednotka děje příběhu* – jedná se o *změnu stavu*, kterou většinou *vyvolá jednání postav* (nebo nějakého vnějšího vlivu – *blesk uhoří do stromu* – *strom hoří*). Bez *události* by nebyl *příběh*.“

Aktivita Vztahy mezi událostmi PS s. 25–26

U/K: „Mezi *událostmi*, které *tvorí příběh*, jsou *vztahy*. To si vysvětlíme pomocí dvou *výroků*.“

U/K vyvěsí flipchart, kde jsou předem nachystány výroky (příloha 1.2.1). Vysvětlení v závorce mají dopředu nachystáno, ale lepší ho pod výrok až po diskusi s žáky. K diskusi se žáci připraví v PS (PS *Událost*, úkol 1).

U/K: „Přečtěte si následující dva výroky a přemýšlejte, jaký je rozdíl v jejich významu a proč.“

U/K prozatím nekomentuje názory žáků, pouze je vyzývá, aby vždy řekli k názoru i zdůvodnění.

Obr. 3 Ukázka scénáře z popisné části. Zdroj: autorky příspěvku

U/K představí žákům piktogramy, které má předem vytištěné (příloha 1.2.2, PS s. 26).

U/K: „*Který piktogram byste použili pro který vztah? Z jakého důvodu?*“ (PS Událost, úkol 2)

Poté je U/K nalepí na flipchart k názvům vztahů. Vysvětlí, že znaménko plus značí spojení jen v čase, šipka pak dopad jedné události na druhou. (Symboly by bylo možné použít s určitou argumentací i opačně, připravujeme zde ale logiku užití symbolů pro poměry mezi větami hlavními.)

Po dokončení této části ještě společně s žáky U/K dolepí správné řešení celé aktivity:

Časové vztahy:

Zemřel král a pak zemřela královna.

NĚCO SE STALO A PAK SE STALO NĚCO DALŠÍHO.

Piktogram +

Příčinné vztahy:

Král zemřel a pak zemřela královna žalem.

NĚCO SE STALO, A PROTO SE STALO NĚCO DALŠÍHO.

Piktogram →

Aktivita *Pantomima*

U/K rozdá žákům lístečky se jmény pohádkových postav (Popelka, Sněhurka, Šípková Růženka, Červená karkulka – počet pohádek je podle počtu skupin, cílem je, aby skupina neměla více než pět členů). Žáci pomocí pantomimy budou vyjadřovat postavu z pohádky a hledají k sobě další stejné postavy, aby vytvořili skupiny.

Aktivita *Červená karkulka PS Událost, úkol 3*

U/K: „*Jste ve skupinkách, ve kterých teď budete pracovat. V pracovním sešitě máte dvojice událostí jedné pohádky. Očíslováním je seřadíte tak, jak sly v pohádce za sebou. Určete, zda je mezi dvojicí událostí příčinný, nebo časový vztah, a připravte si zdůvodněné své volby. K označení použijete domluvené piktogramy – značky, které nakreslíte mezi jednotlivými větami.*“

Na aktivitu ponechá U/K dostatek času, aby žáci mohli přemýšlet a ve skupinách diskutovat zejména nad vztahy mezi událostmi. Poté vyzve U/K žáky ke sdílení jejich řešení. Nechá promluvit vždy jednu skupinu k jedné dvojici událostí podle pořadí. Dále se ptá, zda má některá skupina odlišné řešení. Při sdílení je potřeba vyslechnout si argumentaci žáků. Teprve argumentace ukáže, zda vztahy mezi událostmi určili žáci správně. V průběhu sdílení U/K výroky z pohádky (příloha 1.2.3) na flipchart a přikresluje k nim piktogramy vztahů.

V metodické části pak najdou různá doporučení (obr. 5).

V rozpisu níže používáme zkratku U/K, která označuje učitel/učitelka/knihovník/knihovnice a naznačuje, že rozdělení jednotlivých činností záleží na domluvě pracovníka formálního a neformálního vzdělávání, přičemž je dobré vycházet jak z profesních, tak osobnostních silných stránek obou zúčastněných expertů.

Pro realizaci této lekce platí i obecná doporučení z úvodu části Postava.

Aktivity před četbou:

Aktivita *Opakování*

Ideální je, když výstupy z lekci zůstávají alespoň v nějaké podobě zpřítomněny ve třídě žáků. Pro začátek této lekce ale je potřeba je buď přenést do knihovny, případně alespoň mít nachystány pojmy z minulé lekce a s nimi provést opakování. Vizualní opora je velmi důležitá pro žáky se SVP.

Po zopakování pojmů – a především jejich významů – narativ, příběh, diskurz by žáci měli být schopni logickou úvahou dojít k tomu, že kategorie událost patří do roviny příběhu. Jde o to, co se vypráví.

S pojmem událost pracovali sice již žáci v nižší úrovni programu, je třeba se ale k němu vrátit, případně s žáky, kteří touto zkušeností neprošli, pojem osvětlit. U žáků se SVP si dotazem U/K ověř porozumění pojmu. Je dobré nechat žáky vysvětlit pojem vlastními slovy. U/K pro vysvětlení ideálně používá konkrétní přirovnání, žáci se SVP mohou mít obtíže s abstrakcí.

Aktivita *Vztahy mezi událostmi*

Výroky jsou představeny současně proto, aby byl hned patrný rozdíl. Přesto není možné jednocizně žádat, aby byl první výrok chápán jako příčinně nesouvisící události. U/K tedy nechává žáky zcela volně se vyjádřit, při nejjasných či zavádějících výrocih žada žáky o vysvětlení a bližší upřesnění názorů. Nekomentuje vysvětlení žáků.

Opět je vše vizualizováno na tabuli, oporu mají žáci i v PS. Je na U/K, jaký zvolí postup, zda žáci nejprve samostatně promyslí úkol do PS a pak sdílí společně, nebo pracují společně a do PS si zapíší výsledek. Je také možné pracovat společně a žáci úkol sledují paralelně ve svém PS, podle toho, jakou mají potřebu.

Piktogramy by mohly být přiřazeny i opačně, záleží na zdůvodnění. Proto je třeba brát naše používání piktogramů pouze jako konvenci, a tak věc prezentovat. Zároveň jsou ale piktogramy důležitou pomůckou pro zrychlení a zjednodušení myšlenkových operací žáků a představují podporu především pro žáky se SVP, protože zjednodušují jak čtení, tak psaní.

Aktivita *Pantomima*

Tímto náhodným rozdělením předejdeme případným obtížím s rozdělením do skupin dle přání žáků. Mohlo by se totiž stát, že některého žáka ostatní do skupiny nechťejí.

Zároveň se ale může stát, že někteří žáci – především žáci s OMJ – nebudou znát jinak běžně známé příběhy. Tuto situaci je třeba bezpečně ošetřit. Není vhodné vyzvat žáky, ať se přihlásí, kdo postavu nezná. U by měl vědět, kteří žáci mohou mít v této oblasti potíže a zabezpečit se v průběhu aktivity, že postavu znají a věd, jak ji ztvárnit.

Stává se, že žáci v tomto věku se nebudou chtít před ostatními předvádět, U/K může samozřejmě bez vlivu na další průběh lekce zvolit alternativní způsob rozlosování skupin.

Obr. 5 Ukázka doporučení z metodické části. *Zdroj: autorky příspěvku*

Všechny výše uvedené materiály jsou volně ke stažení, kopírování a hlavně používání. Budeme rádi, když se tak i bude dít. V případě jakýchkoliv dotazů k programu *Učíme se příběhem* se můžete obrátit na autorky příspěvku.

Mgr. Tereza Nakládalová: tereza.nakladalova@novaskolaops.cz

Mgr. Irena Poláková: irena.polakova@novaskolaops.cz

www.ctenarskekluby.cz

Experimentální edtechové uzly KISK

Monika Martonová

KISK Masarykovy univerzity v Brně

Studenti informačních studií a knihovnictví z Masarykovy univerzity v Brně si připravili zajímavé workshopy, na kterých účastníkům konference ukázali praktické nástroje využitelné v knihovnické praxi ke vzdělávacím, ale i propagačním účelům. Zájemci mohli libovolně přecházet mezi čtyřmi stanovišti, sledovat průběh, klást otázky nebo si vyzkoušet něco samostatně vytvořit ať už na svém, nebo na vypůjčeném zařízení. V následujících příspěvcích studenti představují svůj workshop pomocí anotace a dále popisují jeho průběh na konferenci.

Nástroj Canva

Vendula Pavková

Anotace: Práce v grafickém editoru Canva je uživatelsky přívětivá a zároveň přináší líbivé výsledky. Jedná se o nástroj, který může být nápomocný při propagaci knihovny, jejích akcí či prostor. V rámci workshopu budete mít možnost zhlédnout několik ukázek již vytvořených materiálů a v případě zájmu si také vyzkoušet samotnou tvorbu v něm.

Průběh workshopu: Úvodem jsme si řekli něco o tom, co Canva je, k čemu by editor šlo využít v knihovně atp. Ukázali jsme si materiály, které jsem již tvořila v rámci předmětů na KISK, aby měli účastníci lepší představu o tom, co vlastně mohou v Canvě vytvořit. Dále jsme prošli množství šablon, které lze využít na různé příležitosti (leták, brožura, infografika, vizitka, CV, záložka aj.). Účastníci workshopu si poté mohli vybrat, jaký materiál společně vytvoříme. Prvotní myšlenka byla taková, že budeme

tvořit vizitku nebo záložku, ani jedna z možností není časově náročná a zároveň není potřeba stahovat případně další obrázky.

Ačkoliv byla vize jasná, již první skupinka účastníků vzala workshop do vlastních rukou. Řekli si, jaký materiál chtějí vytvořit, na jaké téma atp. Vznikl tak plakát na akci knihoven. Stejně akční byly i další skupinky. Zajímavým výstupem je např. vizitka smyšlené Gastroknihovny, kreativě se tedy meze nekladly.

Obr. 1 Plakát na akci knihoven. Zdroj: autorka příspěvku

GASTROKNIHOVNA

CHUTNÁ KNIHOVNA!

Obr. 2 Vizitka pro smyšlenou Gastroknihovnu. *Zdroj: autorka příspěvku*

Účastníci měli také spoustu zvědavých otázek a pečlivě si informace zapisovali, nebáli se s platformou pracovat. Zajímavá byla diskuze na téma barevných kombinací – účastníky jedné skupiny zajímalo, jakým způsobem si mohou vypomoci při kombinování barev. Dostali jsme se tedy také k využití <https://coolors.co/>. Po úvodu a praktické části workshopu většinou následovala volná debata, mluvili jsme se o tom, z jaké knihovny kdo pochází, jak v jejich instituci řeší propagaci knihovny, sdíleli jsme mezi sebou své zkušenosti a tipy.

Na workshopu se vystřídaly čtyři skupiny knihovníků, a to jak knihovnice, tak knihovníci. Vcelku vyrovnaně se dělili na ty, kteří s Canvou již zkušenosti mají, a na ty, kteří se s editorem ještě ne-setkali.

Tvorba kvízů

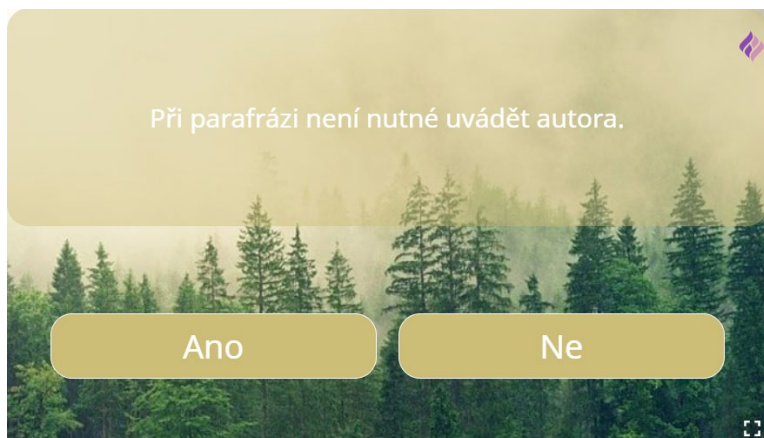
Pavla Rimešová

Anotace: Chtěli byste, aby vzdělávací akce pořádané vaší knihovnou byly více interaktivní? Na tomto workshopu se seznámíte se třemi nástroji a s jejich využitím včetně příkladů možných aktivit.

Ve Fyreboxu si ukážeme, jak vytvořit různé typy kvízů využitelných jako rozcvička nebo ledolamka před zahájením lekce. Aplikace Kahoot! je vhodným zpestřením v průběhu výuky a kartičky vytvořené nástrojem Quizlet mohou sloužit jako závěrečná reflexe. Přijďte si práci s nástroji nejen vyzkoušet, ale také si trochu zasoutěžit.

Průběh workshopu: V rámci svého workshopu jsem se rozhodla účastníkům konference představit tři vzdělávací nástroje/aplikace na tvorbu kvízů nebo krátkých soutěží, které mohou zařadit do svých lekcí zaměřených na všechny věkové skupiny. Mým cílem bylo ukázat nástroj, který je vhodný nejprve na seznámení s lekcí nebo na probuzení zájmu o téma, dále nástroj, který lze využít třeba v průběhu lekce pro krátké odreagování, a také nástroj, který dobře slouží pro opakování toho, co se v lekci dělo a co by si měli účastníci z lekce nejvíce zapamatovat. Na konferenci se na můj workshop přišly podívat dvě skupiny účastníků, každá zhruba po pěti lidech, mezi těmito dvěma skupinami jsem nezaznamenala žádné větší rozdíly, workshopu se účastnily nejen ženy, ale také několik mužů. Vždy jsem jim nejprve ukázala výslednou podobu kvízu, kterou je možno v nástroji vytvořit, a posléze jsme se učili, jak takový kvíz vytvářet.

Prvním nástrojem, který se mi zdál vhodný právě pro jakýsi úvod do lekce, byl Fyrebox. Ten umožňuje vytvořit krátký kvíz, který mohou potom knihovny sdílet třeba na svých stránkách nebo v pozvánce na lekci na Facebooku. Pro účastníky jsem si připravila krátkou ukázkou toho, jak může takový kvíz vypadat; ukázkový kvíz jsem se rozhodla zaměřit na téma citací a plagiátorství a je k nahlédnutí zde: https://www.fyrebox.com/play/citace-a-plagiatorstvi-ko_GQjvwddYW.

Obr. 1 Ukázka kvízu. Zdroj: autorka příspěvku

Poté, co jsme se společně podívali, čeho lze ve Fyrexboxu dosáhnout, jsme se přesunuli k samotné tvorbě kvízu. Krok po kroku jsem ukazovala, co se kde nastavuje, hned ze začátku jsem také zmínila, že se jedná o free verzi, která má určitá omezení, takže několik prvních otázek se týkalo právě placené verze a toho, jak se od sebe vůbec liší. Jakmile jsme si vytvořili nový zkušební kvíz, přesunuli jsme se k úpravě vzhledu kvízu, zde obzvláště jednoho účastníka hodně zaujalo napojení na databázi obrázků Pixabay, kdy nehrozí, že dojde při využívání obrázků k porušení autorského zákona – toto vyvolalo mezi účastníky krátkou diskuzi právě o používání obrázků v materiálech knihoven a o problémech, které jsou s tím spojeny. Náš krátký kvíz, který jsme společně vytvořili, je zde: https://www.fyrexbox.com/play/literatura_6Nk89Z0AP/. Vypadalo to, že Fyrexbox účastníky poměrně zaujal, hned padaly návrhy, jak by mohli kvízy sdílet třeba právě na svých facebookových stránkách.

Obr. 2 Ukázka kvízu. Zdroj: autorka příspěvku

Druhým nástrojem, který jsem pro workshop zvolila, byl *Kahoot!*. Někteří z účastníků o něm již slyšeli. Říkala jsem jim, že obzvláště v poslední době se těší poměrně velké oblibě hlavně u dětí, takže by neměl být problém pracovat s ním také v knihovně, většina dětí ho pravděpodobně už zná ze školy. Opět jsem si připravila soutěžní kvíz na ukázkou, tentokrát na téma literatura. Původně bylo v plánu, že si účastníci kvíz sami zahrají a zasoutěží si mezi sebou, ale většina jich bohužel neměla smartphone, takže jsem vytvořený kvíz ukazovala pouze na svém mobilu spolu s jedním dobrovolníkem z každé skupiny. Literární kvíz je k nahlédnutí zde: <https://create.kahoot.it/share/literarni-kviz/d922b4f4-8269-48d2-856f-751beaa9c6b7>. U tohoto nástroje vyjádřilo několik knihovnic obavu, zda by vůbec měly všechny děti na lekci přístup k telefonu, na kterém by se mohly zapojit, ale Kahoot! se dá hrát třeba i přes počítače nebo tablety, které jsou v mnoha knihovnách k zapůjčení. Jedna z účastnic také zmínila, že Kahoot! chtěla už jednou využít, ale když viděla úvodní, poměrně nepřehlednou obrazovku, která byla navíc v angličtině, tak ji to odradilo. Myslím ale, že když jsem později ukazovala, jak

jednoduché je kvíz v Kahoot! vytvořit, přesvědčilo ji to o tom, že se opravdu není čeho bát. Stejně jako u Fyrexboxu jsme si prošli celým procesem tvorby, který je velmi jednoduchý a intuitivní, a bylo vidět, že tento nástroj účastníky také zaujal. Padla rovněž otázka, zda se dá Kahoot! hrát i samostatně, ale jeho kouzlo spočívá právě v tom, že jej hraje více lidí současně a soutěží spolu. Jedna z účastnic také navrhl, že by to mohl být atraktivní nástroj k využití i do online lekcí.

Posledním nástrojem, který jsem na workshopu představovala, byl *Quizlet*, který je podle mého názoru vhodný zejména pro opakování látky po lekci nebo například na procvičování angličtiny, jejíž výuku některé knihovny svým čtenářům také nabízejí. Kartičky, které jsem vytvořila na ukázk, jsou zde: <https://quizlet.com/613538265/citace-a-plagiatorstvi-flash-cards/>. Předváděla jsem také různé možnosti práce s kartičkami a poté opět jejich samotnou tvorbu. Jednoho z účastníků zaujala především zmiňovaná možnost spojení s angličtinou (například pro opakování slovíček) a také malá databáze obrázků, která je s nástrojem Quizlet spojená. Opět se jedná o velmi jednoduchý nástroj, který se může pro knihovny stát dobře využitelným.

Pokud bych měla odhadnout, který z nástrojů zaujal účastníky mého workshopu nejvíce, tak bych řekla, že to byl Fyrexbox, a to především proto, že nabízí verzi také v češtině. Zdá se, že množství knihovníků má z nástrojů v angličtině stále určité obavy, protože bylo vidět, že občas jsou vůči nim právě kvůli jazykové bariéře trochu nespělí. Myslím si ale, že pokud by se i s takovými nástroji začalo častěji pracovat, knihovníci by viděli, že jsou natolik jednoduché a intuitivní, že angličtina opravdu není žádný problém.

Editace videa

Vojtěch Hamerský

Anotace: Na workshopu si představíme několik nástrojů pro snadnou úpravu videí, a to například Adobe Premiere Pro, Kdenlive nebo Shotcut. Ukážeme si, jak video sestříhat, vložit do něj titulky a přidat další audiovizuální efekty pro jeho lepší prezentaci. Pokud ve vaší knihovně využijete práci s videem, ať už pro vzdělávací, či propagační účely, přijďte se podívat na náš workshop a zeptat se na cokoliv, co vás ohledně editace videa zajímá.

Průběh workshopu: Workshop představující možnosti videotvorby ve službách knihoven měl za cíl představit nejen obecné postupy a dobré praktiky v oblasti zpracování videa, ale také konkrétní nástroje, s nimiž mohou účastníci sami pracovat. Celé interaktivní představení s možností dotazů od samotných účastníků probíhalo hned několikrát, a to v návaznosti na skupinky účastníků, které se střídaly na jednotlivých stanovištích.

Vzhledem ke skutečnosti, že všichni účastníci měli s dosavadní tvorbou videí minimální, či dokonce vůbec žádné zkušenosti, byl vždy nejdříve představován ten nejjednodušší postup tvorby se zdarma dostupným nástrojem. Účastníkům jsem primárně ukazoval práci s aplikací Fotky přímo v systému Windows 10, konkrétně, jak si v aplikaci Fotky vytvořit jednoduchý videoprojekt a pracovat s multimediálními zdroji, editovat je, připravit celý projekt ke zpracování a jak finální video vyexportovat.

Práci s multimediálními zdroji jsem ilustroval na příkladu několika volně dostupných videosekvencí stažených z databanky Pexels¹. Ty mohou navíc skvěle oživit originální video například

1 <https://www.pexels.com/>

v podobě doplňujících ilustračních záběrů. Na těchto sekvencích jsme si se všemi účastníky ukázali, jak se dají v aplikaci Fotky dále upravit – poskládat za sebe v časové ose, stříhat je, přidat jim text či jak na ně aplikovat barevné filtry.

Pro představu, jak může být videotvorba v základu stejná, ale v mnoha věcech zároveň odlišná, jsem účastníkům ukázal i další dostupné videoeditory, které mohou s přibývajícími zkušenostmi v budoucnu vyzkoušet. Jednalo se konkrétně o VSDC Free Video Editor² (jehož základní verze je dostupná rovněž zdarma) či o placený nástroj Adobe Premiere Pro³. Ilustroval jsem na nich, že práce s časovou osou a základní postprocesová úprava (zejména stříh) jsou pro všechny představované nástroje takřka totožné a že se liší zejména v rozdílné nabídce doprovodných funkcí, které pro počáteční videotvorbu nejsou tak důležité.

Většina dotazů v průběhu workshopu se týkala zejména možnosti základních úprav – ať už se jednalo o stříh, přidání textu, či například hudby. Další otázky směřovaly i na část produkce, tedy na přípravu prostředí, kde se bude video natáčet, či na výběr vhodné techniky. Doplnující informace na podnět účastníků se týkaly také informačních zdrojů, odkud lze přebírat dostupný mediální obsah, jakým jsou obrázky, ilustrační videa, hudba či například doplňující grafické prvky. Těmi mohou být databanky jako již zmiňovaný Pexels, Mixkit⁴ nebo Videezy⁵.

Všichni účastníci z několika skupinek se tak dozvěděli o základech videotvorby a zejména pak o možnostech úprav pomocí různých videoeditorů, z nichž si lze dle preferencí vybrat. Seznámili se rovněž se zdroji, odkud mohou pro svá videa přebírat různorodý

2 <https://www.videosoftdev.com/>

3 <https://www.adobe.com/cz/products/premiere.html>

4 <https://mixkit.co/>

5 <https://www.videezy.com/>

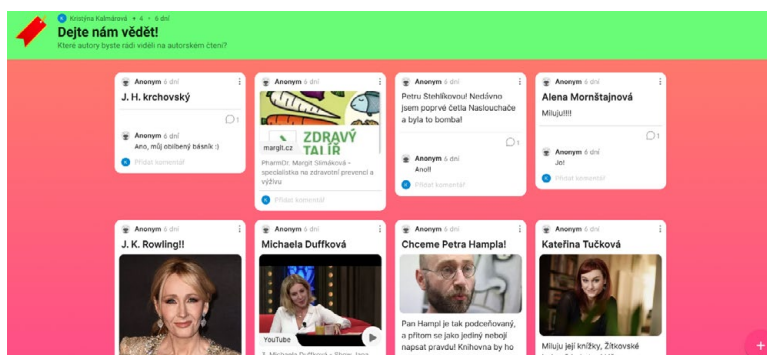
obsah, který lze i dále upravovat. A to vše prostřednictvím konkrétních příkladů z knihovní praxe tak, aby si dokázali představit, pro jakou situaci či za jakých okolností by video mohlo hrát ve službách knihoven svou důležitou roli.

Digitální kolekce

Kristýna Kalmárová

Anotace: Workshop bude věnován nástrojům pro tvorbu a správu digitálních kolekcí. Společně se seznámíme s výběrem bezplatných open source nástrojů, jejichž pomocí můžeme uživatelům atraktivní formou zpřístupnit zajímavé digitální zdroje.

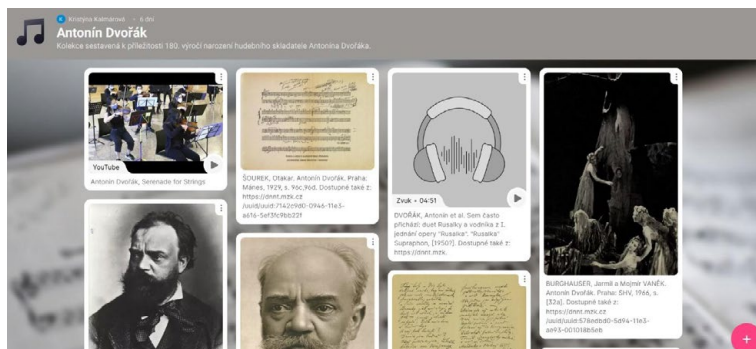
Průběh workshopu: V rámci workshopu jsme se s účastníky a účastnicemi seznámili s online nástrojem Padlet, který je v současné době hojně využíván především vzdělávacími institucemi, jeho možnosti jsou ale mnohem širší. Cílem workshopu bylo prozkoumat způsoby, jakými může být tento nástroj využit právě v knihovnách.

Obr. 1 Ukázka sdílené online nástěnky. *Zdroj: autorka příspěvku*

Abych zúčastněným ukázala co nejširší spektrum možností, vytvořila jsem čtyři vzorové „padlety“, na nichž jsem poté ilustrovala nejrůznější funkce platformy. Ukázali jsme si, že Padlet je možné využít pro tvorbu virtuálních výstav, multimediálních online kolekcí, doporučovacích seznamů nebo sdílené online nástěnky, na kterou mohou přispívat i uživatelé a příspěvky si vzájemně komentovat.

Účastníci si pak mohli rovnou vyzkoušet přidání vlastní položky do vybraného „padletu“. Ačkoli nikdo z účastníků neměl s tímto nástrojem žádné předchozí zkušenosti, ovládnání nástroje se ukázalo jako velmi jednoduché a intuitivní. Sami účastníci měli k nástroji velmi zajímavé dotazy, na které jsme pak společně hledali odpověď (např. jak funguje blokování vulgárního obsahu, jestli je možné Padlet sdílet přes nástroj Canva apod.).

Obr. 2 Ukázka multimediální online kolekce. *Zdroj: autorka příspěvku*

Po seznámení se základními funkcemi nástroje i sami účastníci navrhovali další způsoby, jak by se dal nástroj v knihovní praxi využít. Padly např. návrhy na využití platformy při vzdělávacích akcích nebo při propagaci regionálních autorů. Workshop byl tak velmi živý a oboustranně inspirativní.

Analýzy věkové, vzdělanostní a platové struktury pracovníků knihoven v ČR 2020/2021

Vladana Pillerová a Vít Richter

Národní knihovna ČR

vladana.pillerova@nkp.cz, vit.richter@nkp.cz

Úvod

V prvním pololetí roku 2021 proběhl již popáté průzkum mapující věkovou, vzdělanostní, genderovou, profesní a platovou strukturu pracovníků knihoven v ČR. Národní knihovna České republiky dlouhodobě sleduje vývoj personální situace v knihovnách v ČR a v pravidelných intervalech realizuje průzkumy v této oblasti. Výsledkem je soubor dat umožňující sledovat trendy zaměstnanecké struktury knihoven ČR v průběhu posledních více než 20 let a doplněný o aktuální problematiku.

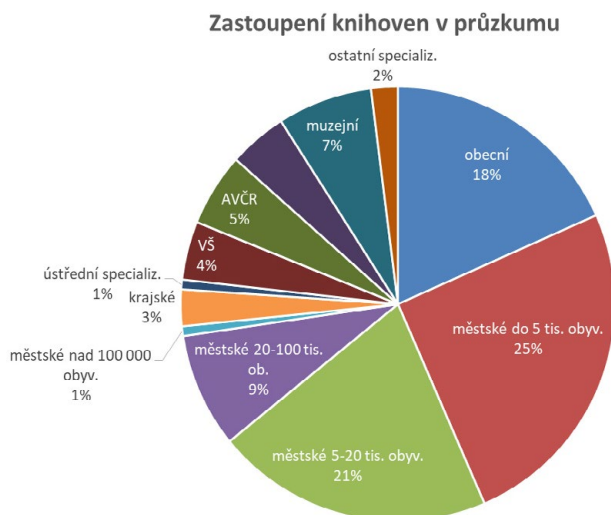
V aktuálním průzkumu byly kromě stěžejních oblastí (věk, gender, vzdělání, jazyková vybavenost, věrnost instituci, platy) zachovány také otázky zjišťující počty úvazků na jednotlivých knihovnických i neknihovnických pozicích a potřebu rekvalifikace knihovníků na těchto odborných pozicích, dále pak existenci dokumentů v knihovně (organizační, personální aj.) a délku praxe a vzdělání vedoucích a ředitelů knihoven. V dotazníku se navíc objevily otázky na nejžádanější témata pro další vzdělávání knihovníků. Zjištěné informace v této oblasti by měly být využity při aktualizaci *Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků*.

Účast v průzkumu

Průzkumu se zúčastnilo celkem 552 knihoven, z toho 420 veřejných (76 %) a 132 specializovaných (24 %). Jedná se o pokles oproti

minulému průzkumu v roce 2016, kdy se ho zúčastnilo 748 knihoven, z čehož 604 bylo veřejných. Přesto můžeme průzkum považovat za reprezentativní. Ve skupině profesionálních veřejných knihoven, pro které byl průzkum určen, vyplnilo dotazník 52 % knihoven. Ve skupině profesionálních knihoven s více než pěti pracovními místy vyplnilo dotazník 72 %, ve skupině krajských knihoven to bylo 100 % knihoven.

Počet responzí ve skupině specializovaných knihoven je srovnatelný s minulým průzkumem, i když o něco nižší (132 vs. 144 knihoven). V této skupině tvoří největší část knihovny muzeí a galerií (39) a knihovny ústavů Akademie věd ČR (30).

Graf 1 Zastoupení knihoven v průzkumu. *Zdroj: autoři příspěvku*

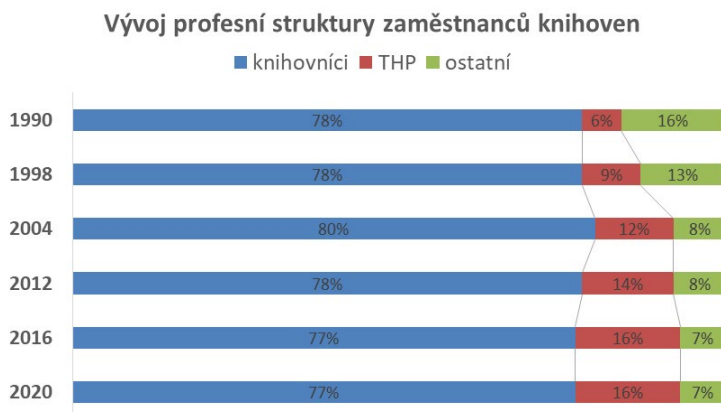
Profesní struktura zaměstnanců

V 552 knihovnách, které se účastnily průzkumu, pracovalo k 31. 12. 2020 celkem 5570 zaměstnanců (přepočtený stav), z toho 4295 na odborných knihovnických místech, což tvoří 77 %

z celkového počtu zaměstnanců. Ostatní odborní zaměstnanci (THP) tvoří 16 % a ostatní pracovníci (především manuální profese) 7 %. Poměr knihovníků, pracovníků THP a ostatních pracovníků se od posledního průzkumu v roce 2016 nezměnil.

Ve veřejných knihovnách tvoří knihovníci 75 % a pracovníci THP 17 %, oproti předchozímu průzkumu se poměr nepatrně změnil (76 % knihovníků a 16 % pracovníků THP).

Ve specializovaných knihovnách tvoří knihovníci větší část, a to 85 % (82 % v r. 2016), pracovníci THP 13 % (16 % v r. 2016). Ostatní pracovníci tvoří ve specializovaných knihovnách zanedbatelnou část (1 %).

Graf 2 Vývoj profesní struktury zaměstnanců knihoven. Zdroj: autoři příspěvku

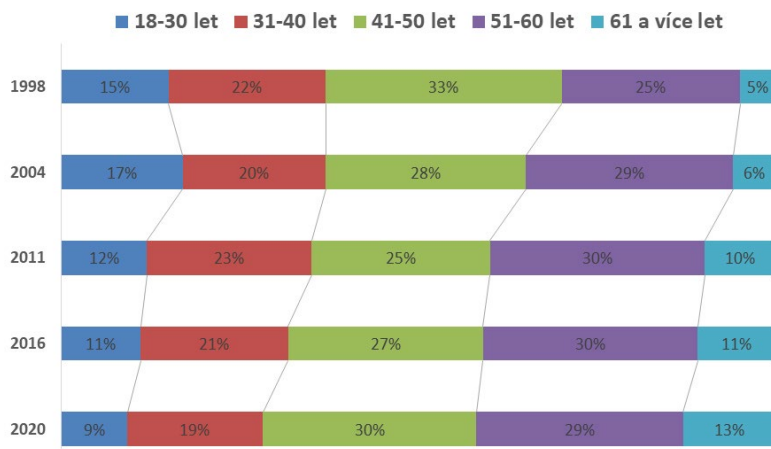
Věkové a genderové složení pracovníků knihoven

Z hlediska věku převládají v knihovnách pracovníci středního a staršího věku, nejvíce jich patří do věkové skupiny 41–50 let (30 %) a 51–60 let (29 %). Zvětšil se také podíl pracovníků starších 61 let na 13 % oproti 11 % v minulém průzkumu. Naopak podíl nejmladších pracovníků do 30 let se zmenšil na 9 % pracovníků (z 11 % v r. 2016) stejně jako podíl pracovníků ve věku 31–40 let na 19 % (21 % v r. 2016). Trend stárnutí

pracovníků knihoven pokračuje. Větší podíl starších pracovníků sledujeme především ve veřejných knihovnách.

V průběhu více než 20 let sledujeme pokles především v nejmladší věkové skupině knihovníků mezi 18 až 30 lety. V roce 2004 bylo mladých knihovníků dokonce 17 %, v roce 2020 již jen 9 %. Pozvolně také klesá podíl věkové skupiny pracovníků ve věku 31–40 let. Na opačném spektru narůstá podíl ve věkové kategorii nad 61 let na současných 13 % pracovníků, v roce 1998 tvořila tato skupina pouze 5 % pracovníků. Nejčastěji pracují v knihovnách lidé ve věku 41–60 let, podíl této skupiny kolísá okolo 60 %.

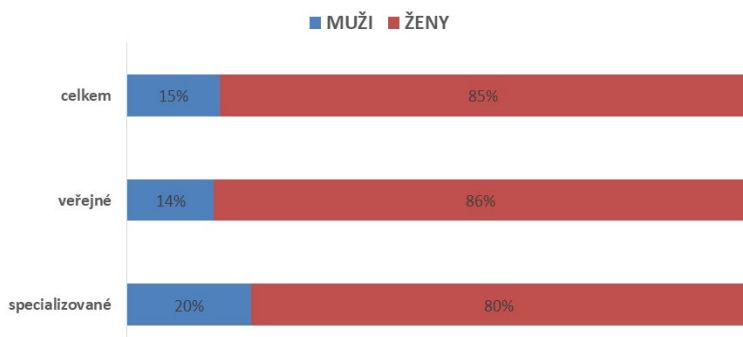
Stárnutí populace je celospolečenský problém a týká se nejrůznějších profesí. V našem oboru však byl podíl pracovníků staršího věku vždy vyšší než v jiných oborech a současný trend tuto skutečnost ještě zvyrazňuje. Na druhou stranu knihovny jako zaměstnavatelé se v mnohém této situaci přizpůsobily a budou na zaměstnance vyššího věku připraveny. Bohužel ani navyšování mezd v resortu kultury (včetně knihovnictví) v letech 2015 a 2016 nepřivedl do knihoven více mladých knihovníků.

Graf 3 Věkové složení pracovníků knihoven. *Zdroj: autoři příspěvku*

Složení odborných zaměstnanců na knihovnických pozicích z genderového hlediska se od minulého průzkumu příliš nezměnilo, lehce posílil počet mužů – o 2 %. Celkově v šetřených knihovnách pracuje 85 % knihovnic a 15 % knihovníků (oproti 13 % mužů a 87 % žen v roce 2016). Existuje rozdíl mezi genderovou strukturou veřejných a specializovaných knihoven. Ve specializovaných knihovnách činí zastoupení mužů jednu pětinu (20 %), což je o 6 % více než ve veřejných knihovnách, kde celkem pracuje 14 % mužů. Ze sledovaných skupin knihoven pak pracuje nejvíce mužů v ústředních specializovaných knihovnách (33 %) a krajských knihovnách (23 %).

Od roku 1998 do roku 2020, tedy za 22 let, sledujeme nárůst v počtu mužů – zaměstnanců knihovny o 8 %, tedy navýšení ze 7 % v r. 1998 na 15 % v roce 2020.

Graf 4 Genderové složení pracovníků knihoven. *Zdroj: autoři příspěvku*

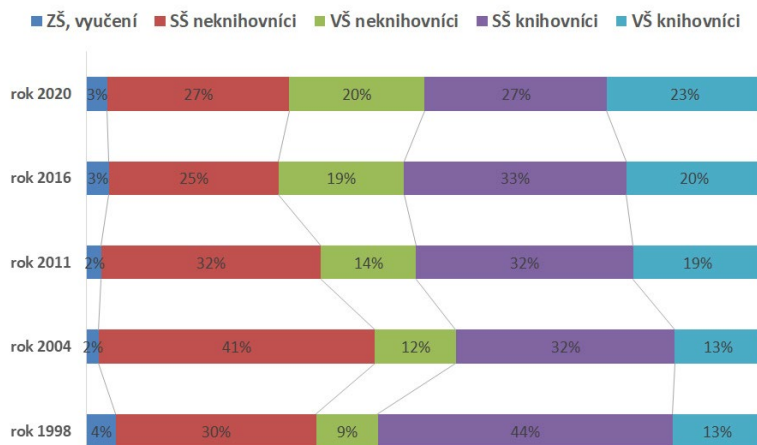
Vzdělání odborných pracovníků

Ve srovnání s minulým průzkumem sledujeme pokles podílu skupiny pracovníků knihoven se středoškolským knihovnickým vzděláním z 33 % v roce 2016 na 27 %. Podíl knihovníků se středoškolským knihovnickým a středoškolským neknihovnickým vzděláním je nyní vyrovnaný (27 %). Celkově tedy v knihovnách

pracuje 54 % knihovníků se středoškolským vzděláním včetně pracovníků s vyšším odborným vzděláním. V minulém průzkumu tvořili středoškoláci 58 %. Naopak podíl vysokoškolsky vzdělaných pracovníků knihoven se opět zvýšil, především v případě pracovníků s vysokoškolským knihovnickým vzděláním, a to z 20 % na 23 %, ale také v případě vysokoškoláků neknihovníků, a to z 19 % na 20 %. Celkově tedy skupina vysokoškoláků tvoří 43 %.

Od roku 1998 zde vidíme velmi výrazný trend zvyšování podílu odborných pracovníků na knihovnických pozicích s vysokoškolským vzděláním. Nárůst pracovníků v této skupině činí 21 %. Logicky je tento nárůst kompenzován poklesem skupiny středoškoláků, od roku 1998 se podíl středoškoláků snížil o 20 %.

Celkově lze říct, že existují rozdíly ve vzdělanostní struktuře pracovníků na knihovnických pozicích ve veřejných a specializovaných knihovnách. Ve specializovaných knihovnách pracuje na knihovnických pozicích více než polovina vysokoškolsky vzdělaných odborných zaměstnanců (58 %), ve veřejných knihovnách je to jen 36 % pracovníků. Rozdíly také najdeme na úrovni středoškolského vzdělání.

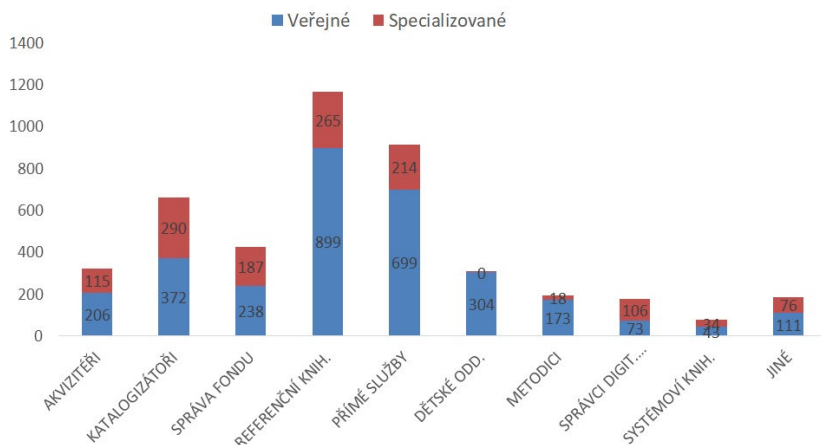
Graf 5 Vzdělání odborných pracovníků knihoven. *Zdroj: autoři příspěvku*

Knihovnické a ostatní profese v knihovnách

V knihovnách pracuje vysoké procento pracovníků s jiným než knihovnickým vzděláním (50 %). Tento fakt příliš nekorresponduje s výsledky další otázky, která zkoumala objem úvazků na jednotlivých odborných knihovnických pozicích a počty úvazků, které bude nutné rekvalifikovat. Bylo zjištěno, že z celkových 4421 úvazků na odborných pozicích je nutná rekvalifikace v případě 417 úvazků, což představuje jen 9 %. V minulém průzkumu z roku 2016 činila potřeba rekvalifikace 14 %.

Celkově převažují knihovníci pracující ve službách (referenční knihovníci, knihovníci v přímých službách a dětští knihovníci), na těchto pozicích pracuje více než polovina všech vykázaných úvazků (54 %). Zhruba třetinu pozic zaujímají knihovníci zabývající se knihovním fondem (katalogizátoři, akvizitěři, správa fondu). Rozložení se liší ve veřejných a specializovaných knihovnách. Ve veřejných knihovnách pracuje ve službách 61 % knihovníků. Ve specializovaných knihovnách převažují knihovníci na pozicích zabývajících se knihovním fondem, kterých je 45 %, nad pracovníky ve službách, kterých ve specializovaných knihovnách pracuje 37 %. Na ostatních pozicích (správci digitálních knihoven, metodici, systémoví knihovníci aj.) pracuje ve veřejných knihovnách 13 %, ve specializovaných 18 % knihovníků.

V knihovnách samozřejmě kromě knihovníků pracují i další zaměstnanci nezbytní pro správný chod knihovny. Celkově bylo na těchto místech vykázáno 1601 úvazků. Největší část z nich tvoří pozice ekonomické a administrativní (31 %), nejčastěji je to účetní, administrativní pracovník, mzdový účetní nebo personalista. Stejně početnou skupinu představují dělnické profese (uklížečka, skladník atd.). Další početnou skupinu tvoří programoví a projektoví pracovníci (13 %). Pracovníci IT tvoří 8 %. Dále jsou zastoupeny pozice, jako je pracovník pro public relations, výzkumní pracovníci a některé další.

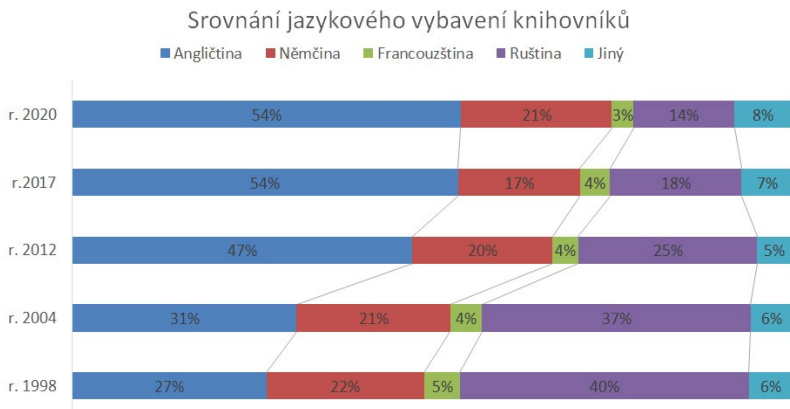

Graf 6 Knihovnické a ostatní profese v knihovnách. Zdroj: autoři příspěvku

Znalost jazyků

Z celkového počtu pracovníků knihoven, kteří ovládají cizí jazyk, případně více jazyků (celkem 3308 pracovníků), jich 54 % ovládá anglický jazyk, stejně jako v předchozím průzkumu. Zvýšil se podíl pracovníků, kteří ovládají německý jazyk (21 % oproti 17 % v roce 2016). Další pokles sledujeme v případě ruského jazyka (14 % oproti 18 % v roce 2016). Jedná se o setrvalý pokles, v roce 1998 vykazovalo znalost ruštiny 40 % pracovníků. Počet pracovníků hovořících francouzsky zůstává podobný (3 %) a 8 % pracovníků je schopno domluvit se některým jiným jazykem.

Stejně jako v minulém průzkumu stále platí, že lépe jazykově vybaveni jsou knihovníci ve specializovaných knihovnách, ve kterých může být šance na uplatnění znalosti jazyků větší. U angličtiny je rozdíl mezi veřejnými a specializovanými knihovnami podstatný, ovládá ji téměř 70 % knihovníků specializovaných knihoven oproti 38 % knihovníků ve veřejných knihovnách. Knihovníci ve specializovaných knihovnách také častěji ovládají více jazyků.

Graf 7 Srovnání jazykového vybavení knihovníků. *Zdroj: autoři příspěvku*

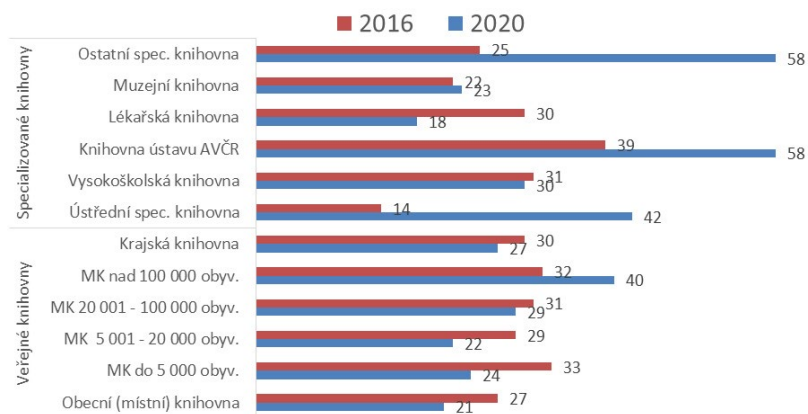
Průměrný počet hodin vzdělávání na pozici knihovník za rok

Nutnost dalšího vzdělávání knihovníků je dlouhodobě diskutovaným tématem napříč knihovnickou veřejností. Podle *Standardu VKIS*¹ by měli profesionální knihovníci, kteří byli předmětem tohoto průzkumu, absolvovat ročně 48 hodin vzdělávání.

Průzkumem bylo zjištěno, že ve veřejných knihovnách, dosáhl počet hodin vzdělávání za rok v průměru hodnoty 27, v případě specializovaných knihoven to bylo 36 hodin. Jedná se o obrat, kdy v minulém průzkumu dosáhly veřejné knihovny průměrného počtu 30 hodin dalšího vzdělávání a specializované knihovny jen 27 hodin. Počet hodin vzdělávání se tak v případě specializovaných knihoven zvýšil o 9 hodin, v případě veřejných knihoven došlo ke snížení o 3 hodiny. Nejvíce hodin vzdělávání za rok absolvují knihovníci knihoven Akademie věd ČR (58), nejméně pak knihovníci v lékařských knihovnách (14). Ve veřejných knihovnách je situace

1 Dostupné z: http://ipk.nkp.cz/docs/Standard_pro_dobrou_knihovnu.pdf

o něco vyrovnanější, nejvíce se vzdělávají knihovníci v knihovnách velkých měst nad 100 tisíc obyvatel (40 hodin), nejméně pracovníci obecních knihoven (21 hodin). V roce 2020 byla situace v oblasti dalšího vzdělávání ovlivněna pandemií covidu-19, kdy se většina vzdělávacích akcí musela přesunout do online prostoru. To mohlo nahrát větším knihovnám s lepším technickým vybavením a s knihovníky s většími kompetencemi v této oblasti.

Graf 8 Průměrný počet hodin vzdělávání na pozici knihovník za rok.

Zdroj: autoři příspěvku

Dokumenty pro personální práci a další normativní dokumenty

Existence normativních dokumentů, dokumentů pro personální práci, pravidel a postupů je pro fungování knihovny nezbytná. Může zjednodušit, urychlit a také právně ukotvit procesy v knihovně. Podmínkou je, že všechny tyto dokumenty musí být aktuální a v souladu s platnou legislativou.

Všechny zkoumané dokumenty používají knihovny oproti předchozímu průzkumu ve větší míře. Nejčastěji ke své personální práci

používají pravidla pro nakládání s osobními údaji (94 % knihoven) a popisy pracovních náplní (89 %). Další dokumenty, které knihovny většinou vlastní, jsou organizační řád (85 %), pracovní řád (80 %) a organizační struktura (79 %). Nejméně často knihovny disponují koncepcí nebo plánem vzdělávání pracovníků. Obecně lze říct, že častěji se s těmito dokumenty setkáme ve specializovaných knihovnách než ve veřejných.

Graf 9 Úroveň zpracování dokumentů, srovnání let 2021/2016.

Zdroj: autoři příspěvku

Vedoucí pracovníci

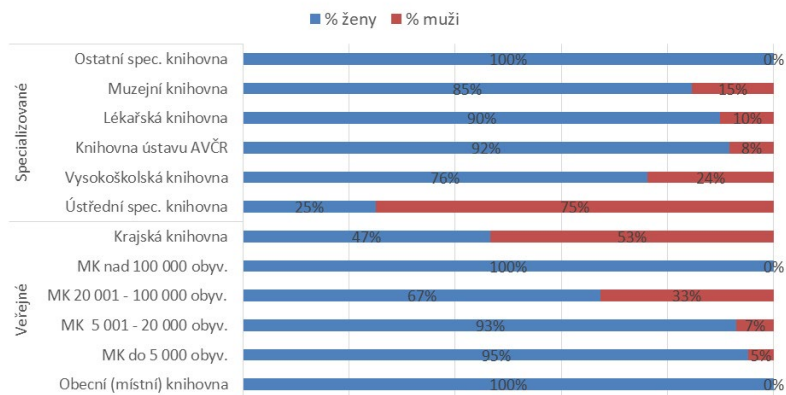
Stejně jako v minulém průzkumu byli jedním z témat vedoucí pracovníci knihoven. Bylo zjišťováno jejich pohlaví, vzdělání a odborná kvalifikace i délka praxe.

V souladu s celkovým poměrem zaměstnanců i v případě vedoucích a ředitelů knihoven převažují ženy (86 %). Ženy ve vedoucích

pozicích převažují ve veřejných knihovnách (87 %), převahu žen vedoucích, i když o něco menší, najdeme také ve specializovaných knihovnách (82 %). Nejvíce ředitelů mužů najdeme ve skupině ústředních specializovaných knihoven (75 %) a krajských knihoven (53 %). Ve veřejných i specializovaných knihovnách dosahuje průměrná délka praxe vedoucích pracovníků 21 let.

Vzdělání vedoucích pracovníků ve veřejných a specializovaných knihovnách se liší. Vysokoškolsky vzdělaných vedoucích najdeme v 89 % specializovaných knihoven, ve veřejných knihovnách je jich 58 %. V obecních knihovnách je vysokoškolsky vzdělaných vedoucích pouze 21 %, v menších městských knihovnách pak mezi 42 % až 54 %. Naopak vedoucí knihoven s knihovnickým odborným vzděláním převažují v menších veřejných knihovnách a také ve specializovaných knihovnách.

Genderové rozdělení ředitelů/vedoucích knihoven

Graf 10 Genderové rozdělení ředitelů/vedoucích knihoven.

Zdroj: autoři příspěvku

Témata dalšího vzdělávání

Nově byla do průzkumu přidána oblast, ve které se zjišťovala nejžádanější témata dalšího vzdělávání ve třech směrech – knihovnictví, management a informační technologie.

V knihovnických tématech (viz tabulku č. 1) najdeme logicky velké rozdíly v preferencích mezi veřejnými a specializovanými knihovnami. Veřejné knihovny mají zájem o témata, jako jsou podpora čtenářské gramotnosti, současná literatura, vzdělávací a komunitní role knihoven či využití sociálních sítí. Specializované knihovny spíše preferují další vzdělávání zahrnující informační zdroje, EIZ, databáze a trendy ve vyhledávání. V podobném měřítku mají oba typy knihoven zájem o vzdělávání v oblasti katalogizace a organizace knihovního fondu. Na opačném spektru pak stojí v případě veřejných knihoven např. technické vzdělávání (robotika, programování) či statistika knihoven.

Veřejné knihovny	%	Specializované knihovny	%
Podpora čtenářské gramotnosti	71 %	Informační zdroje	67 %
Využití sociálních sítí	60 %	Práce s databázemi	65 %
Vzdělávací funkce knihoven	48 %	Elektronické zdroje a služby	61 %
Současná literatura	44 %	Trendy ve vyhledávání informací	55 %
Komunitní role knihoven	44 %	Jmenná katalogizace	45 %
Informační vzdělávání	42 %	Katalogizace speciálních dokumentů	40 %
Jmenná katalogizace	41 %	Ochrana knihovního fondu	39 %
Organizace knihovního fondu	40 %	Organizace knihovního fondu	38 %

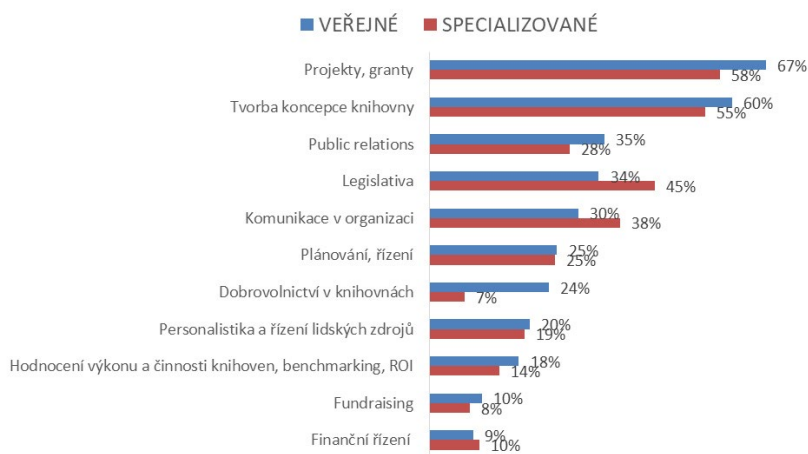
Trendy ve vyhledávání informací	40 %	Věcná katalogizace, konspekt	32 %
Komunikační dovednosti	40 %	Vývoj a řízení sbírek, akvizice	31 %
Lektorské a prezentační dovednosti	39 %	MVS	31 %
Informační zdroje	37 %	Využití sociálních sítí	30 %
Organizace akcí	34 %	Aktuální akviziční zdroje	28 %
Práce s databázemi	32 %	Lektorské a prezentační dovednosti	24 %
Elektronické zdroje a služby	31 %	AKS	22 %
Pedagogika (učící knihovník)	30 %	Informační vzdělávání	22 %
Psychologie uživatele	29 %	Komunikační dovednosti	22 %
Tréninky paměti	27 %	Informační výchova uživatelů	20 %
AKS	25 %	Analýza uživatelských potřeb	20 %
Kritické myšlení	24 %	Vzdělávací funkce knihoven	20 %
MVS	23 %	Kritické myšlení	19 %
Informační výchova uživatelů	23 %	Statistika, benchmarking	15 %
Ochrana knihovního fondu	21 %	Design a marketing služeb	14 %
Design a marketing služeb	21 %	Organizace akcí	11 %
Věcná katalogizace, konspekt	20 %	Tréninky paměti	9 %
Analýza uživatelských potřeb	20 %	Knižní kultura	8 %
Aktuální akviziční zdroje	17 %	Podpora čtenářské gramotnosti	8 %
Katalogizace speciálních dokumentů	15 %	Pedagogika (učící knihovník)	8 %

Rovný přístup	15 %	Technické vzdělávání v knihovnách	8 %
Knižní kultura	14 %	Psychologie uživatele	7 %
Vývoj a řízení sbírek	10 %	Komunitní role knihoven	6 %
Technické vzdělávání	10 %	Rovný přístup	4 %
Statistika, benchmarking	10 %	Současná literatura	3 %

Tab. 1 Nejžádanější témata dalšího vzdělávání knihovníků.

Zdroj: autoři příspěvku

Co se týče témat z oblasti managementu, najdeme zde větší shodu. Oba typy knihoven preferují další vzdělávání, které se bude týkat projektů a grantů, tvorby koncepce knihovny a legislativy knihoven.

Graf 11 Témata z oblasti managementu ve veřejných a specializovaných knihovnách. *Zdroj: autoři příspěvku*

V oblasti informačních technologií jsou opět preference veřejných a specializovaných knihoven odlišné. U specializovaných knihoven vede problematika digitalizace (48 % knihoven),

u veřejných knihoven jsou to technické dovednosti při práci s videy, grafikou atd. (73 %). Tato témata jsou žádaná také v případě specializovaných knihoven (44 %). Viz graf č. 12.

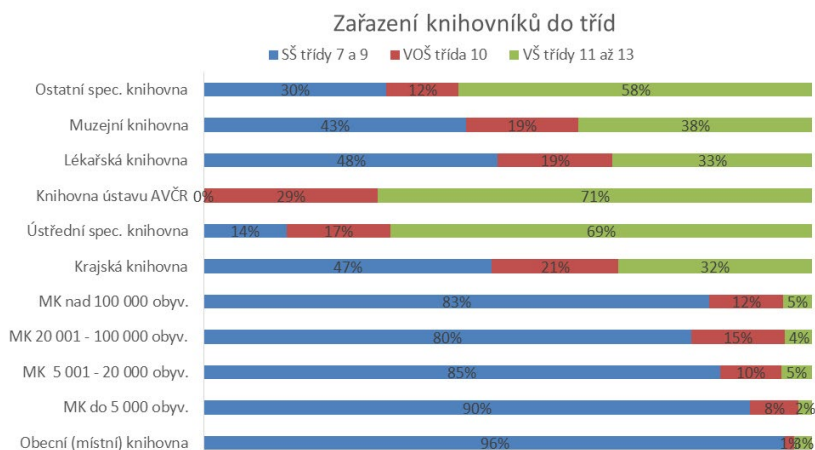
Graf 12 Preference v oblasti informačních technologií ve veřejných a specializovaných knihovnách. *Zdroj: autoři příspěvku*

Platy a zařazení do tříd

Nejčastěji byli v r. 2020 knihovníci opět zařazeni do třídy 9 (36 % knihovníků) a třídy 8 (23 % knihovníků), i když se poměr od posledního průzkumu změnil ve prospěch třídy 9 (8. třída 30 %, 9. třída 32 % v roce 2016). Ve veřejných knihovnách je do těchto dvou tříd zařazeno ještě o 6 % více knihovníků, a to 63 %. Ve třídě 10 bylo zařazeno 16 % knihovníků (opět posun z 12 % v r. 2016) a ve třídě 11 to bylo 11 % knihovníků. Třída 12 a 13 byla obsazena 9 % knihovníků.

Celkově v knihovnách převažují platové třídy, které odpovídají středoškolskému a vyššímu odbornému vzdělání (8 a 9). Třída 10 je určena pracovníkům s vyšším odborným či vysokoškolským

bakalářským vzděláním. Do třídy 11 a vyšších by měli být zařazováni knihovníci s vysokoškolským vzděláním. Podle průzkumu pracuje v knihovnách 43 % knihovníků s vysokoškolským vzděláním, do třídy 10 (která je navíc určena i pracovníkům s vyšším odborným vzděláním) a výše však bylo zařazeno jen 36 % pracovníků. Přesto se oproti minulému průzkumu jedná o posun, v těchto třídách bylo tehdy zařazeno 29 % knihovníků. Výrazné rozdíly vidíme v zařazování knihovníků ve veřejných a specializovaných knihovnách. Souvisí to logicky s rozdílnou vzdělanostní strukturou knihovníků v těchto dvou typech knihoven. Převážná část knihovníků ve veřejných knihovnách je zařazena ve dvou třídách – 8 a 9. Ve specializovaných knihovnách je rozložení knihovníků do platových tříd o něco pestřejší a výrazněji je zastoupeno více tříd, a to od třídy 8 po třídu 12. Nejvíce knihovníků ve specializovaných knihovnách najdeme ve třídě 12 (31 %), ta je následovaná třídou 11 (23 %) a třídou 10 (17 %).

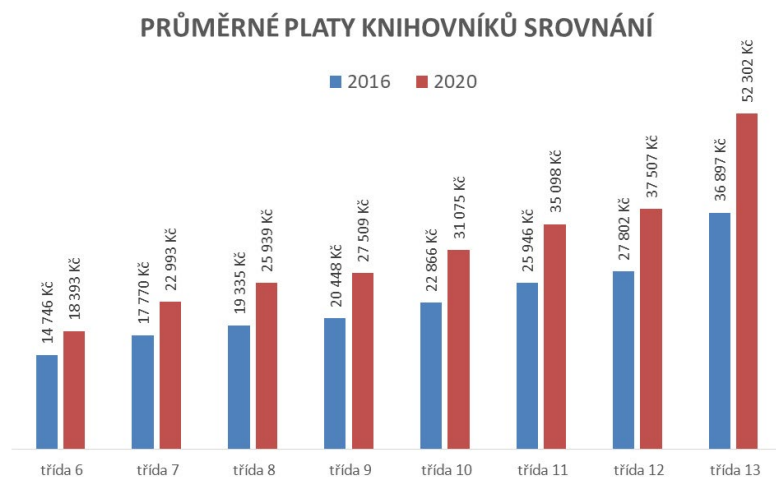

Graf 13 Zařazení knihovníků do platových tříd.

Zdroj: autoři příspěvku

Ve srovnání s minulým průzkumem v roce 2016 se zvýšily platy knihovníků ve všech třídách. Promítlo se zde plošné zvyšování platů pracovníků v některých oborech v letech 2015 a 2016. Zároveň však stoupala výše průměrného platu i v ostatních oborech, průměrný plat v roce 2020 činil v ČR 35 611 Kč a medián 32 870 Kč. Při porovnání této skutečnosti s platy knihovníků vidíme, že knihovníci začínají dosahovat mediánu až od 10. třídy, kam se zařazují knihovníci s vyšším odborným nebo vysokoškolským vzděláním. Je možné říct, že středoškolsky vzdělaní knihovníci mají ve srovnání s jinými obory stále podprůměrné platy.

Průměrný plat knihovníků veřejných knihoven zařazených do třídy 8 činí 26 005 Kč, v 9. třídě 27 517 Kč a v 10. třídě 31 516 Kč.

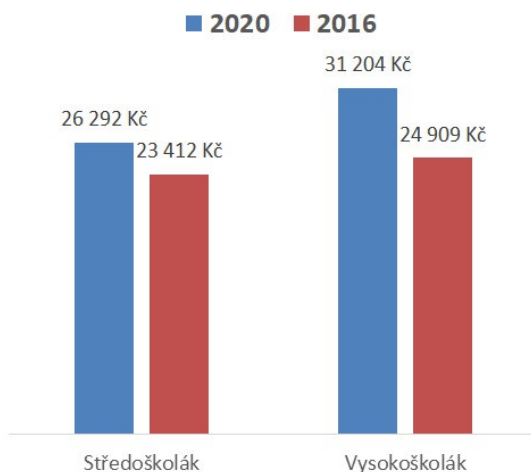

Graf 14 Srovnání průměrných platů knihovníků z let 2020/2016.

Zdroj: autoři příspěvku

Vysokoškolské knihovny a knihovny ústavů Akademie věd ČR nepoužívají *Katalog prací*, pro odměňování svých zaměstnanců používají zvláštní tabulky. Pro účely průzkumu uváděly počty úvazků

na knihovnických a ostatních pozicích podle typu vzdělání (SŠ nebo VŠ) a průměrné platy u těchto pozic na středoškolské i vysokoškolské úrovni. V případě knihovníků v těchto knihovnách můžeme zaznamenat také zvýšení platů oproti roku 2016, a to především v případě vysokoškolsky vzdělaných pracovníků.

Graf 15 Srovnání průměrných platů knihovníků ve vysokoškolských knihovnách a knihovnách ústavů AV ČR z let 2020/2016. *Zdroj: autoři příspěvku*

Využití výsledků průzkumu a doporučení

Průzkum vzdělanostní, věkové a mzdové struktury pracovníků knihoven je vždy obsáhlým zdrojem informací o personálním zajištění českých knihoven. Kromě tradičních otázek na věk, vzdělání či věrnost instituci knihovníků bylo snahou průzkumu zjistit především konkrétní rozložení pracovníků na jednotlivých odborných pozicích a v jakém objemu je nutná rekvalifikace pracovníků. Další důležitou zjišťovanou oblastí byla nejžádanější témata pro další vzdělávání knihovníků (knihovnictví, management, informační

technologie). Výsledky průzkumu budou sloužit jako podklad při aktualizaci *Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků*.

Doporučení pro personální práci a vzdělávání v knihovnách:

- Feminizace knihovnické profese, zvyšující se věkový průměr pracovníků knihoven spojený s vysokou mírou délky pracovního poměru kladou zvýšené požadavky na celoživotní vzdělávání a inovaci znalostí a dovedností pracovníků knihoven.
- Setrvalý podíl pracovníků knihoven bez základní knihovnické kvalifikace vyžaduje existenci dostatečné nabídky a podpory rekvalifikace pracovníků knihoven.
- Potřeba vytvoření dostatečně silné a kvalitní nabídky pro rozšiřování kompetencí pracovníků knihoven v oblasti využívání informačních technologií, vzdělávacích, kulturních a komunitních aktivit.
- Potřeba rozvoje a posílení manažerských znalostí a dovedností řídicích pracovníků všech stupňů.
- Potřeba podpory různých forem online vzdělávání pro pracovníky knihoven.

Podrobnější výsledky průzkumu, závěry, grafickou přílohu a formulář dotazníku je možné najít ve *Zprávě z průzkumu*, která bude umístěna na webových stránkách Knihovnického institutu Národní knihovny ČR.

**KNIHOVNA
JAKO
KULTURNÍ INSTITUCE**

Garanti:

Mgr. Ivo Kareš

Ing. Jan Kaňka

Mgr. Dana Petřýdesová

Jitka Hladíková

Příspěvky byly tematicky rozděleny do tří okruhů:

- Proměny role knihovny
- Kreativní průmysl a inovace
- Knihovna jako nakladatel

Přednášející nám ve svých příspěvcích ukázali, jak různorodá může být činnost knihovny na poli kulturním. Od architektury přes knihovnu jako centrum kulturních a vzdělávacích akcí ve městě, živou knihovnu, kdy předmětem výpůjčky nejsou knihy, ale lidé, až po různé podoby pojetí nakladatelské činnosti. Zájem posluchačů vydržel celý den, až do pozdních odpoledních hodin, a dotazy po každé přednášce byly okamžitou zpětnou vazbou pro autory, že vzbudili zájem.

Od regálů k pódíím

Osobní úvaha ke třetímu pilíři *Koncepce rozvoje knihoven*

Lenka Hanzlíková

Městská knihovna v Praze

Právě platná *Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027* definuje kulturní roli knihoven mnohem šířeji, než jsme (možná) byli doteď zvyklí. Samozřejmě nechybí stále platná a nezastupitelná role knihoven jako institucí, které zpracovávají, dlouhodobě uchovávají a zpřístupňují kulturní dědictví. Zároveň ale pečlivý čtenář v textu objeví pasáž o tom, že knihovny mají podporovat vznik nových kulturních hodnot, a to nabídkou takových služeb, které „umožňují tvorbu vlastního obsahu bez ohledu na to, zda jde o text, hudbu, video, kód, objekt, nebo jen prostou myšlenku“. Koncepce také upozorňuje na roli knihoven při sdílení znalostí a tvůrčí energie prostřednictvím setkávání lidí s lidmi a předávání znalostí a dovedností. Příspěvek přináší osobní zamyšlení autorky nad tím, jak je možné si tuto část „zeleného“ kulturního pilíře ochočit a udělat z ní uživateli vyhledávanou a knihovníky oblíbenou součástí služeb.

Co je v *Koncepci* psáno, to je dáno

„Knihovny současnosti podněcují a podporují vznik nových kulturních hodnot a poznatků. Ty vznikají buď za využití znalostního bohatství uloženého v knihovnách, nebo jako okamžitý výstup aktivity svého tvůrce, vědce apod. Knihovny poskytují přístup k znalostnímu bohatství bez ohledu na dobu jeho vzniku či jeho aktuální podobu. Aktivně tak vstupují do procesu vytváření nových poznatků a inovací. Důležitou roli hraje knihovník, který společně s uživatelem za využití všech dostupných zdrojů hledá odpovědi na otázky, které si pokládáme.

Přímá podpora vzniku nových kulturních hodnot a znalostí knihovnamí pak spočívá v nabídce takových služeb, které umožňují tvorbu vlastního obsahu bez ohledu na to, zda jde o text, hudbu, video, kód, objekt, nebo jen prostou myšlenku. Důležitou součástí je sdílení znalostí a tvůrčí energie prostřednictvím setkávání lidí s lidmi a předávání znalostí a dovedností.“

Žité a prožívané kulturní bohatství v knihovnách

Nabídka kulturních aktivit patří mezi ověřené a návštěvníky kladně hodnocené služby knihoven. Knihovna akce realizuje v rámci dramaturgického plánu, který vzniká na základě expertního rozhodování s přihlédnutím k dlouhodobému tematickému zaměření programu a k doporučení konkrétního lektora/programu. Běžná jsou ale i intuitivní rozhodnutí, která využívají aktuální nabídky, jež se objeví v e-mailu.

Ideálním stavem je, pokud knihovna program sestavuje se znalostí uživatelských preferencí, tedy na základě předchozího průzkumu uživatelských potřeb a pravidelného zjišťování zpětné vazby. Při tvorbě plánu kulturních akcí knihovny přihlížejí také ke svým finančním, prostorovým a personálním možnostem. Nabídku většinou tvoří produkce, která je připravena svými tvůrci pro opakované uvádění v různých prostorech, nejen knihovnách. Knihovna takovou akci u tvůrců objednává a realizuje.

Diváci jsou příjemci kulturního zážitku, který může rychle vyvanout, ale také může být pro člověka inspirací, obohacením.

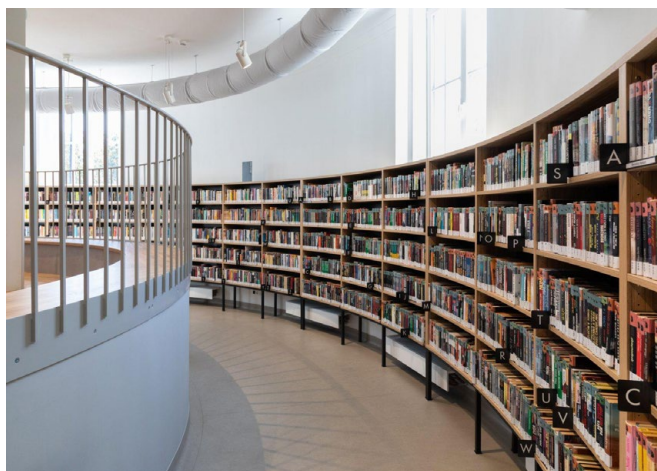
Koncepce nám však říká, abychom začali nabízet kulturu i jinak. Nejen jako hotový program, ale také „suroviny“ pro vlastní tvorbu i provedení hotového díla, a to za významné podpory knihovny (vybavení, know-how). Dílo vzniká na místě, které bude místem jeho prvního a dost možná i posledního provedení. Knihovna se stává prostorem, kde dílo vzniká, kde je sdíleno s ostatními a kde

může být i uchováno. Diváci jsou zároveň autory a kromě nového kulturního statku je cílem i emoce – zážitek z aktivního zapojení.

Objevit skrytý potenciál knihoven

Knihovny mají všechen myslitelný potenciál, aby se staly místy, kde se kultura nejen odehrává, ale také vzniká. Co máme a můžeme nabídnout:

Knihy → vše, co mohou lidé využít při tvorbě svého díla jako inspiraci – text, audio, video, rada, sdílení know-how.

Obr. 1 Knihy; Městská knihovna v Praze, pobočka Jezerka. Foto: Jiří Podrazil

Prostor → vše, co lidem slouží k tomu, aby mohli své dílo vytvořit a následně zprostředkovat ostatním. Patří sem volný prostor, technické vybavení (osvětlení, ozvučení, plátно, promítací technika), technologie (internet, programy), nábytek (stoly, židle, křesla, pódia).

Obr. 2 Prostor; Městská knihovna v Praze, pobočka Jezerka. Foto: Michael Fiala

Lidé → nejen knihovníci, ale také komunita, které můžeme dvě předchozí veličiny nabídnout k volnému použití. Knihovníci jsou pak v procesu tvorby partnerů, kteří nechávají volnost, ale nezřídka se odpovídají. A tady mají knihovny ještě rezervy.

Průzkum mezi zaměstnanci Městské knihovny v Praze z přelomu let 2019/2020 ukázal, že většina zaměstnanců si nedokáže představit, že by do dvou let vznikla zcela samoobslužná knihovna. Tedy místo, které nabízí některé služby, typicky výpůjční, ale i jiné, bezobslužně. Přitom dostupnost služby se jeví jako zásadní veličina. Prostor a jeho vybavení musí být dostupné hlavně v době, kdy mají lidé (volný) čas.

Cesta od organizování k podpoře. Stejný průzkum také potvrdil, že naše nastavení je zatím spíše v roli organizátora než výše zmíněného partnera. Raději si zvolíme akci, kterou máme pevně v rukou, než nejistý výsledek akce organizované v knihovně jiným subjektem, kdy knihovna je „jen“ v roli poskytovatele prostoru a zázemí.

Změnit to nebude rychlé a bude nutné sebrat odvahu. Ale že je to možné, dokazuje také to, že většina kolegů už teď označila aktivní zapojení knihovny do dění ve svém okolí za důležitější faktor měření úspěchu činnosti, než je počet výpůjček.

Obr. 3 Lidé; Městská knihovna v Praze, knihovnice. Foto: Michael Fiala

Vlaštovka dobré praxe

Vlaštovka se sice zatím týká oblasti, která je knihovnám velmi blízká – literatury –, ale přesto se na ní dá vysledovat typický model spoluúčasti, kde účastník prochází procesem „učím se/objevuji – tvořím – sdílím“ a knihovna procesem „nabízím – pomáhám – zpracovávám – zpřístupňuji“. Věřím, že se brzy objeví podobné modelové příklady v hudbě, výtvarném umění, ale třeba i programování.

Městská knihovna v Praze (nejen) v období lockdownu pořádá kurzy tvůrčího psaní s názvem *Sed' doma a piš* zaměřené na fantastiku. Zároveň pořádá fantastický festival *CONiáš*, ke kterému začal vycházet i tematický sborník povídek. Letošní podtitul akce Jste tu? odkazoval nejen ke zkušenostem s online setkáváním z posledního

roku a půl, ale i k tématu ve fantastice hojně zastoupenému – duchařině. Organizátoři spojili příjemné s užitečným a oslovili k dodání povídky i absolventy zmíněného kurzu tvůrčího psaní.

Vydaný sborník s názvem *Duchové CONiáše* obsahuje devět povídek od devíti českých autorů a autorek, které do magické desítky doplňuje povídka od britské spisovatelky Sophie Mackintosh. Sophie byla nejen hostem CONiáše, ale také rezidentkou programu projektu *Praha město literatury*, který umožňuje dvoutměsíční tvůrčí pobyt v Praze.

E-kniha *Duchové CONiáše* je zařazena do nabídky E-knihovny, kde je zdarma dostupná ke stažení.¹

Výzva

Máte příklad z vaší dobré praxe, tedy příklad akce, která zapojuje veřejnost do tvorby nových kulturních statků? Podělte se o něj s ostatními na webu <https://codokaze.knihovna.cz/>!

1 https://search.mlp.cz/cz/?query=Duchov%C3%A9+CONi%C3%A1%C5%A1e&kde=vtitulu#/c_s_ol=kde-eq:vtitulu-amp:query-eq:Duchov%25C3%25A-9%2BCONi%25C3%25A1%25C5%25A1e

Časopis Knihmil – radost v době covidové

Petra Bláhová

Městská knihovna v Milevsku

Městská knihovna v Milevsku začala v letošním roce vydávat svůj vlastní časopis. Byla to velká výzva, kterou se knihovně podařilo zrealizovat jen díky době covidové.

První myšlenka na tvorbu vlastního zpravodaje přišla již před několika lety. Hledali jsme inspiraci, ale k realizaci samotné jsme se již nedostali kvůli nedostatku času a plnému vytížení zaměstnanců. Rok 2020 byl zlomový. Uzavření knihovny nám přineslo spoustu času a kapacit na to, pustit se do nových aktivit.

Hlavní myšlenkou, která vše spustila, byla nová strategie knihovny pro rok 2021 – intenzivní zaměření na hýčkání čtenářů. K pochopení toho, proč jsme si vybrali tuto strategii a rozhodli se ustoupit od investic do propagace zaměřené na zviditelnění knihovny v očích nečtenářů a široké veřejnosti, je potřeba lehce nastítnit fungování knihovny.

Jsme městskou knihovnou v osmitisícovém městě s regionální funkcí pro 21 obecních knihoven a s jednou pobočkou. Našimi čtenáři je 21 % populace, vlastníme 68 tisíc svazků a uskutečníme přes 70 tisíc výpůjček ročně. V knihovně pracují na částečné úvazky dvě lektorky podpory čtenářství a v roce 2019 jsme pořádali přes 500 kulturních a vzdělávacích akcí.

A i přesto musíme neustále a v pravidelných intervalech obhajovat na vedení města svou práci. Slovy klasika: „Je to marné, je to marné, je to marné!“ A tak jsme se po několika letech intenzivní propagace a vystupování na maškarních průvodech a slavnostech, lepení plakátů a marného oslovování zastupitelů (kteří nečtou) rozhodli, že změníme taktiku. Všechno úsilí a finance budeme v roce 2021 směřovat pouze na stávající čtenáře. Zaslání

newsletteru, výroba záložek a dárkových předmětů, online i off-line akce a celkové utužování vztahů byl nový směr naší knihovny. A do toho již zapadalo i vydávání vlastního časopisu.

Prvním krokem bylo stanovit si následující: co, pro koho, kdy a za kolik? Během doby covidové se výrazně zintenzivnila komunikace mezi zaměstnanci knihovny, a to využíváním společného WhatsAppu a každodenních ranních porad (samozřejmě za dodržení nezbytných bezpečnostních opatření). Součástí naší práce se tak přirozeně stal brainstorming a myšlenkové mapy. Díky těmto postupům jsme se dopracovali až do finále, kdy jsme v ruce drželi první voňavé číslo časopisu *Knihmil*.

Co budeme vydávat?

Původní záměr vydávání zpravodaje informujícího o dění v knihovně vzal brzy za své. Akce se nekonají a smutná doba si žádá veselé čtení. Tedy časopis pro pobavení plný pozitivních informací. Časopis budeme tvořit v Canvě, kterou dobře ovládáme. Vytvoříme si předlohu s pravidelnými rubrikami, do kterých budeme všichni přispívat. Dalšími přispěvateli budou dětští recenzenti, které získáme přes rodiče na Facebooku, a pak také naše dobrovolnice, která s námi spolupracuje na akcích pro nejmenší děti a píše skvělé články do časopisů v duchu filozofie, kterou vyznáváme v knihovně, tedy lehké „alternativy“ zaměřené na kvalitní dětskou literaturu, Montessori pedagogiku, prožívání přítomného okamžiku, kritické myšlení, nalézání rovnováhy díky józe a zdravému životnímu stylu, vyznávání bezobalové domácnosti a udržitelnosti.

Jakými informacemi časopis naplníme?

Základem budou tipy na čtení a zajímavosti z knižního světa. Pomocí brainstormingu jsme dospěli k tomu, co bychom sami chtěli v podobném časopisu číst: tipy na výlety, kvízy a křížovky, recepty, zajímavosti z města a drobné každodenní radosti. S dětskou částí

nám pak pomohly naše knihovnické děti. Nechybí tak vtipy, hádanky, šifry a recenze knížek.

Pro koho bude časopis určen?

Pro všechny. Našimi čtenáři budou děti od narození až po seniory. Pokusíme se uspokojit každého. Navíc bude část časopisu vyhrazena přímo dětem.

Jak často bude časopis vycházet?

Jaké jsou naše možnosti po obnovení plného provozu knihovny? Shodli jsme se na tom, že dva až tři měsíce jsou reálné, tedy čtyři až pět čísel za rok. Je potřeba také zmínit, že první číslo časopisu bylo ryze zkušební. Dohodli jsme se, že až dle reakcí uvidíme, zda první číslo nebude také posledním.

A poslední otázka: za kolik?

Hned od začátku nám bylo jasné, co chceme: pouze tištěný formát A4 na recyklovaném papíře, v rozsahu alespoň 8 stran. Cena jedné strany vychází na dvě až tři koruny, vše se také odvíjí od počtu vytištěných kusů. První číslo časopisu vyšlo v nákladu 300 kusů, kus stál 18 Kč – celkem tedy 5400 Kč. Protože jsme chtěli časopis distribuovat našim čtenářům k jejich výpůjčkám zdarma, bylo potřeba nalézt zdroj financování. A ten jsme našli. V době covidové jsme začali prodávat na internetu knihy, které jsme získali z pozůstalosti náruživého knihomola. Během krátké doby jsme vydělali přes 20 tisíc, tedy částku, která nám pokryje roční výdaje na časopis.

První číslo

První číslo časopisu jsme dávali dohromady téměř měsíc. Hledali jsme atraktivní témata a doladovali detaily. Korektury jsme prováděli také sami a díky tomu, že časopis prošel mnoha rukama, jsme chyby téměř eliminovali. Tiskárna pak pouze doladila detaily. První

číslo bylo jarní a dostalo se do rukou opravdu jen našim čtenářům. Jeho distribuce se zapisovala ve výpůjčním katalogu do poznámky ke čtenáři, abychom věděli i v dalších odděleních, zda časopis čtenář již dostal, nebo mu ho máme nabídnout k výpůjčce. A první reakce? Čtenáři se často ptali, zda musí časopis vracet. Panovala obava z placení. Občas jsme cítili lehkou nechuť vzít si časopis, neboť se čtenáři obávali, že je podobný propagačním časopisům z obchodů. Ale také přišly první pochvaly a těšení se na další číslo.

První číslo bylo rozebráno rychle, a tudíž bylo rozhodnuto, že se bude pokračovat. Bylo tedy potřeba splnit všechny náležitosti a evidovat časopis u Ministerstva kultury. Bylo nám přiděleno evidenční číslo a nastala nám povinnost zasílat vždy nejpozději do sedmi dnů od vydání čísla povinný výtisk do 17 knihoven v České republice. Náklady tím vzrostly o dalších téměř 700 korun.

A co již víme?

Víme, že časopis se čtenářům líbí a má smysl ho vydávat. Sami se již na něj ptají a byli by ochotni ho finančně podporovat. Psaní a novinářina se také staly tématem našich letních knihovnických táborů a podzimní číslo bude plně vytvořeno dětmi. Víme již, že další čísla budou následující: podzimní v říjnu, předvánoční začátkem prosince, jarní v březnu a prázdninové v červnu. Víme, že na přípravu nového čísla jsou potřeba min. dva až tři týdny v běžném půjčovním provozu. Víme, že podklady před předáním k tisku musí pročíst minimálně čtyři lidé, a přesto zůstane nějaká chyba a překlep nepovšimnuty. A v neposlední řadě víme, že rozhodnutí distribuovat časopis alespoň zpočátku zdarma bylo dobrým krokem.

Co nás překvapilo?

Fakt, že recyklovaný papír je dražší a méně dostupný. To, že čtyři strany navíc zdraží časopis o šest až osm korun. A na závěr jedno pozitivní překvapení. Každý autor a vydavatel, kterého jsme

požádali o souhlas v rámci autorských práv, nadšeně souhlasil s využitím části textu v našem časopise.

Jaké jsou největší překážky?

Jistě časová náročnost. Vytvoření šablony, stanovení rubrik a dělení úkolů ji následně snižuje a dovoluje i knihovně malé velikosti uchopit takový projekt. Finance bývají pro knihovny častou překážkou. Nám se je podařilo vyřešit díky souhře náhod, nápadů a neobvyklé práce v době covidové. Poslední a někdy i největší překážkou se může stát nutnost spolupráce celého týmu knihovny. U nás bylo potřeba zapojit opravdu každého a práci si spravedlivě dělit.

Nebojte se výzev

A proč bychom doporučili i malým knihovnám nebát se výzvy a pustit se do vydávání vlastního časopisu? Nejenže nabídnete čtenářům příjemné čtení a rozšíříte aktivity knihovny, ale z našeho pohledu jsou největším pozitivem dvě věci. Díky časopisu jsme si vytvořili vlastní komunikační kanál, prostřednictvím kterého informujeme o svých službách a pořádaných akcích. Ale především jím posilujeme naši místní knihovnickou komunitu a šíříme povědomí o knihovně jako místu, které jen nepůjčuje knihy, ale i pečuje o své čtenáře a návštěvníky.

Knihovna „ve skalách“

Jaroslav Kříž

Městská knihovna Antonína Marka Turnov

Článek popisuje vizi architektonické studie pro novou budovu turnovské knihovny. Studie vznikla na podzim roku 2019. Autorem je pražský ateliér A69 – architekti s. r. o. Za návrhem stojí Ing. arch. Prokop Tomášek a doc. Ing. arch. Boris Redčenkov. Zahájení výstavby nové knihovny v Turnově je plánováno na rok 2022.

Město Turnov a jeho knihovna

V Turnově funguje veřejná knihovna již přes 200 let,² neboť obrozenec Antonín Marek (1785–1877)³ sepsal 27. 12. 1820 podnět k založení knihovny s názvem *Provolánj k pánům vlastencům města Turnowa*. V něm vyzval turnovské radní, aby nechali založit čtenářskou společnost. Již v tomto *Provolání* byly podpisy 69 turnovských občanů, kteří budou „knihovní společnost“ finančně podporovat. Díky tomuto aktu je v Turnově druhá nejstarší veřejná knihovna v České republice.

Turnov je přirozeným centrem regionu Český ráj a první písemná zmínka o městě se váže k roku 1272. Ve městě žije v současné době necelých 15 tisíc obyvatel. Turnov je také obcí s rozšířenou působností, proto je obec spádová minimálně pro dalších 15 tisíc osob.

2 Podrobněji k výročí turnovské knihovny: Kříž, Jaroslav, *Veřejná knihovna v Turnově slaví 200 let*, in: *Od Ještěda k Troskám – vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí*, roč. 27 (43), č. 4, 2020, s. 175–180.

3 Podrobněji o životě Antonína Marka např.: Plch, Jaromír (1974). *Antonín Marek*. Praha; nebo též Šulcová, Marie (2002). *Antonín Marek. Buditel národa*. Varnsdorf.

Jednou z nejdůležitějších kulturně-vzdělávacích organizací v obci je turnovská knihovna, která nese pojmenování po svém zakladateli. Knihovna funguje na bázi ústřední knihovny se čtyřmi pobočkami rozmístěnými na území města – Turnov II (knihovní pobočka na vlakovém nádraží), Mašov, Malý Rohozec a Výšinka. Knihovna poskytuje pestrou paletu služeb, nabízí velký výběr beletrie a naučné literatury, periodik, audiovizuálních knih, e-knih či společenských her. Pořádá kulturní pořady pro školy, školky a širokou veřejnost. Knihovna spolupracuje i s penziony a pečovatelskými domy (besedy, přednášky). Dále pro seniory pořádá *Virtuální univerzitu třetího věku*. Ročně turnovská knihovna pořádá na 400 akcí kulturně-vzdělávacího charakteru. Nedílnou součástí turnovské knihovny je také Informační centrum pro mládež Turnov (ICM), které v Turnově vzniklo roku 2013. V současnosti má turnovská knihovna přes 2300 čtenářů. Návštěvnost knihovny činila roku 2019 přes 76 tisíc osob, které si vypůjčily přes 86 tisíc jednotek. Dalších 16 tisíc návštěvníků přišlo na kulturně-vzdělávací pořady. Knihovní fond čítá 52 tisíc svazků.

Obr. 1 Současná hlavní budova městské knihovny v Turnově v Jeronýmově ulici. Foto: archiv autora

Přestože městská knihovna v Turnově nabízí pestrou paletu služeb a odkazuje na svou neuvěřitelně dlouhou historii, tak bohužel prostory současné hlavní budovy nejsou adekvátní v rámci současných standardů knihoven pro 21. století. Knihovna je totiž umístěna více než třicet let v historické vile z konce 19. století, a její prostory nejsou proto nejvhodnější pro fungování a poskytování knihovnických služeb. Nejtíživějším problémem je bariérovost budovy a malé prostory pro kulturně-vzdělávací činnost. Proto se již řadu let plánuje výstavba nové budovy pro knihovnu, respektive pro knihovnu jakožto komunitní centrum města.

Architektonická studie – knihovna „ve skalách“

Město Turnov mělo již roky ve svých prioritách výstavbu nové budovy pro knihovnu. V roce 2019 se v této věci udělal konečně zásadní krok, neboť byla vypsána architektonická soutěž. Na podzim 2019 odborná komise rozhodovala mezi třemi odevzdanými návrhy pro novou knihovnu, která by se měla stavět ve Skálově ulici, tedy nedaleko náměstí Českého ráje. Členů odborné komise bylo 14; mezi nimi především architekti, knihovníci a také zástupci města Turnova. Komise zvažila tyto tři návrhy a po hodinové debatě rozhodla v podstatě jednohlasně pro výběr vítězného návrhu. Důraz byl kladen na propojení architektury s myšlenkou otevřenosti prostor pro širokou veřejnost a funkčností knihovny, respektive komunitního centra, v duchu 21. století.

Knihovna jakožto veřejná instituce, která by ve svém moderním pojetí měla být především komunitním centrem pro 21. století – tedy místem pro setkávání napříč věkovým spektrem –, je cílem pro budoucnost. Mnoho aspektů splňuje turnovská knihovna již nyní, ale je pravda, že současné prostory hlavní budovy nejsou v tomto směru optimální. Je však dobře nakročeno ke změně, neboť v prosinci 2019 Zastupitelstvo města Turnova odsouhlasilo

výstavbu nové moderní budovy pro knihovnu ve Skálově ulici. Byla vybrána studie od ateliéru A69 – architekti s. r. o., kterou doporučila odborná komise. Studii navrhli Ing. arch. Prokop Tomášek a doc. Ing. arch. Boris Redčenkov.

Obr. 2 Návrh knihovní budovy od ateliéru A69 – architekti s. r. o., pohled z ulice Skálova. Zdroj: *Studie novostavby knihovny v Turnově od ateliéru A69 – architekti s. r. o. ve vlastnictví turnovské knihovny*

Studie ateliéru A69 – architekti s. r. o. využívá velice zajímavě motivy z Českého ráje, v podstatě na tomto principu je založen celý koncept budovy. Pojdme si to blíže vysvětlit. Architekti Tomášek a Redčenkov si totiž hned na počátku řekli, že Turnov je vnímán jako srdce Českého ráje, proto by knihovna mohla být jako prostorová analogie k přírodním formám typickým právě pro Český ráj. *„Mohutné skalní masivy jsou proltnuty puklinami, které se postupně proměňují v průchozí skalní soutěsky. Úzké vertikální prostory nabízejí průchody, kde je člověk vystaven emocím, které jinde nezažije.*

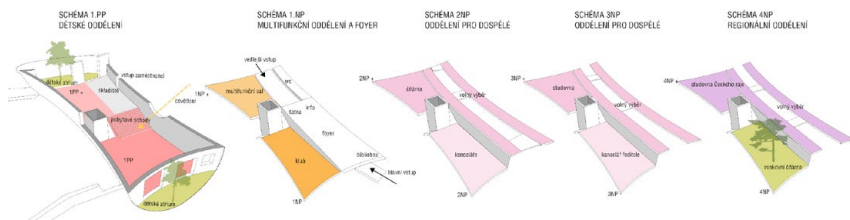
*Jsou to místa prostoupená spiritualitou a přírodní energií. Centrální prostor knihovny je analogií ke skalní soutěsce. Je uspořádán do vertikálního prostoru, který půdorysně kopíruje mírnou organickou křivku. Je to prostor, který se otvírá za pohybu a návštěvníka vtahuje do děje.*¹ Inspirace tedy vychází z pískovcových skalních měst Českého ráje. Proto budova knihovny bude mít různé otvory oken ve smyslu skalních puklin a spár. Stěžejní částí bude studený průchod budovou ve stylu Myší díry na Hruboskalsku. Ve třech nadzemních patrech budou prostory s volným výběrem knih, ke kterým se čtenáři dostanou po lávkách. Toto má evokovat vyhlídky ve skalních městech a také to odkazuje na fenomén horolezectví v Českém ráji.

Obr. 3 Vizuál knihovních prostor. Zdroj: Studie novostavby knihovny v Turnově od ateliéru A69 – architekti s. r. o. ve vlastnictví turnovské knihovny

1 Studie novostavby knihovny v Turnově od ateliéru A69 – architekti s. r. o. (2019). Praha, s. 1.

Vnitřní prostory jsou navrženy tak, aby byly maximálně flexibilní. Volný výběr knih pro širokou veřejnost bude uspořádán do vertikální haly o výšce tří, respektive čtyř podlaží. Vertikální hala „skalní soutěska“ (Myší díra) je členěna na třech patrech jako střední volný vertikální prostor s bočními lávkami – pavlačemi –, kde bude rozmístěn knihovní fond. Tyto prostory s volným výběrem knih budou umocňovány neuvěřitelnými výhledy na město. Prostor je jinak osvětlen průběžným střešním světlíkem. Na volný výběr knihovních jednotek navážou sály tichých studoven a regionálního oddělení se zaměřením na tematiku Českého ráje. V podstatě v každém patře bude část prostor vymezena jen pro zaměstnance, respektive na zázemí knihovny. Největším prostorem v knihovně bude komunitní sál, který je navržen pro 70 diváků. Nově bude knihovna fungovat přes centrální pult. Prostor dětského oddělení bude umístěn v prvním podzemním patře a osvětlen kromě oken dvojicí otevřených atrií, která bude možno využívat jako venkovní čítárny. Součástí prostoru budou pobytové schody a samozřejmě zázemí pro knihovníky (např. kanceláře, skladové prostory). Technické zázemí a hlavní vstup pro zaměstnance bude orientován do ulice Na Sboře.

Obr. 4 Rozdělení pěti pater knihovny. Zdroj: Studie novostavby knihovny v Turnově od ateliéru A69 – architekti s. r. o. ve vlastnictví turnovské knihovny

Vnitřní uspořádání budovy je tedy velice vzdušné a funkčně vychází z otevřených prostor evropských knihoven severského typu (ale mnoho společných rysů nalezneme i třeba s Krajskou vědeckou

knihovnou v Liberci). Venkovní prostor bude napojen na městský park, proto budou existovat dva vstupy do budovy. Hlavní vstup od ulice Skálový a druhý směrem od městského parku. Dojde tedy k rozšíření veřejného prostoru v podstatě v centru Turnova. Jedna stěna nové budovy bude také využívána jako promítací plátno letního kina. Budova tedy bude fungovat v podstatě pro dvě kulturní organizace.

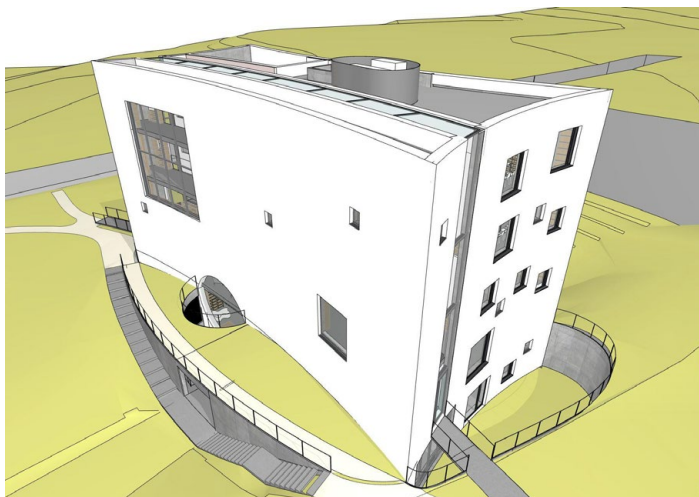

Obr. 5 Modelový příklad, jak by mohla vypadat část dětského oddělení v podzemním patře. Zdroj: *Modelové kresby ateliéru A69 – architekti s. r. o.*

Návrh konstrukce budovy vychází z podélného dvoutraktu o celkových rozměrech 28 metrů (v nejužším místě 10,6 m) × 15 metrů o celkové ploše podlaží 303 m² a celkovém objemu 4900 m³. Budova bude mít pět pater, respektive jedno podzemní a čtyři nadzemní podlaží. Ve čtvrtém patře bude venkovní čítárna uspořádána do podoby amfiteátru s výhledem na město. Součástí bude také výsadba borovice jako dalšího symbolu Českého ráje. Konstrukční výška podlaží je 3,3 metru. Jedná se o stěnový železobetonový systém, kdy vnitřní vestavba přisazených pavlačí je ve formě konzol z hlavní

hmoty včetně příčných lávek. Konvexní stěny budou omítané horizontálně strukturovanou omítkou odvozenou ze sedimentu pískovcových věží Českého ráje.

V současné době dochází k vytváření podrobné dokumentace ke stavbě a na konci roku 2021 by mělo být připraveno stavební povolení. Stavba by v ideálním případě mohla začít v sezóně 2022/2023. Pro město Turnov je však zásadní otázka financování tohoto projektu. Stavba je totiž ohodnocena na 50 mil. Kč bez DPH (údaj z roku 2019). V současné době vedení knihovny hledá vhodné dotační tituly, neboť bez dotace nebude realizace projektu nové budovy jistá. Pandemie koronaviru realizaci nové budovy nepřihrává dobré karty do rukou. Přesto se knihovníci snaží být stále optimisté.

Obr. 6 Modelový pohled na budovu, jak by mohlo vypadat propojení cest s parkem a ulicí Skálova.

Zdroj: Modelové kresby ateliéru A69 – architekti s. r. o.

Literatura a zdroje

Internetové stránky knihovny: www.knihovna.turnov.cz

Kronika turnovské knihovny (2000–2020), Turnov.

Kříž, Jaroslav. Veřejná knihovna v Turnově slaví 200 let, in: *Od Ještěda k Troskám – vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí*, roč. 27 (43), č. 4, 2020, s. 175–180.

Modelové kresby ateliéru A69 – architekti s. r. o. (2020–2021). Praha.

Plch, Jaromír (1974). *Antonín Marek*. Praha.

Stoosmdesátiletá jubilantka: 180 let městské knihovny. Turnov 2000.

Studie novostavby knihovny v Turnově od ateliéru A69 – architekti s. r. o. Praha 2019.

Šulcová, Marie (2002). *Antonín Marek. Buditel národa*. Varnsdorf.

Vidět ušima, slyšet očima...

***Čtení pro handicapované aneb dva publikační projekty
Krajské vědecké knihovny v Liberci***

Blanka Konvalinková

Krajská vědecká knihovna Liberec

Možná vám tato slova přijdou jako nesmyslná a řeknete si, že to přece nejde... Ale jsou čtenáři, kteří nemohou číst knihy jako my ostatní, kteří máme v pořádku zrak i sluch. Liberecká knihovna už 18 let připravuje pro nevidomé děti nahrávky knížek populárních a kvalitních autorů literatury pro děti. A před několika lety se rozhodla umožnit lepší čtení a porozumění textu také neslyšícím dětem (i dospělým) – vytvořila proto s pomocí odborníků převod literární předlohy do českého znakového jazyka.

Krajská vědecká knihovna v Liberci, jejíž nová budova byla postavena v letech 1996–2000, je též nazývána z mnoha důvodů Stavbou smíření. Jedním z nich je skutečnost, že součástí stavby je i synagoga, kterou dle ideového záměru architekta velká knihovna symbolicky ochraňuje. Trojúhelníkový půdorys synagogy je totiž vklíněn do velké stavby knihovny jako její nedílná součást. Obecně pak tato skutečnost symbolizuje ochranu všech, kteří jsou majoritní společností vnímáni jako menšina – ať už se odlišují náboženstvím, handicapem tělesným či duševním, barvou pleti, nebo jazykem.

Knihovna slouží uživatelům už 20 let. Stavba knihovny je moderní a umožňuje bezbariérový vstup osobám s tělesným handicapem, vozíčkářům, ale i maminkám s kočárky. Bezbariérový vstup a pohyb osob uvnitř je díky výtahům naprostou samozřejmostí, stejně jako bezbariérové toalety. Od počátku provozu nové knihovny jsme se zabývali problematikou handicapovaných, naším mottem vždy byla myšlenka zajišťovat rovný přístup všem bez rozdílu.

Tento požadavek je zakotven také v § 2a knihovního zákona (zákon 257/2001 Sb.). Protože nedílnou součástí naší společnosti jsou lidé, kteří jsou různým způsobem znevýhodnění, vyžaduje zajištění rovného přístupu pro uživatele knihoven se specifickými potřebami aktivní vytváření speciálních podmínek.

Vidět ušima...

Vydávání zvukových knih v projektu

Děti čtou nevidomým dětem

Myšlenka uskutečnění projektu vznikla již v roce 2002, s ideou přišla bývalá pracovnice Knihovny pro děti a mládež a bývalá ředitelka knihovny Dagmar Helšusová. Pro tento projekt několik let získávala jak souhlas spisovatelů s nahráváním jejich textů, tak finanční podporu sponzorů a nadací. Později převzala realizaci projektu i starost o podporu Radka Vojáčková, taktéž pracovnice Knihovny pro děti a mládež liberecké knihovny, která o projekt pečuje dodnes.

Projekt *Děti čtou nevidomým dětem* se věnuje vydávání zvukových knih na CD nosičích, určených pro slabozraké, nevidomé a jinak tělesně handicapované děti, především paraplegiky. Tedy pro ty děti, pro které je čtení nedostupné. Prostřednictvím zvukových knih je seznamujeme se současnou dětskou literaturou v podání jejich vrstevníků. Zvukové knihy totiž nahrávají děti ze základních a středních škol. Vedlejší, ale nijak zanedbatelným efektem projektu je i podpora čtenářství u dětí základních škol a výchova k solidaritě s handicapovanými lidmi.

Vytvořením nahrávky děti pomohou svým vrstevníkům „přečíst“ si knihu, která by jim jinak byla nedostupná. Díky nahrávacímu studiu, které je v knihovně vybudováno, je možné připravit zvukovou nahrávku přímo v knihovně.

Jak vzniká nahrávka

Děti ve škole nejprve přečtou vybranou knihu (tu pro ně vybírá knihovna – kolegyně Radka Vojáčková) a poté pedagog následně vybere žáky, kteří dovedou hlasitě číst i s pochopením textu. Tito žáci pak své schopnosti předvedou na konkurzu v knihovně, kde jejich projev posoudí režisér nahrávky. Ten rozhodne o konečném výběru čtenářů, kteří se v nahrávacím studiu zúčastní nahrávání. Nahrávání probíhá několik dní pod vedením profesionálního režiséra v nahrávacím studiu knihovny. Dětské hlasy patří dětem – a pro hlasy dospělých získáváme většinou herce libereckého Divadla F. X. Šaldy. Hotová nahrávka je vypálena na zvukové CD, opatřena bookletem a obalem vyrobeným v grafickém oddělení liberecké knihovny. Zvuková kniha je vždy slavnostně pokřtěna v obřadní síni liberecké radnice za účasti všech, kteří se na jejím vzniku podíleli, i dětí, kterým je audiokniha určena, tedy těch nevidomých. Slavnosti se účastní primátor nebo náměstek pro kulturu statutárního města Liberec. Je to vždy hezká slavnost, které se rád účastní i autor původní předlohy – spisovatel či spisovatelka.

Zvukové knihy nahrané na CD nosičích jsou bezplatně poskytnuty všem speciálním školám pro nevidomé a zrakově postižené děti po celé České republice, Knihovně a tiskárně pro nevidomé K. E. Macana a všem zvukovým knihovnám v ČR, Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých v Liberci, dalším ústavům a organizacím pro slabozraké a nevidomé spoluobčany a organizacím, které se věnují handicapovaným dětem a o nahrávku projeví zájem – např. nemocničním oddělením, občanským sdružením, ústavům či jiným speciálním školám.

Děti čtou nevidomým dětem na webu knihovny:

<https://www.kvkli.cz/pro-deti/jak-jeste-podporujeme-cte-narstvi/deti-ctou-nevidomym-detem>

Zde lze také najít rozhovor realizátorky projektu Radky Vojáčkové s redaktorkou Lucií Fürstovou o vzniku a průběhu projektu v pořadu *Můj šálek čaje*, přehled všech dosud nahraných zvukových knih a zvukovou ukázkou z knihy *Dračí polévka*. V roce 2021 se připravuje již 19. zvuková kniha, a to titul od Miloše Kratochvíla *Strašibraši aneb Tajemství věže v Kamsehrabech*, jejíž nahrávka je bohužel opožděna kvůli pandemii covidu.

V roce 2017 obdržel projekt *Děti čtou nevidomým dětem* ocenění Ministerstva kultury ČR v kategorii Informační počin v poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb.

Slyšet očima...

Neslyšící v liberecké knihovně – projekt *Znakokniha*

Díky setkání s tlumočníkem do českého znakového jazyka Mgr. Karlem Redlichem jsme se před pár lety blíže seznámili se světem neslyšících a jejich potřebami. Možná ne všechno děláme dokonale, ale velmi se snažíme neslyšícím vycházet vstříc. Snažíme se odstraňovat bariéry a pochopit se navzájem. V tom nám Karel Redlich stále pomáhá svou radou i kontakty do světa neslyšících. Poslední dva roky úzce spolupracujeme také s neslyšící Lucií Sedláčkovou Půlpánovou, vyučující v Ústavu jazyků a komunikace neslyšících na FF UK v Praze.

Možnosti knihovny v práci s neslyšícími

Vhodný fond pro neslyšící jsou knihy, videodokumenty, časopisy, komiksy.

Knihovna pořádá kurzy počítačové gramotnosti, školení, jak využít iPad, přednášky tlumočené do znakového jazyka, zaměstnanci knihovny ovládají český znakový jazyk.

Je nutné zajistit zdroje určené na krytí tlumočnických služeb, výrobu vlastních instruktážních, vzdělávacích materiálů apod.,

spolupracovat s místními organizacemi neslyšících lidí (tlumočení vybrané přednášky, vzdělávacího kurzu apod.), v knihovně je vhodná indukční smyčka pro nedoslýchavé, světelná signalizace a samozřejmě musí být přehledný a srozumitelný web knihovny.

Když jsme před lety začínali, zaměstnali jsme pracovníci, která uměla český znakový jazyk. To je pro knihovnu ideální. Kolegyně však po dvou letech z knihovny odešla. Naši další zaměstnanci (celkem čtyři) se učili a stále učí český znakový jazyk tak, aby v každém oddělení byl alespoň jeden, na něž se mohou neslyšící obrátit. Pořádali jsme exkurze pro skupiny neslyšících, pořady pro školu pro děti s poruchami sluchu v Liberci, natočili řadu videí na web – s našimi zaměstnanci – tak, abychom neslyšící zbavili obav přijít do knihovny. Dalšími aktivitami jsou tlumočené přednášky pro neslyšící, výstavy, *Evropský den jazyků* – ukázky českého znakového jazyka. Úspěšné je i školení neslyšících v používání iPadů, které je náročné jak pro neslyšící, tak pro přednášející i tlumočníky.

Znakokniha

V roce 2017 nás napadlo, že bychom mohli vytvořit vlastní knihu pro neslyšící – v jazyce, kterému budou rozumět (formou videí v českém znakovém jazyce). Podařilo se nám vytvořit výborný tým pro realizaci projektu a loni jsme vytvořili už čtvrtou „znakoknihu“. Tým se skládá z tlumočnicka, kameramana, figuranta (tedy znakující osoby), korektora videí a technika, který vytváří webové aplikace.

Jak znakokniha vzniká

Je nutné vybrat vhodného autora a (zaplatit) textovou podobu díla v elektronické podobě (to dělá knihovna, konkrétně kolegyně Táňa Kuželková, která celý projekt koordinuje). Následuje překlad textu do znakového jazyka, korektury překladu a natočení videí. Videá procházejí korekturou a opravami, které provádí neslyšící korektor. Videá se převádějí do webové aplikace, která je finálně

vystavena na webové stránce www.kvkli.cz a na zvláštním webu <https://www.znakokniha.cz/>. Nyní jsou na této stránce již umístěny čtyři znakové knihy, pátá se v těchto dnech právě dokončuje. A protože k slavnostnímu křtu znakové knihy je třeba vypálené DVD, vytvoří se jeho podoba. Třešničkou na dortu je pak křest znakové knihy na liberecké radnici za přítomnosti neslyšících hostů včetně dětí.

Tedy, v roce 2017, jsme oslovili odborníka na tvorbu hybridních knih Petra Hladíka, kameramana Jana Myšáka a překladatele do českého znakového jazyka Karla Redlicha. Podařilo se sestavit tým odborníků, který byl od prvního okamžiku projektem velmi zaujatý a svého úkolu se zhostil úžasně. Vznikla první webová prezentace, kterou jsme pojmenovali znaková kniha. Pojem je novotvarem, předtím v českém jazyce neexistoval. Souhlas s užitím své knihy nám dala Lucie Seifertová, autorka komiksů pro děti. Neslyšící si tak mohli prostřednictvím znakového jazyka poprvé přečíst knihu *Český ráj a jeho tajemství*. Pro zpracování druhé znakové knihy jsme o rok později vybrali knihu Pavla Čecha *O zahradě*. Také on knihovně velmi vstřícně nabídl spolupráci a z výsledku měl stejnou radost jako tvůrčí tým a knihovna. V roce 2019 byla po poradě se ZŠ a MŠ logopedickou Liberec vybrána a zpracována kniha autorek Aleny Ježkové a Renáty Fučíkové *Staré pověsti české a moravské*. Dosud nejnáročnější počín, jehož výsledek se už blíží hybridní knize. Určena je nejen pro zpestření volných chvil dětem, žákům a studentům se sluchovým postižením, ale i dospělým, kteří tak mohou nahlédnout do studnice příběhů českých dějin. Znaková kniha může posloužit i jako učební pomůcka v hodinách dějepisu a jako studijní materiál pro studenty a zájemce o český znakový jazyk a jeho překladatele. Neměla by chybět v rodinách se sluchovým postižením a ve všech zařízeních, která mohou znakovou knihu nabízet a využívat. První tři kapitoly z této knihy převedly do znakového jazyka a přetlumočily čtyři neslyšící překladatelky Lucie Sedláčková Půlpánová, Veronika

Skohoutilová, Lucie Štefková a Anna Pankráčová. V roce 2020 (i přes komplikovanou situaci způsobenou koronavirem) jsme pokračovali v projektu a podařilo se převést do znakového jazyka druhou část *Starých pověstí* (čtyři kapitoly). Uvedené překladatelky doplnily ještě Lucie Kastnerová a Zuzana Hájková. Poděkování za koordinaci natáčení patří Lucii Sedláčkové Půlpánové.

Projekt od začátku finančně podporuje Ministerstvo kultury a statutární město Liberec. Vážíme si toho, že tři znakoknihy mohly být slavnostně pokřtěny v obřadní síni liberecké radnice. Čtvrtá bohužel slavnostně pokřtěna být nemohla, ale těšíme se velmi na křest té páté, která se realizuje nyní.

Knihovna spolupracuje s organizacemi zabývajícími se sluchově postiženými lidmi.

Mezi ně patří: Centrum pro zdravotně postižené Libereckého kraje (CZPLK), CODA – organizace sdružující slyšící děti neslyšících rodičů, Česká unie neslyšících (CUN), Informační centrum rodičů a přátel sluchově postižených a Speciálněpedagogické centrum logopedické a surdopedické, p. o., Liberec.

Za naši dlouholetou snahu vyjít vstříc sluchově handicapovaným jsme v letošním roce obdrželi certifikát Handicap Friendly – jsme na něj moc hrdí a představuje pro nás velký závazek do budoucna.

Časopis Duha – víc než jen regionální periodikum

Jan Lidmila

Moravská zemská knihovna v Brně

Představení časopisu

Časopis *Duha* s podtitulem *Informace o knihách a knihovnách z Moravy* vydává a zdarma distribuuje Moravská zemská knihovna v Brně (dále jen MZK) od roku 1987. Letos tedy vychází již jeho 35. ročník. Spolu s časopisy *Čtenář* a *U nás* patří mezi nejdéle vycházející knihovnická periodika v České republice. Zakladatelem časopisu je bývalý ředitel vydavatelské instituce doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc., a jeho název byl inspirován stejnojmenným básnickým cyklem Jiřího Mahena.

Duha přináší originální články o trendech v oboru, příklady dobré praxe knihoven u nás i v zahraničí a řadu informací o literárním a kulturním dění na Moravě. Díky této skutečnosti oslovuje nejen úzkou profesní skupinu pracovníků knihoven, ale i širší veřejnost. Stává se však především svědkem proměny knihovnické práce a současně jejím podněcovatelem. Na výsledné podobě periodika se podílela a podílí řada známých jmen z řad moravských spisovatelů (v minulosti například Ludvík Kundera, Jan Skácel, Ludvík Vaculík), obálku a grafickou úpravu prvních ročníků vytvořil malíř a grafik Jan Rajlich. Na zadní straně obálky se dříve objevoval čtenáři oblíbený kreslený humor Vladimíra Renčina.

Vydávání Duhy

Od roku 2010 vychází *Duha* v tištěné i elektronické verzi. Tištěná forma časopisu má náklad 500 výtisků (formát A5, rozsah 57 stran) a jejími pravidelnými odběrateli jsou všechny krajské knihovny

a zejména městské i obecní knihovny v Jihomoravském kraji. *Duhu* využívají také studenti oboru na středních, vyšších odborných a vysokých školách. Elektronickou verzi periodika lze nalézt na adrese <https://duha.mzk.cz/>. Obě verze *Duhy* jsou obsahově totožné, časopis má čtvrtletní periodicitu. Na uvedeném webovém odkazu je dostupný elektronický archiv všech vydaných čísel.

The screenshot shows the homepage of the online journal 'DUHA'. The header features the logo 'DUHA' and the text 'Informace o knihách a knihovnách z Moravy'. Below the header is a navigation menu with items: Úvod, Aktuální číslo, Archiv, O Duze, Pro autory, Registr autorů, Registr medailonů, and Blogy. A search bar is located on the right side of the header.

The main content area is titled 'Nacházíte se: Úvod' and displays the current issue: '2 / 2021 | Aktuální číslo elektronické verze časopisu Duha'. The 'Úvodník' (Editorial) is by Jan Lidmila. The 'Studie/články' (Studies/Articles) section includes: 'Vítecká knihovna v Ostrově vešmělá 21. věstořská let.' by Libuše Foberová, 'Ode sounámě k webzámě' by Martina Kocánová, 'Význam mediální gramotnosti v šlechtě' by Kateřina Šušťáková, 'Inspirace, podněty, náměty' (Inspiration, stimuli, ideas), 'Dělná čtení v knihovně' by Radka Vojáčková, '30 let v knihovně' by Michal Mázová, 'Thumbrt – snadný a jednoduchý blog pro komunikaci s uživateli' by Vojtěch Hamerský, 'Proměny českého knihovnictví' (Changes in Czech librarianship), 'Hochov a ředitelna Kráské knihovny Vysocý Jitkou Hladkovou' by Libuše Foberová, and 'Veřejné knihovny' (Public libraries), 'Moravské zemské knihovna a Jihomoravský kraj oraný nejedli komunitní knihovny a Knihovnickou osobnost Jihomoravského kraje' by Monika Kralochvilová.

On the left side, there is a calendar for 'Akce pro knihovny' (Events for libraries) showing dates from August 31 to September 17. Below the calendar is the 'Časopis DUHA' (Journal DUHA) section, which notes that the journal is published 4 times a year in both print and electronic versions and provides a link to the PDF archive.

On the right side, there is a 'Publikační činnost MZK' (Publishing activity of MZK) section featuring a grid of book covers, a 'Program Památníku písevníků v Rajhradě' (Program of the Memorial of Songwriters in Rajhrad) for the month of August 2021, and a 'Společnost Jiřího Mahena' (Jiří Mahen Society) section with links to social media profiles.

Obř. 1 Úvodní obrazovka online *Duhy*. Zdroj: autor příspěvku

V posledních letech bylo navíc vydáno několik speciálních čísel *Duhy*:

- 2016 – *Retročíslo* (při příležitosti 30. výročí periodika jako výběr „best of“ článků),
- 2018 – *Současné překlady zahraničních literatur* (přehled dostupné beletrie na českém knižním trhu – literatury severské, britské, francouzské, německé, italské, španělské, portugalské, polské),
- 2019 – *Perspektivy oboru a profese knihovník* (domácí i zahraniční pohledy na budoucnost knihoven, vývoj oboru a knihovnické vzdělávání).

Časopis vychází s podporou dotace Jihomoravského kraje a jeho vydávání je dlouhodobě součástí koncepce rozvoje regionálních funkcí.

Témata ročníků a čísel

Duha se tematicky snaží postihnout dění aktuálně rezonující oborem a také oblasti, které mají dosah i nad rámec regionu či kraje. Každý ročník je proto zaměřený na jedno obecné téma, blíže specifikované v jednotlivých číslech daného ročníku. Téma čísla umožňuje soudržnější tvorbu obsahu jednotlivých příspěvků. Následuje přehled ročníků a čísel s jejich tématy za posledních pět let.

2021 – Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2021–2027 (tři pilíře)

- 1/2021 – Rozvoj regionální identity
- 2/2021 – Vzdělávací aktivity knihoven
- 3/2021 – Kulturní a znalostní bohatství knihoven
- 4/2021 – Spolupráce školy a knihovny

2020 – Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2017–2020 (vybrané priority)

- 1/2020 – Knihovny ve virtuálním prostředí
- 2/2020 – Budování knihovnických fondů
- 3/2020 – Uchování tradičních dokumentů
- 4/2020 – Hodnocení a marketing informačních služeb

2019 – Role veřejných knihoven

- 1/2019 – Knihovna – zprostředkovatel informací
- 2/2019 – Knihovna – prostor pro vzdělávání
- 3/2019 – Knihovna – místo setkávání
- 4/2019 – Knihovna – brána do budoucnosti

2018 – Typy knihoven

- 1/2018 – Městské a obecní knihovny
- 2/2018 – Krajské knihovny
- 3/2018 – Akademické knihovny
- 4/2018 – Speciální knihovny

2017 – Uživatelé knihoven podle věkových kategorií

- 1/2017 – Dětské čtenářství
- 2/2017 – Dospívající a knihovny
- 3/2017 – Dospělí uživatelé
- 4/2017 – Senioři a knihovny

Obr. 2 Časopis *Duha*, ukázka obálek z ročníků 2017–2021.

Zdroj: autor příspěvku

Současná podoba čísel

Aktuálně tvoří každé číslo *Duhy* celkem 15 stálých rubrik. Uvádíme charakteristiku vybraných rubrik z hlediska jejich obsahu:

- *Studie, články* – stěžejní rubrika, obsahuje obvykle tři příspěvky věnované různým pohledům na hlavní téma čísla.
- *Inspirace, podněty, náměty* – přináší články s inspirací pro knihovnickou praxi (např. čtenářské besedy, softwarové nástroje pro využití v knihovnách atd.).

- *Proměny českého knihovnictví* – rozhovor o tématu čísla s knihovnickou osobností.
- *Informace pro knihovny* – zprávy o aktuálním dění v oboru.
- *Konference, akce* – články ohlížející se za oborovými akcemi.
- *Z činnosti MZK* – prezentace činnosti vydávající knihovny.
- *Knihovnické osobnosti* – představení kolegů, kteří svou činností inspirují.
- *Recenze* – tipy na zajímavé knihy.
- *Z historie knihoven* – exkurz do minulosti knihoven a čtenářství.
- *Zkušenosti ze zahraničních knihoven* – inspirace z více či méně vzdálených knihoven.
- *Fejeton* – pohled na knihovny a čtenářství z perspektivy současných českých spisovatelů.

Nejčtenější články online verze – Top 10

V elektronické verzi časopisu je možné získávat prostřednictvím datové analýzy zpětnou vazbu o návštěvnosti či čtenosti příspěvků. Níže je uveden přehled deseti nejčtenějších článků online verze *Duhy*.

Pořadí	Počet přečtení	Název článku
1.	112 000	Tak jdete pomalu po městě dětství – Ivan Blatný
2.	65 000	Změny v psychice chování u dospívajících ve věku 11–15 let
3.	62 000	Co je a co není psychoterapie
4.	59 000	Rešeršní strategie a rešeršní služby I
5.	58 000	Nejrozšířenější open source knihovní systémy a jejich použitelnost

6.	41 000	Studovat knihovnictví v ČR se dá na třech univerzitách
7.	40 000	Životní poledne ve střední dospělosti
8.	36 000	Současná severská literatura v českých překladech
9.	35 000	Současná francouzská literatura v českých překladech
10.	34 000	Jak se stane z koníčka pořádná kobyla (fejeton)

Tab. 1 Pořadí nejčtenějších článků. *Zdroj: autor příspěvku*

Redakční práce

Na vydávání *Duhy* se podílí redakce a redakční rada. Redakci tvoří čtyři zaměstnanci Moravské zemské knihovny v Brně. Redakční radě, která je složena ze tří zástupců moravských knihoven, předsedá ředitel MZK prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D. Redakční rada se spolu s redakcí setkává třikrát do roka. Projednává podobu časopisu, vybírá vhodná témata ročníků i čísel, pojetí rubrik i náplň jednotlivých čísel. Sdílí zpětnou vazbu k vydaným číslům z hlediska obsahu i formy. V současnosti má redakce a redakční rada tuto personální podobu:

Redakce:

- Mgr. Jan Lidmila, vedoucí redaktor
- Mgr. Jana Nejezchlebová, výkonná redaktorka
- Mgr. et Mgr. Monika Kratochvílová, redaktorka a jazyková korektorka
- Mgr. Adéla Dilhofová, redaktorka

Redakční rada:

- prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D. (Moravská zemská knihovna v Brně), předseda redakční rady
- PhDr. Libuše Foberová, Ph.D. (Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě)
- Mgr. Kateřina Janošková (Masarykova veřejná knihovna Vsetín)
- Bc. Pavel Zajíc (Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm)

Řešené oblasti

Při vydávání časopisu *Duha* si redakční rada opakovaně klade některé otázky. Dlouhodobě je například diskutována problematika cílové skupiny periodika. Obsah časopisu se připravuje na míru knihovnické komunitě primárně na Moravě. Při získávání zpětné vazby se ukazuje, že vnímání *Duhy* se mezi knihovníky liší v závislosti na velikosti knihovny, v níž pracují. Pracovníci menších obecních knihoven by například uvítali méně odborných statí a více příspěvků o knihovnách obdobného typu. Má-li však časopis plnit také vzdělávací funkci, měl by přinášet komplexní přehled aktuálního oborového dění – na odpovídající úrovni odbornosti.

S touto skutečností souvisí výběr témat ročníků a čísel periodika. Ukazuje se, že publikovaná témata mají potenciál oslovit odbornou veřejnost bez ohledu na teritorialitu. V tomto okamžiku se *Duha* vymyká svému původnímu regionálnímu zacílení. Část příspěvků je navíc schopna oslovit i čtenáře mimo knihovnický obor. Řeší se proto otázka, do jaké tematické šíře by měl časopis sahat a jakou formou vybraná témata předkládat (skladba a pojetí příspěvků, udržení rovnováhy mezi odborností a čtivostí textů). Některá odborná témata v sobě navíc nesou i potenciál konstruktivní kritiky. Časopis se tak může podílet na zviditelňování témat, která by bylo vhodné v rámci oboru diskutovat a následně řešit. Současně je

brán zřetel na tematické zaměření dalších knihovnických časopisů, aby nedocházelo ve stejném čase k tematické duplicitě. Určitému překryvu se však s ohledem na poměrně malou knihovnickou komunitu nelze při skladbě čísel zcela vyhnout.

Redakční rada se průběžně zabývá zpětnou vazbou získanou od svých čtenářů. V předchozích letech proběhlo několik anket, z jejichž výsledků bylo možné vycházet. Zajímavým vodítkem jsou i poznatky ze statistik návštěvnosti a čtenosti elektronické verze periodika. Samozřejmě není možné vyjít všem čtenářským požadavkům vstříc, nicméně s konstruktivními podněty lze dále pracovat a podobu *Duhy* stále upravovat.

Neméně pozornosti je věnováno také propagaci časopisu. Hledají se vhodné komunikační kanály a platformy, které by mohly periodikum zviditelnit a přiblížit potenciálním čtenářům. Aktuálně jsou k tomuto účelu využívány sociální sítě, knihovnické diskuzní konference a e-maily. Při propagaci redakce spolupracuje s kolegy z Oddělení marketingu a komunikace MZK.

Možnost spolupráce

Pokud byste rádi sdíleli aktivity své knihovny či pohledy na odborná témata, můžete se i vy stát přispěvateli časopisu *Duha*. Stačí napsat na e-mail: duha@mzk.cz. Aktuální krátké zprávy je možné zasílat kdykoliv. Více informací pro autory pak najdete na webových stránkách *Duhy*.

Permoník – nástroj pro evidenci periodik

Anna Vandasová a Josef Ludvíček

Národní knihovna ČR

Permoník je nástroj pro efektivní správu a evidenci PERiodik a vícesvazkových MONografií (odtud název). Vznikl v rámci vědecko-výzkumného projektu NAKI nazvaného *IN-PROVE: budování INtegrovaného prostředí pro PRůzkum, Ochranu, Výzkum a Evidenci novodobých knihovních dokumentů*, který mezi lety 2016 a 2020 řešila Národní knihovna ČR, Moravská zemská knihovna v Brně (MZK) a Vědecká knihovna v Olomouci (VKOL). Projekt byl, jak název napovídá, zaměřen především na vývoj nástrojů pro efektivní správu fyzických sbírek především (ale nejen) v knihovnách s konzervační povinností, tedy nástrojů podporujících dlouhodobé uchování knižních fondů. Rozvoj nástroje Permoník nadále pokračuje v rámci institucionálního výzkumu Národní knihovny ČR, za přispění MZK, VKOL a nově také Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem.

Vznik nástroje Permoník je spojen primárně s potřebou vytvořit platformu, kde bude možné evidovat detailní informace o jednotlivých svazcích především u rozsáhlých periodik, které nelze snadno a efektivně zachytit například v knihovních systémech. Permoník je nyní vyvíjen hlavně pro starší periodika se složitější strukturou vydávání, jako jsou například *Mladá fronta*, *Svobodné slovo*, *Československý sport* a další. Tato velká periodika jsou v knihovnách často svázána po měsících či čtvrtletích a jednotky v knihovním systému jsou navázány na tyto fyzické svazky. Vycházíme především z praxe řešitelských knihoven, které využívají knihovní systém Aleph. V systému není dostatečný prostor pro záznam detailních informací o daných svazcích až do úrovně strany, nelze zaznamenat například seznam poškozených či chybějících

stran, specifika vazby nebo mutační vydání. Jistý prostor pro zápis se nachází v interní poznámce, zde je ale omezené textové pole a efektivně a systematicky tuto poznámku následně využít nelze. Nemůžeme si například filtrovat svazky s chybějícími stranami apod.

Nástroj pro evidenci periodik Permoník všechny tyto potřeby pokrývá a díky své struktuře umožňuje zachycení nejen fyzického stavu svazků, ale především porovnání jednotlivých regionálních mutací a mutačních vydání napříč knihovnami, které ho využívají.

Několiokrát už v článku zaznělo slovo mutace či mutační vydání, je nyní namístě definovat terminologii, se kterou v rámci vývoje řešitelský tým pracuje.

V hierarchii stavíme „nejvýše“ tzv. *metatitul* – jedná se o celostátní noviny (např. *Mladá fronta*), které vycházely na našem území v dalších regionálních *mutacích* (např. *Mladá fronta Praha*, *Mladá fronta Brno*). Tyto mutace jsou zpravidla chápány jako samostatné tituly, pro potřeby evidence jsme je však zaštitili vytvořením označení *metatitul*. Jako *mutaci* chápeme zpravidla lokální verzi těchto celostátních periodik. Mutace bývá obvykle uváděna přímo na titulní straně v hlavičce každého čísla, i když to není pravidlem. Pokud nelze mutaci identifikovat na základě záhlaví titulní strany či z tiráže, je možné vycházet z popisných informací příslušné knihovny, která je vlastníkem konkrétního exempláře. Pokud však ani to nevede k bezpečnému určení mutace, je nutné projít jednotlivé články, porovnat svazek s jinými, pokud jsou k dispozici, a provést detailnější rozbor, který by mohl k identifikaci mutace přispět. Regionální mutace dále vycházely v různých vydáních, která označujeme jako *mutační vydání*. Jedná se o další verzi vydání v rámci jedné mutace konkrétního metatitulu. Mutační vydání je definováno v České terminologické databázi knihovnictví a informační vědy následovně: „... *U periodik se může jednat např. o vydání*

téhož čísla s menšími obsahovými změnami, ústřední deníky mohou mít v různých regionech část obsahu vztahující se k dané lokalitě (inzerce, místní zpravodajství).¹ Mutační vydání jsou zpravidla rozlišena speciálními znaky či symboly, jako jsou například tečky, hvězdičky nebo čtverečky, umístěnými v záhlaví titulního listu, a jejich počtem. Níže uvádíme příklad čtyř mutačních vydání *Mladé fronty* rozlišených tečkami. Rozdíly jsou patrné v obsahu i v barevnosti.

Obr. 1 Mladá fronta Praha 1. 7. 1960, mutační vydání bez označení tečkou.
Zdroj: řešitelé projektu

1 Celbová, Iva. Mutační vydání. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy* (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2021-09-23]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&docnumber=00002657&local_base=KTD

Obr. 2 Mladá fronta Praha 1. 7. 1960, mutační vydání označené jednou tečkou.
Zdroj: řešitelé projektu

Obr. 3 Mladá fronta 1. 7. 1960, mutační vydání označené dvěma tečkami, bez označení mutace. Zdroj: řešitelé projektu

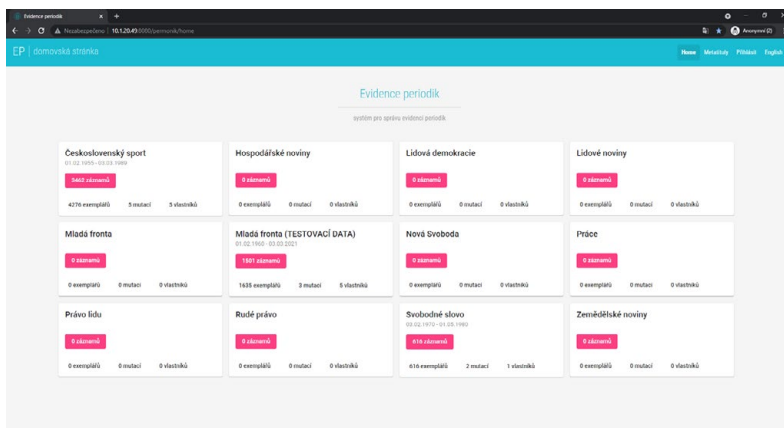
Obr. 4 Mladá fronta 1. 7. 1960, mutační vydání označené třemi tečkami, bez označení mutace. Zdroj: řešitelé projektu

V rámci Permoníka pracujeme i s označením *druhu vydání*, jako je například vydání ranní, polední, zvláštní atd., i s možnými přílohami, které jsou občas přivázány k periodiku.

V ideálním případě máme svazek, jenž má všechna čísla daného období, tato čísla jsou z jedné mutace a jednoho mutačního vydání. V mnoha případech ale tato ideální situace nenastává, ve svazku čísla chybějí či jsou doplněna z jiných mutací nebo svazek obsahuje více mutačních vydání. Permoník je proto navržen takovým způsobem, aby umožnil co nejvolněji vkládání detailních dat a díky tomu se dal co nejpřesněji zachytit reálný stav konkrétního svazku.

Při vkládání dat nejdříve celý svazek identifikujeme metatitulem, mutací a případně mutačním vydáním (a jakými symboly je mutační vydání označeno). Dále jeho signaturou a čárovým kódem, rozsahem čísel a daty vydání (zapisujeme vždy první a poslední ve svazku) a vlastníkem (tedy knihovnou, do jejíhož fondu patří). Poté v pomocné tabulce zaznamenáme ideální pravidelnost, v níž periodikum v dané

době vycházel: dny v týdnu, v jakém druhu vydání (ranní, denní, večerní apod.), zda mělo pravidelně vycházející přílohy, počet stran apod.

Obr. 5 Úvodní stránka nástroje Permoník. *Zdroj: autoři příspěvku*

Názy	Hodnota
Metařad	Mladá fronta (TESTOVACÍ DATA)
Mutace	Praha
Mutační vydání	-
Čárový kód	1002507562
Signatura	IV 002064
datum od	1. 1. 1960
První číslo	1
Datum do	31. 3. 1960
Poolodní číslo	92

(Znovu) načíst celý svazek Uložit celý svazek

Vychází	Číslo vstupu	Vydání	Podřídění	Název	Podřídění	Vložil celý svazek
Pondělí	☒	4	▼	Mladá fronta	Deník Československého svaz	<input type="button" value="➕"/>
Úterý	☒	6	▼	Mladá fronta	Deník Československého svaz	<input type="button" value="➕"/>
Středa	☒	4	▼	Mladá fronta	Deník Československého svaz	<input type="button" value="➕"/>
Čtvrtek	☒	6	▼	Mladá fronta	Deník Československého svaz	<input type="button" value="➕"/>
Pátek	☒	8	▼	Mladá fronta	Deník Československého svaz	<input type="button" value="➕"/>
Sobota	☒	4	▼	Mladá fronta	Deník Československého svaz	<input type="button" value="➕"/>
Neděle	☒	4	▼	Mladá fronta	Deník Československého svaz	<input type="button" value="➕"/>

Vygenerovat / vygenerovat znovu

Obr. 6 Formulář pro editaci vstupních dat. *Zdroj: autoři příspěvku*

Na základně takto předvyplněné tabulky se vygeneruje ideální stav svazku pro daný rozsah čísel. Od této vygenerované tabulky se následně odvíjí nejzásadnější část práce, kdy ji upravujeme a zapisujeme do ní reálný stav svazku podle toho, jak stranu po straně svazkem procházíme. Můžeme tak zaznamenat, že čísla patří do jiných mutací nebo mutačních vydání, rozdílné počty stran, nepravidelná zvláštní či chybějící čísla. Zároveň u každého čísla zachycujeme fyzický stav (případná poškození, chybějící listy, degradaci nebo nečitelné strany).

Detailní popis svazku																						
Datum	Číslo sestavy	Vizitál svazku	Číslo	Mutace	Vydání	Název	Podnázev	Počet stran	Mutací vydání	Kompletní	Chybí číslo	Publikační strany	Degradace	Chybí strany	Chybí popisek	Chybí datum	Chybí svazba	Chybí obsah	Nečitelné vydání	Čeruzovka	Popisárka	
úo 03.01.1966	✓	1	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	✓	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
úř 04.01.1966	✓	2	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	✓	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
st 05.01.1966	✓	3	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	✓	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
čt 06.01.1966	✓	4	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	✓	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐
pá 07.01.1966	✓	5	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	✓	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐
so 08.01.1966	✓	6	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	✓	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☒
ne 09.01.1966	☐																					
po 10.01.1966	✓	7	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
úř 11.01.1966	✓	8	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
st 12.01.1966	✓	9	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
čt 13.01.1966	✓	10	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
pá 14.01.1966	✓	11	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
so 15.01.1966	✓	12	Bmo	✓	✓	Československý sport	✓	4	••	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Obr. 7 Formulář pro editaci detailního popisu svazku. *Zdroj: autoři příspěvku*

Po prolistování celého svazku máme v Permoníkovi uložená data, díky nimž vidíme a můžeme porovnávat stejná periodika v různých knihovnách. V datech lze vyhledávat a filtrovat podle každého ze zadaných údajů. Můžeme tak najít optimální sestavu svazků pro digitalizaci nebo provést hlubší rešerši pro badatelské dotazy. Například na obrázku č. 8 můžeme vidět záznam *Československého sportu* z roku 1966, kdy je patrné, že v Národní knihovně jsou svazky poškozené (detailní popis poškození uvidíme po rozkliknutí konkrétního svazku), ale naopak svazky ve Vědecké knihovně v Olomouci jsou v pořádku. Pro případnou digitalizaci by byly patrně vhodnější svazky ve VKOL.

Mutace	Datum publikace	Název	Vydání	Číslo	Průběh	Celkem	MZK	IC	NKP	IC	VKOL	IC	ISVUL	IC
Praha	03.01.1966		Bez určení	1	0	1	[2619261825]							
-- --	03.01.1966	Československý sport	Bez určení	1	4	1			[1003250055]					
Bрно	03.01.1966	-- --	Bez určení	1	4	2			[1003250566]			[2650592708]		
-- --	03.01.1966		Bez určení	1	4	1	[2619775940]							
Olomouc	03.01.1966	Československý sport	Bez určení	1	4	1						[2650576022]		
Praha	03.01.1966	-- --	Bez určení	1	4	1						[2050516426]		
-- --	04.01.1966	-- --	Bez určení	2	0	1			[1003250055]					
-- --	04.01.1966		Bez určení	2	0	1	[2619261825]							
-- --	04.01.1966	-- --	Bez určení	2	4	1								
Bрно	04.01.1966	Československý sport	Bez určení	2	4	2			[1003250566]			[2650592708]		
Olomouc	04.01.1966	-- --	Bez určení	2	4	1						[2650576022]		
Praha	04.01.1966	-- --	Bez určení	2	4	1						[2650516426]		
Bрно	04.01.1966	-- --	Bez určení	2	0	1	[2019775940]							
-- --	04.01.1966	-- --	Bez určení	2	4	1	[2619775940]							
-- --	05.01.1966	-- --	Bez určení	3	0	1	[2619775940]							

Obř. 8 Porovnání svazků v jednotlivých knihovnách. Zdroj: autoři příspěvku

Nástroj pro evidenci periodik Permoník je v současné době používán řešitelskými knihovnami, které intenzivně pracují na jeho optimalizaci tak, aby bylo možné zpřístupnit ho dalším knihovnám s konzervační povinností, případně i dalším, které spravují rozsáhlá periodika. Cílem bude také vytvoření aplikace umožňující propojení s knihovním systémem či digitálními knihovnami.

Tabook a Městská knihovna Tábor

Olga Černá

Městská knihovna Tábor

Tabook – festival malých nakladatelů – se v posledních deseti letech stal trvalou součástí podzimní nabídky literárních událostí. Vznikl a děje se v Táboře, ale svým významem a ohlasem brzo přesáhl hranice regionu i České republiky. Městská knihovna Tábor je od počátku partnerem festivalu, podílí se na jeho dramaturgii a je jedním z festivalových míst.

O *Tabooku*

Vysvětlit „co to je *Tabook*“, někomu, kdo ho nikdy nezažil, není jednoduché. Z definice festival malých – a dobrých – nakladatelů, ze své podstaty setkání s dobrými knihami z „neklidných okrajů“ a hlavně nadšenými lidmi okolo nich, z vnějšího pohledu barevná, veselá a živelná událost, která na tři dny babího léta oživí a z gruntu promění centrum jihočeského Tábora.

Zakladatelka a ředitelka (nemá to slovo ráda) festivalu Tereza Horváthová charakterizuje *Tabook* slovy: „*Čas pro setkání čtenářů, autorů, nakladatelů, knihovníků, knihkupců, učitelů a všech, kteří chtějí vědět víc. Čas pro kvalitní knihy, odborné i laické debaty, setkání malých domácích nakladatelů se zahraničními nakladateli a odborníky. Prostor pro výstavy, které souvisí s vysokou knižní kulturou. Město zaplněné malými ději: autorským čtením, divadlem, diskuzemi, listováním, výtvarnými dílnami, koncerty a samozřejmě lidmi. Tabook je velký pohyb myšlenek na malém místě. Je to oslava všeho křehkého a jemného, všeho, co nehýká, neřve a neparádí se. Je to připomínka neuvěřitelných činů lidské mysli.*“²

2 Horváthová, Tereza, program *Tabooku* 2012. Dostupné z: https://www.tabook.cz/sites/default/files/imce/tabook_programme_low.pdf

Obr. 1 Tereza Horváthová na besedě v Městské knihovně Tábor.
Zdroj: archiv knihovny

Letos má *Tabook* za sebou deset let. Vznikl v roce 2012, v podstatě na koleně, v následujících letech se rozrůstal a přitahoval další a další spřízněné duše, ale nikdy neztratil svou specifickou a výjimečnou tvář. Každý z jeho ročníků měl své hlavní téma nebo témata – neprávem opomíjené knižní profese, cesty časem i prostorem, významné osobnosti, různé literární žánry a jazykové oblasti. Stálou oblastí zájmu, pro *Tabook* typickou, zůstává literatura pro děti a mládež a obrazové knihy.

Centrem festivalu je tržiště, kde svou produkci vystavují nakladatelství z České republiky i zahraničí: Polska, Slovenska, Slovinska, Francie, Itálie, Izraele, Belgie, Ukrajiny. V posledních letech jich bývalo mezi 60 a 80 a šlo vždy o nakladatelství malá; u stánků proto obvykle potkáte přímo nakladatele, kteří o své nabídce s návštěvníky rádi a zasvěceně pohovoří. V roce 2012 začínalo tržiště ve velkém stanu na náměstí T. G. Masaryka, postupně, jak nabývalo na objemu, se přesouvalo do secesní Střelnice, sýpky v areálu zaniklého hradu Kotnov a zpět do Střelnice. V loňském a letošním roce, kvůli covidu a protiepidemickým opatřením, skončilo doslova na ulici: nakladatelské stánky lemovaly pěší zónu v tábořském starém městě.

Obr. 2 Nakladatelské tržiště v ulicích města Tábor. Zdroj: archiv knihovny

Nabídkou knih ke koupi ale *Tabook* zdaleka nekončí a není to ani jeho hlavním smyslem. Okolo tržiště se na desítkách míst – v kavárnách, čajovně, knihkupectví, knihovně, výstavních prostorech, ale i v hospodách, baru, tetovacím salonu, maringotce, soukromých bytech, prázdných domech a v ulicích – konají stovky malých událostí, jejichž pestrost si nezadá s pestrostí míst. Autorská čtení, debaty či přednášky by člověk na literárním festivalu celkem čekal, *Tabook* ovšem nabídne i (megafonem) komentovanou vycházku po výstavách v galeriích i venkovním prostoru, dílny pro děti i dospělé, slam poetry, debaty, vypravěče, divadelní představení a hudbu všemožných žánrů. Někdy i alegorický průvod městem, s tatíčkem Masarykem na koni nebo medvědem v kleci.

I letným pohledem je zřejmé, že festival *Tabook* tvoří lidé, kteří (jak říká otřepaný bonmot) neberou příliš vážně sami sebe, zato berou velmi vážně to, co dělají a na čem jim záleží.

O lidech a institucích okolo *Tabooku*

Tereza Horváthová vystudovala romanistiku, je spisovatelkou, scenáristkou a nakladatelkou. S manželem Jurajem, grafikem, ilustrátorem a vedoucím ateliéru ilustrace na pražské UMPRUM,

mají osm dětí a nakladatelství Baobab, které už dvacet let vydává dětmi i rodiči oblíbené a kritikou oceňované knihy pro děti. Z Prahy se na přelomu tisíciletí přestěhovali do Bechyně a po pár letech do Tábora. Založili tu knihkupectví s malou galerií, začali pořádat setkání *Baobabí léto* a v roce 2012 vymysleli a zorganizovali první *Tabook*. Samozřejmě ne úplně sami; *Tabook* od počátku stojí na zásadní, i když často neviditelné práci desítek přátel a spolupracovníků, ať už z okruhu nakladatelství Baobab, Jurajových studentů, nebo tábořských sousedů a majitelů obchodů, osvěžoven a dalších podniků. V *Baedekru*, sborníku rozhovorů a literárních i výtvarných prací, který každoročně k *Tabooku* vychází, zabírá seznam spolupracovníků celou stránku, a to v něm nejsou vyjmenováni dobrovolníci, kteří připravují festivalová místa, pomáhají ve stáncích, vyřizují pochůzky, pomáhají v kuchyni... Přes všechnu přátelskou pomoc, invenci a nasazení mnoha lidí jsou ale těmi, kdo *Tabooku* dávají tvář a určují jeho charakter, stále manželé Horváthovi. Na jejich znalostech, vkusu, rozhledu a kontaktech stojí festivalová dramaturgie. Tereza vybírá hosty, sestavuje program, komunikuje s nakladateli a partnery; Juraj je kurátorem výstav, kterých bývá přes deset současně.

Výrazná a nezaměnitelná podoba *Tabooku* je dána i tím, že mnoho festivalových hostů – spisovatelů, výtvarníků, překladatelů, hudebníků – přijíždí opakovaně, jsou stálou součástí programu. Dva za všechny: čtením Karola Sidona *Tabook* ve čtvrtek večer začíná, komentovanou procházkou městem a výstavami s mužem mnoha profesí Ladislavem Čumbou v neděli končí.

Z oficiálních tábořských institucí, které se na festivalu podílejí a nabízejí pro něj své prostory, je třeba jmenovat městské galerie, divadlo, školy a pochopitelně knihovnu, jejímuž programu se blíže budeme věnovat v další kapitole.

Město Tábor je také, vedle Ministerstva kultury a Nadace Miroslava Šaška, jedním ze tří stěžejních partnerů, na kterých stojí

financování *Tabooku*. Mezi další organizace, které festival během jeho existence podpořily, patří například Česká centra, UMPRUM, Goethe institut, Francouzský institut, CzechLit nebo Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Náklady na poslední, 10. ročník festivalu dosáhly 1,1 mil. Kč, odhaduji ale, že kdyby měli být adekvátně zaplacení všichni, kdo se na jeho několikaměsíční přípravě a organizaci podílejí, byla by konečná částka podstatně vyšší.

Ohlasy *Tabooku*

Už po prvním ročníku festivalu se jeho hosté, návštěvníci i zástupci města Tábor shodli na tom, že jde o výjimečnou událost, která by měla v následujících letech pokračovat:

„Tabook patří k tomu nejlepšímu, co jsem měla možnost v tomto oboru zhlédnout a prožít.“

— spisovatelka Iva Procházková

„Málokdy se v menších městech uspořádá festival, který má skutečně profesionální tvář a je tak velkoryse koncipovaný, jako byl knižní festival Tabook v Táboře. Přilákat takové množství autorů, nakladatelů a hlavně obecenstva je skutečně úctyhodný čin. Tabook rozhodně nevypadal jako provinční akce, spíš jako počátek tradice, která by se měla dál rozvíjet.“

— výtvarnice Lucie Lomová

„Doufejme, že letoškem počínaje vzniká nová tradice, kde se spolu setkávají všichni zástupci českého knižního světa, aby spolu vedli diskuze při kávě nad vůní nových výtisků.“

— knihovníci Louny

Obr. 3 Stánek knihovny Louny na prvním *Tabooku* v r. 2012.
Zdroj: archiv knihovny

„Pro mě je to i pěkný příklad spolupráce různých subjektů, které se na pořádání podílely. Od baobabího prvotního hybatele přes knihovnu, město až k jednotlivým soukromým podnikatelům a dobrovolníkům, každý přispěl tím, co umí, tak by to mělo fungovat i do budoucna. O tom, že Tabook by měl pokračovat, nemůže být po úspěšném startu pochyb.“

— místostarostka Lenka Horejsková¹

„Tabook pro mne znamená další ambiciózní krok k vnímání našeho města jako multikulturního sídla, které vedle nezpochybnitelně výrazné historie nabízí také dostatečně atraktivní a ‚free‘ současnost.“

— starosta Jiří Fišer²

Další ročníky *Tabooku* jeho jedinečnost i význam pro knižní obec a město Tábor potvrdily. Počet hostů i nadšených návštěvníků rok od

1 Web [tabook.cz](http://www.tabook.cz), ohlasy *Tabooku* – <https://www.tabook.cz/2012>

2 Web [kulturne.com](http://www.kulturne.com) – <https://www.kulturne.com/clanek/festival-mladych-nakladatelu-tabook-chce-inspirovat-prijede-topol-penas-i-dj-boldrik>

roku rostl a je zřejmé, že v posledních letech narazil nejen na horní mez kapacity festivalových míst a sil organizátorů, ale také překročil hranici, za níž si ho začínají všimnout i lidé, které tento druh kulturních událostí obvykle mívá. Jako příklad můžeme uvést komentář anonymního diskutéra z webových stránek místního týdeníku: „*Kraviny do kravína... jediné, co umí naše, Město' zorganizovat... slet hašišáků a biomatek, co zablokují celé staré město a my jim to z našich daní dotujeme.*“³

Městská knihovna Tábor jako součást festivalu

Městská knihovna a její knihovnice (a jeden knihovník) pod vedením paní ředitelky Evy Měřínské, od r. 2020 Evy Staněk, byla důležitým festivalovým místem od samého začátku *Tabooku*. Festivalový stan byl během prvních dvou ročníků doslova pár kroků od knihovny, která tak přirozeně posloužila jako zázemí pro nakladatele a festivalové hosty a přispěla do programu řadou akcí: dětem byla určena autorská čtení Martina Vopěnky a Ivy Pecháčkové, dílna Evy Volfové nebo vietnamské a himálajské pohádky, široké veřejnosti setkání s živými knihami a start knižní hry *Knihoběžník*, pro odbornou veřejnost v knihovně proběhly *Knihovnické snídaně* a dílny s renomovanými překladateli.

V následujících letech knihovna hostila výstavy Luboše Drtiny, Fanny Loubat, Antonína Šíta a komiksů mladých českých výtvarníků, ze svých knih zde četli například Markéta Pilátová, Martin Vopěnka, Jan Delong a Jan Kunze, Irena Brežná, Alexandra Cieślak, Marek Toman, Petr Stančík, Petr Borkovec, Irena Dousková, David Böhm, David Dolenský, Jiří Dvořák nebo Ondřej Kundra.

Důležitou částí programu se staly i semináře pro knihovnice/knihovníky a učitelky/učitele. Kritickému čtení se v nich věnovali

3 Web jcted.cz – <https://www.jcted.cz/v-ramci-festivalu-tabook-poradila-mravenci-chuva-s-vyberem-knihy-pro-deti/#diskuze>

Ondřej Hausenblas se Štěpánkou Klumparovou, svoje výukové programy představila Paměť národa, *Dílny čtení* vedla Nina Rutová, *Úvod do storytellingu* Markéta Hollá, s novinkami v literatuře pro děti seznamovaly účastníky Julie Dominika Zemanová a Marie Podvalová, zakladatelky online magazínu *Mravenčí chuťva*.

Zcela specifická byla *Laboratoř ABC* (ART Bacis for Children) Belgičana Gerharda Jägera, výstava, knihovna a ateliér v jednom, kde si děti i dospělí mohli listovat obrázkovými knihami a současně si vyzkoušet, jak se vytváří knížka, ilustrace, písmo a jak různě lze vyprávět příběh.

Obr. 4 Gerhard Jäger a jeho *Laboratoř ABC* v Městské knihovně Tábor, 2019.
Zdroj: archiv knihovny

Knihovna tak díky *Tabooku* podstatně rozšířila počet, tematiku i rozsah svých akcí, které si vždy našly početné a vděčné místní i mimořádky publikum. Skvělá byla i možnost seznámit se s aktuálními knižními novinkami malých nakladatelství, které se často ani nedostanou do běžné distribuce, a obohatit jimi fond knihovny.

***Tabook* v knihovně: úskalí a východiska**

Účast knihovny na *Tabooku*, i přes dobrou vůli a nasazení všech, kdo se na organizaci festivalového programu podíleli, pochopitelně nebyla nepřetržitě zalitá sluncem vzájemného pochopení a zcela bez problémů.

Protože knihovna až donedávna neměla k dispozici žádnou vhodnou a volnou místnost pro společenské a kulturní akce odděleně od výpůjčních prostor, bylo nezbytné během festivalových akcí omezit běžný provoz. Ne všichni čtenáři to přijali s pochopením: přišli si vypůjčit příručku o opravách Škody Fabie nebo *Odstíny šedi*, a na místě probíhalo čtení současné české poezie!

Přeměna výpůjčních prostor knihovny do alespoň trochu vyhovujícího stavu pro přednášky, semináře nebo autorská čtení byla náročná vždy, o *Tabooku* pak o to víc, že akcí obvykle probíhalo několik současně. Židle pro diváky namačkané mezi výpůjčním pultem a regály, komplikované přenášení a nastavování dataprojektoru pro prezentace nebo nutnost poskládat zmíněnou *Laboratoř ABC* do vestibulu knihovny, který byl asi třikrát menší, než by potřebovala... to vše nejen znamenalo nepohodlí pro účastníky festivalových akcí, ale kladlo i značné nároky na zaměstnance knihovny.

Obr. 5 Petr Stančík: autorské čtení mezi regály knihovny, 2017.
Zdroj: archiv knihovny

Třetí plochy zpočátku vznikaly i kvůli typické živelnosti festivalu (jeden z návštěvníků ji charakterizoval větou „*Tabook není přeorganizovaný*“), která je sice při množství festivalových míst a aktivit přirozená, nevyhnutelná a specifická pro kouzlo *Tabooku*,

ale s knihovnou jako místem spíše konzervativním, kde se program obvykle plánuje na měsíce dopředu a má jasně určené zodpovědné osoby, nešla úplně dohromady. Zvyknout si na to, že se řada věcí domlouvá na poslední chvíli, mění se, ruší, přesouvá v čase i prostoru, zvládnout řešit drobná nedorozumění, rychle reagovat a improvizovat, to bylo pro knihovnu výzvou. Věřím, že v ní obstála se ctí a že jsme se během deseti festivalových let – tak trochu z nezbytí, jako Dalibor na housle – naučili spoustu užitečných věcí, které se hodí i mimo *Tabook*. Protože svět, kde bylo všecko do posledního detailu jasné a jisté, je nenávratně pryč.

V posledních dvou letech knihovně velmi pomohlo, že se v jejím přízemí poté, co se odstěhovala soukromá firma, uvolnila jedna místnost, tzv. Klubovka. Postupně jsme ji vybavili nábytkem a technikou a část programu *Tabooku 2020* a *2021* proběhla právě zde. V sobotu odpoledne, tedy mimo obvyklou výpůjční dobu, jsme využili i hlavní výpůjční prostor, který je dnes – po přestavbě knihovny v zimě 2019/20 a přemístění výpůjčního pultu do vestibulu – mnohem přívětivější, lépe zařízený a dokáže pojmout větší počet diváků než dříve.

Obr. 6 Seminář Niny Rutové v Klubovce Městské knihovny Tábor, 2021.

Zdroj: archiv knihovny

Tradiční drobný festivalový chaos jsme jednak přijali jako nezbytný a přirozený (vždycky chybí vytištěný program, ale už víme, kam si pro něj můžeme dojít; vždycky někdo volá, že potřebuje něco stokrát nakopírovat nebo vytisknout, ale už s tím počítáme), jednak mu předešli tím, že jsme většinu programu domlouvali přímo s účinkujícími. Některé jsme oslovili sami, další jsme si – po dohodě s Terezou Horváthovou – vybrali mezi těmi, kdo naši knihovnu znají a mají rádi nebo je jim obecně prostředí knihoven známé a blízké. Kromě toho po deseti letech *Tabooku* už známe řadu jeho organizátorů a dobrovolníků, jsou mezi nimi přátelé i příbuzní knihovnic a domluva s nimi je tím pádem rychlá, věcná a bezproblémová.

Budoucnost s otazníkem

Když jsme se v knihovně *Tabook* po deseti letech konečně aspoň trochu naučili, řekla Tereza Horváthová, že s ním končí. Má k tomu osobní důvody a jsou to důvody dobré: je toho na ni prostě moc, nechce půl roku věnovat jen tomu, že s někým telefonuje, píše si, domlouvá, připomíná, zařizuje... chce mít čas na to, aby se věnovala rodině, dětem, sobě, cestám nebo třeba i zahradě.⁴ Profesionalizovat festival, tj. najít pro něj jiného nebo jinou produkční, je teoreticky určitě možné, prakticky ale naráží na otázku, kde takového člověka vzít. Pocity, které v okruhu spolupracovníků *Tabooku* toto rozhodnutí vyvolalo, shrnul velmi přesně Petr Borkovec v textu *Poznámky k Tereze: „Vypadá to, že mě čekají klidnější začátky podzimu. Myslím, že nejsem rád.“*⁵

4 *Ranní úvaha*, web Český rozhlas – <https://vltava.rozhlas.cz/terezahorvathova-muj-mily-muzi-8563960>

5 Borkovec, Petr, *Poznámky k Tereze*, web iLiteratura – <http://www.iliteratura.cz/Clanek/44687/borkovec-petr-poznamky-k-terez>

Protože jsme Tereze všichni říkali různými slovy něco podobného, napsala nám, že konec je příležitost pro nový začátek: „... *chceme nabrat dech a rádi bychom promysleli, co a jak dál je a bude smysluplné. Trochu jinak, koncentrovaněji, líp, zaměřeněji, víc do hloubky, v menším...*“ A že je to naše společná výzva.

Přijde mi to nadějně a věřím, že i v budoucí podobě festivalu knihovna svoje místo dokáže najít.

Trendy v smerovaní knižníc z pohľadu kultúrneho a kreatívneho priemyslu

Alena Valjašková

Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita v Žiline

Katarína Jašová

Zemlínska knižnica Gorazda Zvonického

V súčasnosti je veľmi dôležité citlivo reagovať na zmeny, ktoré prináša moderný, rozvinutý, stále sa meniaci svet. Aj knižnice sa nevyhnutne musia prispôbiť, či už inováciami svojich procesov, služieb, alebo aplikovaním užitočných postupov či zavádzaním pokrokových technológií. Takýto prístup k zmenám zaručuje zachovanie existencie uvedených kultúrnych inštitúcií. V tomto príspevku by sme chceli predstaviť niektoré nadnárodné iniciatívy, ktoré sú okrem iného zamerané na oblasť vzdelávania pracovníkov kultúrnych inštitúcií a požiadavky, ktoré sú kladené na ich kompetencie v rámci kreatívnej ekonomiky s cieľom, cez zlepšovanie zručností pracovníkov, rozvíjať samotné knižnice. Na túto tému budeme nazerať z hľadiska EU indexu kreativity a možností neinštitucionalizovaného vzdelávania (napríklad Erasmus+), ktoré podporujú kompetenčný rast zamestnancov a inovácie v oblasti organizácie.

Načo sú nám knižnice?

Ak sa opýtame rôznych typov ľudí čo je účelom knižnice, pravdepodobne dostaneme celú škálu odpovedí. Dospelý človek s deťmi by možno odpovedal, že je to miesto kde sa požičiavajú knihy. Malé dieťa by si spomenulo, že je to miesto kde chodí na čítanie rozprávok, či do herného kútika. Dôchodca by možno povedal, že je to miesto kde chodí čítať dennú tlač, alebo s kamarátom do šachového

klubu. Nie každý by ale odpovedal rovnako. U niekoho by to mohla byť odpoveď, že v knižnici bol iba s triedou počas vyučovania.

Ak sa spýtame knihovníkov, čo je účelom knižnice, rovnako môžeme očakávať rôznorodé odpovede. Poväčšine by to bola odpoveď, ktorá by kopírovala Zákon o knižniciach (126/2015 Z. z.), že úlohou knižnice je poskytovať knižnično-informačné služby, evidovať, spracovávať, uchovávať, ochraňovať, využívať a sprístupňovať svoj knižničný fond. Pomerne častou odpoveďou by bolo konštatovanie, že účelom knižnice je napĺňať aj kultúrne a vzdelávacie potreby používateľov knižnice, nakoľko je táto oblasť v činnosti knižníc medzi tými, ktoré sú najčastejšie v hľadáčiku zriaďovateľov (okrem počtu výpožičiek, či počtu používateľov).

Z tohto všetkého vyplýva, že knižnice sú miestom, kde knihovníci s využitím IKT majú nesmierne penzum práce.

Zrkadlia sa ale všetky tieto úlohy knižníc aj v podpore, ktorú im štát poskytuje po legislatívnej stránke a zriaďovateľ po stránke finančnej, či manažérskej? V septembri 2021 sa uskutočnila konferencia siete kultúrnych centier a organizácií Anténa, ktorá sa zameriavala na udržateľnosť stavu aký je v kultúre na Slovensku. V rámci panelovej diskusie¹ boli účastníkmi i ministerkou kultúry SR pomenované viaceré problémy v nezávislej a nezriaďovanej kultúre, ale dotkli sa aj zriaďovanej kultúry, vrátane knižníc.

Vyberáme niekoľko bodov a otázok, ktoré odzneli a sú aplikovateľné pre knižnice:

- Je prínos, ktorý majú knižnice pre obyvateľov, dostatočne ohodnotený finančnou podporou týchto inštitúcií?

1 Stagnácia v projektovom provizóriu, alebo systematický rozvoj? In: *Anténa Conference 2: Kultúra udržateľnosti*. Panelová diskusia. Michal Nižňan, Jozef Kovalčík, Katarína Hrdá Trnovská, Zuzana Psoťková; moderoval Bohdan Smieška. 23. 9. 2021. Dostupné z: <https://www.facebook.com/antenanet/videos/321478439728808>

- Ich adekvátne financovanie by malo byť samozrejmosťou. Absencia podpory pre zvýšenie miezd ponecháva v kultúre všeobecne, ale aj v knižniciach nízko platené pozície.
- Majú kultúrne inštitúcie financie na bežný chod, ale majú financie aj na kultúrnu a kreatívnu činnosť?
- Na legislatívnej úrovni už roky prevláda provizórium, ktoré nerieši akútne potreby v kultúre, vrátane knižníc. Ako by sa mala meniť politika na úrovni SR, ale aj regionálnej politiky VÚC, či zriaďovateľov kultúrnych inštitúcií – príspevkových organizácií?
- Zodpovedá právna forma knižníc, ktoré sú v súčasnosti najväčšou sieťou kultúrnych inštitúcií na Slovensku, tomu, čo sa od nich v tejto dobe očakáva (knižnica = služba verejnosti)? A čo možnosť tvoriť zisk z pridruženej podnikateľskej činnosti?
- Čo robia iné krajiny?

Všetky tieto body a otázky, ktoré zazneli na konferencii, rezonujú s tým, čo by sme radi v našom príspevku vyzdvihli a na čo by sme radi poukázali.

Knižnice ako správcovia kultúrneho bohatstva, poskytovatelia neformálneho a celoživotného vzdelávania, sú organizáciami, ktoré majú podporovať rozvoj kritického myslenia a čitateľskej gramotnosti. Sú miestom pre stretávanie, štúdium, kultúrne podujatia, kluby, komunitným miestom. Na to, aby mohli tieto činnosti plniť a hľadať prieniky a spolupráce medzi zriaďovanou a nezriaďovanou kultúrou, a to najmä na lokálnej úrovni, je potrebné rozvíjať aj *zručnosti a vzdelanie pracovníkov* týchto inštitúcií. Dôležitý je tu aj tzv. *manažment kvality*, kde riaditelia a vedúci pracovníci sú tými, ktorí majú aplikovať opatrenia ako zvyšovať úroveň personálu a získať istý súbor financií na rozvojové projekty, ako je vzdelávanie personálnych kapacít.

Tieto rastúce požiadavky sa prepájajú aj s tým, čo je jedným zo základov kultúrneho a kreatívneho priemyslu, na ktorý sa zameriame v ďalšej časti nášho príspevku.

Kultúrny a kreatívny priemysel a kreatívna ekonomika

Kultúrny a kreatívny priemysel (ďalej KKP) zahŕňa odvetvia, ktoré majú pôvod v individuálnej tvorivosti, zručnostiach a talente a ktoré majú potenciál na vytváranie bohatstva a pracovných miest vytváraním a využívaním duševného vlastníctva.²

Pojem KKP sa na Slovensku dostal do povedomia a strategických dokumentov postupne (obrázok č. 1). V roku 2008 vzniklo Fórum kreatívneho priemyslu (CIF), ktoré predstavovalo iniciatívu pre propagáciu kreatívneho priemyslu a osvetu o KKP na Slovensku a upozorňovalo aj na ekonomický prínos kultúry. Ministerstvo kultúry SR vydalo v roku 2014 *Východiská stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu* a v roku 2015 *Stratégiu rozvoja kreatívneho priemyslu v SR*, ktorú doplnilo o *Akčný plán... (2015)* tejto *Stratégie*.

Obr. 1 Základné kroky a dokumenty pre implementovanie KKP do povedomia a legislatívy v SROV. Zdroj: autori príspevku

2 DCMS, 2001. *Creative Industries Mapping Document 2001* [online]. London: DCMS, 2001, s. 3. [cit. 2021-09-17]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20080727060108/http://www.culture.gov.uk/images/publications/fo-reword.pdf>

Aby sme sa vrátili k už zmieneným základom KKP, kultúrny priemysel i kreatívny priemysel sú považované za nositeľov inovácie a z hľadiska toho, že tvoria pracovné miesta, ich možno považovať aj za motor hospodárskeho rozvoja EU.³ Knižnice boli vo *Východiskách stratégie rozvoja* (2014)⁴ zadefinované ako odvetvie kultúrneho dedičstva, ktoré je kľúčovým pododvetvím kultúrneho sektora KKP. Tento dokument z roku 2014 ideovo vychádzal zo šiestich pilierov tzv. európskeho kódexu kreativity (KEA, 2009).⁵

Obr. 2 Šesť pilierov európskeho indexu kreativity. Zdroj: KEA, 2009, s. 149, spracovanie autori

3 Európska komisia, 2010. *Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Zelená kniha“ – Uvoľnenie potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu*. Brusel, 2010. Dostupné z: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/STANOVISKO_EP.pdf

4 MK SR (2014). *Východiská stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu v SR*. Bratislava: MK SR, 2014, s. 4.

5 KEA, 2009. *The Impact of Culture on Creativity. A Study prepared for the European Commission (Directorate-General for Education and Culture)*. [online]. June 2009. KEA European Affairs. [cit. 2021-09-27]. Dostupné z: <https://keanet.eu/wp-content/uploads/2019/09/impactculturecreativityfull.pdf>

KEA sledovala tieto piliere na úrovni štátov či regiónov a zameriavala sa pri ich hodnotení na početnosť vzdelávacích inštitúcií zameraných na kultúru a podporu tvorivých talentov a zároveň sledovala hodnoty úrovne kreatívnych talentov terciárneho vzdelávania a kultúrneho zamestnania. Aj na úrovni organizácií je práve *ľudský kapitál* významným pilierom pri tvorbe a podpore kreativity. Rozvíjať ho je možné práve prostredníctvom vzdelávania.

Ako sme uviedli na začiatku niekoľko bodov a otázok vyplývajúcich z panelovej diskusie Antény, tie sa zrkadlia v šiestich pilieroch európskeho indexu kreativity a navigujú nás k zlepšovaniu sociálneho i inštitucionálneho prostredia knižníc, k schopnosti knižníc budovať svoje technické zabezpečenie, investovať do nových technológií, prinášať nové podnety pre používateľov, vzdelávať knihovníkov i používateľov knižníc a súčinnosťou všetkých činností vytvárať kreatívne výstupy.⁶

Tu sa dostávame ku *kreatívnej ekonomike*, ktorá „využíva zdroj ľudskej kreativity, akceptuje inštitúty kreatívneho priemyslu, kreatívnej triedy či kreatívnych miest, pričom neoddeliteľnou podmienkou jej rozvoja je sloboda“.⁷

Môže ale existovať sloboda a rozvoj spolu so strachom o existenciu?

Hodnota knižníc

Požiadavky na úlohy knižníc sa zväčšujú, bohužiaľ v oblasti financií skôr dochádza k redukcii dostupných finančných zdrojov. Knižnice sú nútené hľadať rôzne schémy podpory, ktorými vyplňajú diery v rozpočte. Štát či zriaďovateľ sa môže rozhodnúť investovať viac financií do knižníc. Potrebuje k tomu relevantné podklady, ktoré

6 Tu musíme poznamenať, že nie je cieľom tohto článku pokryť všetky piliere kreativity, ale zameriame sa na jeden z nich, a to ľudský kapitál.

7 MK SR, 2011. *Východiská koncepcie na podporu kultúrneho a kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike* [online]. © 2020 Úrad vlády Slovenskej republiky, s. 3. Dostupné z: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/8110/1>

jasne poukážu na potrebu takejto investície. Ako teda kvantifikovať ekonomický prínos knižníc a presvedčiť tak zriaďovateľov o potrebe väčšej investície? Existuje pomerne široké spektrum metód, ktorými sa výskumníci snažia zodpovedať túto otázku a zhodnotiť priame a nepriame benefity knižníc (obrázok č. 3).

AKO KVANTIFIKOVAŤ PRÍNOS KNIŽNICE?

CMA	metóda minimalizácie nákladov
CBA	spoločenská forma analýzy nákladov a výnosov
CEA	metóda analýzy účinnosti nákladov
CUA	metóda analýzy užitočnosti nákladov
PCA	analýza hlavných komponentov
CVM	metóda podmieneného hodnotenia
ROI	návratnosť investície

Obr. 3 Prehľad metód používaných pri hodnotení prínosov knižníc.

Zdroj: autori príspevku

Pomerne známa je štúdia z roku 2004, kde vedci skúmali prínos verejných knižníc v štáte Florida. Návratnosť investícií verejných knižníc na Floride bola 6,54 USD na každý investovaný dolár a v roku 2013, keď výskum zopakovali, sa hodnota vyšplhala na 10,18 USD na investovaný dolár.⁸ Podobne túto metódu ROI (Return On Investment) použili aj Stejskal a Hájek a aplikovali ju pre Městskú knihovnu v Praze.

V databáze Web of Science sme pri vyhľadávaní v rokoch 2015–2021 našli osem publikovaných článkov, ktoré aplikovali metódu alebo sa

⁸ Griffiths, J-M. et.al., 2004. *Taxpayer Return on Investment in Florida Public Libraries: Summary Report*. September 2004. State Library and Archives of Florida. Dostupné z: <https://cefa.fsu.edu/sites/g/files/imported/storage/original/application/19565558cdcebf1df3c8f7530352864a.pdf> a <https://dos.myflorida.com/library-archives/library-development/data/roi/>

vyjadrovali k metóde ROI. CVM metódu aplikovalo 14 článkov, niektoré z nich v kombinácii s ROI. Metódy CBA, PCA a CEA využili výskumníci v troch článkoch. Metóda ROI spolu s CVM boli najčastejšie používanými v publikovaných štúdiách. Dôležité je tu poznamenať, že prínos knižníc nemá končiť pri výnosoch a návratnosti investície z verejných financií, ale existuje aj široké spektrum oblastí, v ktorých môžu knižnice zohrávať dôležitú úlohu: pri vyplňaní voľného času, rozvoji gramotnosti, šírení vedomostí či udržiavaní demokracie, a nie je ich možné jasne kvantifikovať.

V marci 2021 predstavilo Ministerstvo kultúry SR najnovšie zábery v oblasti KKP a knižníc pod názvom *Reformy pre udržateľný rozvoj kultúry a kreatívneho priemyslu na Slovensku* pre roky 2021–2026.⁹ Ministerstvo sa v nej zameralo najmä na zmeny v oblasti legislatívy a dotačných mechanizmov (obrázok č. 4). Rozbehlo aj zisťovanie aktuálneho stavu v knižniciach a ich pripravenosť na reformy, a to z pohľadu vypracovaných strategických dokumentov v jednotlivých knižniciach.

Môžeme len súhlasiť s cieľom posilniť riadiace kapacity v knižniciach, ale v reforme chýba koncepcia vzdelávania pracovníkov knižníc, ktorá bola už dlhodobo sľubovaná v *Stratégiách knihovníctva*. V poslednej publikovanej stratégii pre roky 2015–2020 sa na s. 5 dočítame: „*Najdôležitejším predpokladom pre rozvoj služieb a zdrojov sú kvalifikovaní odborní pracovníci, schopní tvorivo riešiť problémy pri zabezpečovaní modernizácie a inovácií v knižniciach v SR.*“ V bode 1.5 identifikovali potrebu vytvorenia systému celoživotného vzdelávania informačných profesionálov a knihovníkov i skvalitnenie systému riadenia ľudských zdrojov.¹⁰ Jasná vzdelávacia koncepcia doteraz nebola nastavená.

9 MK SR, 2021. *Reformy pre udržateľný rozvoj kultúry a kreatívneho priemyslu na Slovensku*. Dostupné z: https://www.pomahamekulture.sk/wp-content/uploads/2021/03/reformy_pre_kulturu_a_kkp.pdf?fbclid=IwAR-3K65Exr45k8MPiZAUAZwU_j8WS44X3FN0uMnb0mzyjP8j3_oHjvvhLpr8

10 *Stratégia rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2015–2020*. Dostupné z: <https://itlib.cvtisr.sk/wp-content/uploads/docs/05%20strategia%20rozvoja.pdf>

1. KULTÚRNY A KREATÍVNY PRIEMYSEL (KKP)

• Reforma nástrojov na podporu KKP:

- ✓ Zriadenie agentúry pre rozvoj kultúrno-kreatívneho priemyslu
- ✓ Vznik platformy pre odbyt výrobkov tradičných remesiel
- ✓ Zriadenie nezávislého fondu na podporu kultúrneho dedičstva
- ✓ Zriadenie strešnej organizácie umelcov a iných profesionálov v KKP
- ✓ Transformácia fondu na podporu kultúry národnostných menšín

2. KNIŽNICE

• Reforma štruktúry a kvality knižničnej siete:

- ✓ Riadenie reformy knižničnej politiky
- ✓ Zmena zákona
- ✓ Posilnenie riadiacich kapacít v knižniciach
- ✓ Pasportizácia, akreditácia a kontrola spĺňania knižničných štandardov
- ✓ Zvýšenie kvality služieb knižničnej siete: rekonštrukcia siete, akvizícia KJ a el. databáz, bibliobusy, sprístupnenie fondu digitálnych KJ

Obr. 4 Reformy pre kultúru a KKP na Slovensku pre roky 2021–2026.

Zdroj: MK SR, 2021; spracovanie autori príspevku

Ďalšou témou *Stratégie knihovníctva* bolo nastavenie knižníc ako kultúrnych centier. V súčasnosti sa mesto Žilina snaží o titul európskeho kultúrneho mesta pre rok 2026, a preto pripravilo *Stratégiu kultúry do roku 2035*. „*Súčasťou strategickej zmeny týkajúcej sa novozriadenej Mestskej knižnice, ktorá ako príspevková organizácia Mestskej knižnice vznikla 1. júla 2021 za účelom preberania pobočiek Krajskej knižnice v zriaďovateľskej pôsobnosti ŽSK, ktorá by primárne mohla zlepšiť efektivitu manažmentu a produkcie mestských kultúrnych podujatí, by mohol byť vznik novej mestskej produkčnej jednotky prostredníctvom transformácie p. o. Mestskej knižnice do podoby mestského kultúrneho centra (MKC), ktoré by popri produkcii tradičných mestských kultúrnych podujatí poskytovalo produkčnú podporu aj podujatiam ďalších kultúrnych aktérov v meste a popri tom by zastrešilo aj činnosť RP, knižníc, kultúrnych domov, resp. komunitných centier*“.¹¹ Táto stratégia už predikuje

¹¹ Mestský úrad v Žiline. *Stratégia rozvoja kultúry, kreatívneho priemyslu a kultúrneho cestovného ruchu v meste Žilina (2021–2035)*, 20. 9. 2021, s. 9. Dostupné z:

myšlienku knižnice ako kultúrneho centra – cieľ, ktorý bol pre knižnice deklarovaný už v *Stratégii knihovníctva 2015–2020*. Tu vidíme ďalšiu bariéru pri rozvoji knižníc, kde inštitúcie, ktoré majú kompetencie, konajú s veľkým oneskorením.¹²

V rámci rozvoja ľudských zdrojov je vzdelávanie vnímané ako základný kameň pre budovanie kreatívnych talentov – ľudského kapitálu v rámci KKP – a spolu s ďalšími piliermi (so sociálnym prostredím, otvorenosťou, inklúziou, inštitucionálnym prostredím a technológiami) podporuje budovanie kreatívnych výstupov, ktoré majú potenciál prispieť svojimi výnosmi do kreatívnej ekonomiky.

Toto konštatovanie podporujú aj zistenia štúdie z Lancaster University (2019) zameranej na zručnosti, talent a diverzitu v KKP. V rámci jej zistení je pre nás najrelevantnejšie toto konštatovanie: „*Meniace sa kvalifikačné potreby v rámci povolání so zvyšujúcou sa potrebou zručností v oblasti dizajnu, dát, digitálnych technológií a tzv. fúzie budú vplyvať aj na evolúciu v rámci povolání.*“¹³

Priemysel 4.0 a zavádzanie nových technológií už teraz ovplyvňuje a bude ovplyvňovať povahu jednotlivých pracovných miest, vrátane knihovníkov. Aj preto je nevyhnutné využívať elektronické zdroje a databázy v knižniciach, prinášať služby do regiónov, podporovať vzdelávanie verejnosti vo využívaní vedecko-technických informácií či vzdelávať a podporovať knihovníkov. Ak už chýba

https://www.zilina.sk/wp-content/uploads/2021/09/28.-Strategia-rozvoja-kultury-kreativ-Zilina-2035.pdf?fbclid=IwAR3JKo0U8ETYYQyqK0eqNjmSIBZa-gx_uIwBD-9K1cq9YTb-iQ55IPWRvW-Q

12 Samozrejme toto konštatovanie platí na konkrétnu situáciu a nie je ho možné aplikovať plošne.

13 Heather C., Florisson, R. and Giles, L. (2019). *Skills, talent and diversity in the creative industries. Evidence synthesis and scoping: summary report*. The Work Foundation, Lancaster University, November 2019, s. 22. Creative Industries. Policy & Evidence Centre. Led by NESTA. ISBN 978-1-913095-17-8.

ucelená koncepcia vzdelávania knihovníkov, je na mieste siahnuť po neformálnom vzdelávaní, napríklad aj cez Erasmus+.

O vzdelávanie knihovníkov sa usilujú na Slovensku najmä dve inštitúcie, a to Slovenská národná knižnica (SNK) a Centrum vedecko-technických informácií (CVTI). SNK ponúka krátke kurzy na rôznorodé témy, ale začína pracovať aj na akreditovaných kurzoch, ktorých ponuku plánuje do budúcnosti rozšíriť o ďalšie témy. Samozrejme krajské a regionálne knižnice vyvíjajú vzdelávacie aktivity (školenia) plniace zákon a dozerajú na činnosť a vzdelávanie menších knižníc. Deje sa to ale na sporadickej báze (príklad: Žilinský samosprávny kraj) a nejde o koncepčnú činnosť.¹⁴

<p>SNK 2021</p> <p>Kurzy: E-vzdelávanie v prostredí knižníc Komunikácia a dobré vzťahy na pracovisku Benchmarking verejných knižníc Leadership pre vedúcich pracovníkov knižníc Fundraising v prostredí knižníc</p> <p>(https://www.youtube.com/c/Slovenskánárodnákniznica/videos)</p> <p>Akreditovaný vzdelávací program: Knižnično-informačné služby</p>	<p>CVTI SR</p> <p>IT-Akadémia – vzdelávanie pre 21. storočie Zavádzanie otvoreného prístupu do praxe - základy Open Access https://openaccess.cvtisr.sk/open-access-kurzy/ OpenAIRE www.openair.eu/advance EODOPEN – e-Books On Demand Network</p> <p>MEDZINÁRODNÉ</p> <p>#10MinuteDigitalLibrarian IFLA Coach Training https://www.ifla.org/ifla-coach-training/</p> <p>Erasmus + https://heritage-pro.eu/ https://learn-ip.eu/ https://skivre.eu/</p>
<p>SNK 2022</p> <p>Akreditovaný vzdelávací program - Knihovník pre prácu s deťmi a mládežou</p>	

Obr. 5 Vzdelávacie programy. Zdroj: www.snk.sk, www.cvtisr.sk, www.ifla.org, spracovanie autori

14 ŽSK, výročné správy. Dostupné z: <https://www.zilinskazupa.sk/sk/samo-sprava/urad-zsk/odbor-kultury/legislativa-oblasti-kultury/vyrocnne-spravy.html>

Z medzinárodných projektov upozorňujeme na tréning interdisciplinárnych kompetencií *Heritage-Pro*, ktorý je zameraný na vzdelávanie manažérov v oblasti kultúry a kultúrneho dedičstva. Keďže ide o projekt vytvorený s podporou Európskej únie cez Erasmus+, je možné vytvorené materiály preložiť a adaptovať aj do slovenského či českého jazyka, a tak ich sprístupniť širšej škále používateľov. *Learn-IP* je projekt vo fáze vývoja, ktorý sa zameria na intelektuálne – duševné vlastníctvo a práva s ním spojené.

Obr. 6 Erasmus+ projekt *Heritage-Pro*, Tréningový modul 2. Zdroj: https://heritage-pro.eu/wp-content/uploads/2021/09/Heritage-Pro_Module-2_EN_final.pdf

V koncepte učenia sa / vzdelávania nesmieme zabúdať aj na prenos zručností a kompetencií, tzv. zdieľanie znalostí, ktoré má svoju opodstatnenosť pre rozvoj ľudského kapitálu. Mnohokrát sa ale neuskutočňuje pre viaceré bariéry, ktoré knihovníci môžu pociťovať. Na efektívne zdieľanie znalostí nevlýva ani tak vek a prax, ako vlastný hodnotový rebríček daného pracovníka a prax. Ak pracovník knižnice pracuje so živým fondom a v službách s čitateľom, po určitom čase získava prehľad a dané činnosti mu idú od ruky. Ak má však daný pracovník šťastie a pracuje v takejto inštitúcii celý život, zákonite sa stáva kľúčovým zamestnancom. Avšak ak je jeho hodnotový rebríček priklonený k zdieľaniu znalostí, stáva sa nenahraditeľným a prístupným zdrojom poznania. Tieto zručnosti

sú práve tými, ktoré nie je možné ľahko nahradiť, aj keď v prípade finančnej injekcie od štátu do nových technológií je možné do veľkej miery napríklad vyhladávanie zautomatizovať využitím IoT, vhodných vyhladávacích programov a metadát. Aj pandémie nám ukázala dôležitosť technického vybavenia knižníc (online výpožičky, online platby, online komunikácia s používateľom, online kultúrne podujatia apod.). Nesmieme však zabúdať, že za akoukoľvek technickou vymoženosťou je potrebné hľadať ľudský prvok, ktorý je nielen obsluhou danej technológie, ale aj jej inovátorom. Nesporne potrebná je teda zručnosť práce práve v tejto oblasti, ktorá sa mladým budúcim knihovníkom predstavuje už počas ich štúdia.

Tu chceme poznamenať, že aj formálne vzdelávanie knihovníkov rieši viaceré problematické oblasti. Jednou z nich je nezaujímavosť mladých študentov knihovníctva o prácu v knižnici, nakoľko si študenti nespájajú predstavu o svojej budúcnosti s knižnicou a chýba im pozitívny vzťah ku knižnici. Možným riešením je personalizácia vzdelávania, ktorá by mohla túto bariéru odstrániť.¹⁵

Požiadavky kladené na pracovníkov kultúrnych inštitúcií jednoznačne potvrdzujú nevyhnutnosť celoživotného vzdelávania. Rast ich kompetencií sa v rámci KKP a kreatívnej ekonomiky prejaví aj rozvojom a rastom samotných knižníc.

Záver

Kam teda smerujú knižnice z pohľadu KKP? Trendy sú z predchádzajúcich strán pomerne jasné: doplniť financovanie, zlepšiť legislatívne nastavenie, vylepšiť kooperáciu medzi zriaďovateľom

15 Štefek, Tomáš – Mestská knižnica Bratislava. Online prax stredoškolských študentov vo verejnej knižnici. In: *Konferencia TLIB 2021*, 8. júna 2021, od 3:31 h. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=miHvLNgK12I&t=12657s>

a knižnicou, zlepšiť manažment knižníc, vypracovať jasnú stratégiu a koncepciu knižníc (nielen na celoslovenskej úrovni, ale najmä jednotlivo s dostatočným poznaním regiónu a reálií), pracovať na zvyšovaní kvalifikácie knihovníkov, implementovať technológie, byť aktívny, hľadať spolupráce v rámci regiónov, stať sa kultúrnym centrom mesta / regiónu, hľadať nové možnosti rozširovania činností zameraných na kreativitu a rozvoj. Je to obrovské množstvo práce a nie je možné, aby túto prácu iniciovali iba knižnice alebo iba zriaďovatelia, ale musí ísť o synergiu a spoločný zámer ako zlepšovať našu najväčšiu sieť kultúrnych inštitúcií na Slovensku.

EODOPEN – *Odhalte s námi skryté bohatství*

Jan Zikuška

Moravská zemská knihovna, zikuska@mzk.cz

EODOPEN – zkratka, za kterou se skrývá *eBooks-On-Demand-Network Opening Publications for European Netizens*. Mezinárodní projekt, který spojuje 15 institucí z 11 evropských zemí a jehož hlavním cílem je v souladu s autorským právem volně zveřejnit v plném textu, ideálně v různých formátech, díla 20. či 21. století – a to napříč celou Evropou. Samotná realizace začala na konci roku 2019 úvodním setkáním všech zapojených partnerů v polské Toruni. Vzhledem k následující pandemické situaci se jednalo prozatím také o jediné reálné setkání a samotná realizace projektu tak již probíhá pouze v online prostředí. Hlavním koordinátorem projektu je Universität Innsbruck a Česká republika má díky účasti Knihovny Akademie věd ČR, Moravské zemské knihovny v Brně a Vědecké knihovny v Olomouci nejpočetnější zastoupení z jednotlivých zemí. Kromě Rakouska a České republiky jsou do projektu zapojeny knihovny z Německa, Portugalska, Slovenska, Maďarska, Polska, Slovinska, Estonska, Švédska a Litvy. Důležité je bezpochyby zdůraznit, že celý projekt je spolufinancován z programu Creative Europe.

Na co se projekt zaměřuje?

Vzhledem k povaze projektu je jednou z klíčových oblastí problematika autorských práv a zveřejňování digitálního obsahu v rámci platné legislativy. Před zveřejněním jakéhokoliv díla v digitální knihovně je třeba se vhodně vypořádat s autorskými právy a v tomto směru probíhá i výběr dokumentů pro *EODOPEN* sbírky. Na jedné straně je snaha digitalizovat díla, u kterých již autorská práva

vypršela, a na straně druhé po domluvě se samotným autorem či držitelem práv dohodnout možnost úplného zveřejnění. Jak je skryto v názvu projektu, cílem je zveřejňování děl, která jsou volně dostupná bez jakýchkoliv omezení. Sekundárně si také projekt klade za cíl zvýšit povědomí o problematice autorských práv a o procesu a možnostech zveřejňování digitálních děl především u odborné veřejnosti, a to třeba i pořádáním seminářů či workshopů, které však dosud probíhaly pouze online.

Jedním z výstupů projektu by měl být prototyp nástroje umožňujícího zefektivnit proces dohledávání autorsky volných děl na základě platné legislativy a zvyklostí v dané instituci či regionu. Vývoj tohoto nástroje má na starosti pracovní skupina složená ze zástupců všech partnerských institucí pod vedením National Széchényi Library a jeho realizace se předpokládá na bázi systému Folio.

Ukázkou efektivní spolupráce na mezinárodní úrovni by pak měl být nově vzniklý společný portál, ze kterého budou všechny digitalizované dokumenty dostupné na jednom místě. Na této aktivitě se podílejí samozřejmě všechny partnerské instituce a koordinaci a vývoj má na starosti Moravská zemská knihovna v Brně. Vzhledem k různorodosti technického řešení jednotlivých digitálních knihoven bude vybudování takového jednotného portálu efektivní zkouškou, jak najít „společnou řeč“ a zajistit plnotextově vyhledatelný obsah napříč Evropou. Velkým přínosem je pro všechny zapojené instituce také sdílení informací o stavu a dalším plánovaném rozvoji problematiky digitálních knihoven.

I když jádro projektu stojí na digitalizaci obsahu v souladu s autorským právem, dílčí aktivity směřují ke komplexnímu řešení dané problematiky. Jedna z pracovních skupin se zaměřuje na možnosti, jak digitalizovaný obsah zpřístupnit v různých formátech pro různé cílové skupiny a jejich potřeby. Jednou z oblastí jsou doporučení a formáty pro zobrazení digitalizovaného obsahu ve formátu

vhodném pro mobilní zařízení (např. smartphone) nebo pro osoby se specifickými potřebami, a to zejména se zrakovým postižením. Zde je však třeba hledat spolupráci nad rámec zapojených partnerů, a to u institucí, které mají s touto cílovou skupinou dostatečné zkušenosti.

Digitální sbírky v partnerských institucích

Téměř všechny partnerské instituce již mají ve svých digitálních knihovnách zřízené sbírky dokumentů, pod kterými jsou dokumenty digitalizované v rámci projektu dobře dohledatelné. I když se mnohdy jedná o literaturu specifickou především národním jazykem, můžeme v některých sbírkách nalézt i dokumenty, které jsou svým obsahem zajímavé také nad rámec instituce či dané země (např. ze sbírek Moravské zemské knihovny v Brně bylo vytipováno a digitalizováno několik knih v německém jazyce). Vybrané sbírky jsou dostupné pod následujícími odkazy:

- University of Innsbruck – <https://diglib.uibk.ac.at/>
- University of Tartu – <https://dspace.ut.ee/>
- National and University Library Ljubljana – <http://www.dlib.si/>
- University of Greifswald – <https://digitale-bibliothek-mv.de/>
- Nicolaus Copernicus University in Torun – <https://kpbk.umk.pl/>
- National Library of Estonia – <https://www.digar.ee/>
- Slovak Centre of Scientific and Technical Information – <https://digitalnakniznica.cvtisr.sk/>
- University of Regensburg – <https://www.uni-regensburg.de/>
- University of Vilnius – <https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt>

Obr. 1 Příklady digitalizovaných titulů. Zdroj: autor příspěvku

Aktuální stav projektu v ČR

I přes komplikace způsobené covidovou situací se daří rámcově uskutečňovat plánované výstupy a aktivity. Asi nejvýznamnějším výstupem by měly být právě digitalizované a zveřejněné dokumenty v rámci jednotlivých partnerských digitálních knihoven, které budou následně přeneseny a zveřejněny i na společném portálu. Každá partnerská instituce se zavázala ke zveřejnění minimálně 1000 dokumentů za celou dobu trvání projektu, a za ČR se tak bude jednat celkově o 3000 volně dostupných dokumentů. V současné době, kdy se projekt blíží ke své polovině, bylo pod hlavičkou *EODOPEN* digitalizováno ve třech výše uvedených institucích více než 1200 dokumentů, což nasvědčuje bezproblémovému dodržení plánovaných cílů i přes neočekávané komplikace. Tyto dokumenty se nacházejí v příslušných digitálních knihovnách ve sbírce s názvem *EODOPEN*.

Jedním ze způsobů, jak vytipovat vhodné dokumenty vhodné pro digitalizaci, je oslovení odborných komunit nebo široké veřejnosti. Vzhledem k omezeným možnostem osobního setkání bylo třeba využít za tímto cílem online prostředí. V rámci aktivit Moravské zemské knihovny v Brně vznikl web 100knih.mzk.cz, jehož cílem bylo sbírat nejen od čtenářů knihovny tipy na vhodné dokumenty

k digitalizaci. Zájemci o spolupráci byli cíleně upozorněni, že by se mělo jednat o dokumenty, které je možné volně zveřejnit, a doporučení tak směřovat na ty, u kterých již vypršela autorská práva. Touto cestou se sešlo od několika desítek zájemců více než 120 tipů na vhodné dokumenty, z nichž již byla více než čtvrtina digitalizována a u ostatních se předpokládá zveřejnění v nejbližší době.

Zapojte se

I když je projekt realizován jen ve třech knihovnách v ČR, do samotné realizace má možnost se zapojit kdokoliv se zájmem o tuto problematiku. Názorným příkladem je již zmíněný projekt 100knih.mzk.cz, kdy do výběru digitalizovaného obsahu může vstoupit i široká veřejnost. Doporučení k samotné digitalizaci však není vázáno pouze na takové aktivity a může vzejít nezávisle od kohokoliv. Všechny partnerské instituce v tomto směru rády sbírají tipy například na regionální autory, kteří nemají problém vzdát se autorských práv u svých děl výměnou za digitalizaci, zveřejnění a zvýšenou publicitu. Doporučení se však může týkat nejen konkrétních publikací, ale také třeba i aktivních komunit, pro které mohou zapojené knihovny dohledat zajímavý obsah pro jejich činnost a ten následně digitalizovat v souladu s autorským právem a samozřejmě zveřejnit. V takto cílenější digitalizaci bude docházet k efektivnějšímu budování digitálních knihoven s atraktivním obsahem pro naše uživatele a v neposlední řadě tak můžeme naplnit základní princip projektu – objevit (a zveřejnit) skrytá bohatství našich knihoven.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

MILNÍKY A PILÍŘE

Garant:

prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Závěrečný den konference byl určen stěžejním tématům českého knihovnictví. Věnovali jsme se národním projektům, ale také jsme se pokusili získat od knihoven odstup a nahlížet na ně neknihovníma očima jako na instituce představující součást moderní společnosti, kulturní infrastruktury a občanské vybavenosti měst a obcí. Budou jimi i nadále?

Střednědobá strategie rozvoje Národní knihovny ČR aneb kam chce směřovat instituce, která má být pilířem systému českého knihovnictví?

Tomáš Foltýn a Lenka Maixnerová
Národní knihovna České republiky

Ministerstvo kultury ČR vyhlásilo v průběhu září 2020 otevřené výběrové řízení na místo generálního ředitele/ředitelky NK ČR. Na jeho základě byl k 1. květnu 2021 jmenován novým ředitelem této významné instituce její dlouholetý odborný pracovník Tomáš Foltýn, který pro potřeby uvedeného výběrového řízení sestavil podrobnou a ambiciózní koncepci jejího dalšího fungování. Na určení priorit této koncepce se podílela i nová náměstkyně sekce Knihovní fondy a služby Lenka Maixnerová.

Jaká byla jejich motivace vstoupit do vedení této tradiční a významné instituce? S jakými vizemi do vedení přicházejí?

Během svého vstupního příspěvku seznámí se svými vizemi budoucnosti fungování této instituce, představí aktuálně řešené úkoly a zároveň upozorní na rizika, která (nejen) Národní knihovnu ČR mohou ohrozit.

Tomáš Foltýn je od roku 2007 pracovníkem Národní knihovny ČR. V lednu roku 2013 byl jmenován do pozice ředitele Odboru správy fondů, kde působil do 1. května 2021, kdy byl jmenován do funkce generálního ředitele Národní knihovny ČR. Podílí se na řešení mnoha národních a mezinárodních výzkumných projektů, je odborným garantem dotačního programu VISK 7, řádným členem Ústřední knihovnické rady ČR, aktivně působí ve vedení IFLA Digital Humanities / Digital Scholarship Special Interest Group a je také členem programového výboru mezinárodního semináře CASLIN.

Lenka Maixnerová v letech 1994–2021 působila na různých pozicích v Národní lékařské knihovně, od roku 2021 pracuje v Národní knihovně ČR jako náměstkyně sekce Knihovní fondy a služby. Profesionálně se věnuje akvizici, zpracování fondů, digitalizaci fondů, budování sbírek, ochraně fondů atd. Je členkou expertního týmu Centrálního portálu knihoven, je předsedkyní pražské organizace SKIP.

Obr. 1 Tomáš Foltýn, přednáška viz odkaz: <https://youtu.be/5qFIsylYAPI>. Zdroj: SDRUK

Česká digitální knihovna – centrální řešení pro české knihovny

Martin Lhoták

Knihovna Akademie věd ČR

Uplynulý rok nejenom urychlil vývoj některých centrálních nástrojů českého knihovnictví, ale rovněž vyvolal potřebu koncepčnějších řešení, která zajistí provoz nových služeb a zjednoduší jejich fungování i přístup k nim. Výsledkem je i debata nad podobou centrálního přístupu k digitálním knihovnám provozovaným jednotlivými knihovnami v České republice. Konferenční příspěvek Martina Lhotáka se zaměří na to, v jaké podobě a v jakých postupných krocích by mohl veřejnosti sloužit tento nástroj, jaké strategické úvahy stojí za jeho dalším vývojem a jak by se měly knihovny zapojit do jeho provozu.

Martin Lhoták od roku 1997 pracuje v Knihovně Akademie věd ČR, kde deset let působil na pozici vedoucího Oddělení informačních technologií. V roce 2003 zakládal Digitalizační centrum knihovny AV ČR a od té doby spolupracoval zejména s Národní knihovnou ČR a Moravskou zemskou knihovnou v Brně na vývoji nových řešení souvisejících s digitálními dokumenty. V této odborné činnosti pokračoval i po roce 2007, kdy se stal ředitelem Knihovny AV ČR, v. v. i. Jeho odborná a vědecká činnost spočívá především ve vývoji a implementaci informačních systémů k zajištění informační infrastruktury pro prostředí výzkumu, vývoje a inovací (VaVal) i pro oblast veřejných knihoven.

Obr. 1 Martin Lhoták, přednáška viz odkaz: <https://youtu.be/iVROKxWWjtE>. Zdroj: SDRUK

Svět knihy je tu i pro knihovny

Radovan Auer

Svět knihy

Mezinárodní knižní veletrh Svět knihy prošel pod taktovkou Radovana Auera nejenom výraznou proměnou, ale přečkal i tvrdé lockdowny a sebevědomě se chystá na své nejprve zrušené a následně odložené zářijové pokračování. To je nejenom věnováno hostující zemi, tedy Francii, ale i celé řadě otázek, které proměna knižního trhu v důsledku pandemie vyvolala. Knihovny jsou součástí knižního trhu a knihovníci pak z perspektivy Radovana Auera i důležitou složkou jednoho z vrcholů českého literárního života – tedy Světa knihy. Proč tomu tak je, o tom více v konferenčním příspěvku.

Radovan Auer se v profesním životě věnoval filmové produkci a kulturnímu marketingu. Deset let působil v různých pozicích na filmovém festivalu v Karlových Varech, jako výkonný producent je podepsán pod filmem Samotáři. Od roku 2014 pracoval jako marketingový ředitel projektu Plzeň 2015 – Evropské hlavní město kultury. V současnosti pracuje jako ředitel knižního veletrhu a literárního festivalu Svět knihy.

Obr. 1 Radovan Auer, přednáška viz odkaz: <https://youtu.be/H8jxiqxRbX4>. Zdroj: SDRUK

Knihovny v nejistém světě

Moderovaná panelová diskuze

Obr. 1 Tomáš Řehák, Petr Minařík, Petr A. Bílek, Radovan Auer, Pavel Baran, Paulína Tabery, Tomáš Kubíček, panelová diskuze viz odkaz: <https://youtu.be/gT24wDsPLqU>. Zdroj: SDRUK

**PARTNEŘI KONFERENCE
KNIHOVNY SOUČASNOSTI
2021**

HLAVNÍ PARTNER

PARTNEŘI KONFERENCEČNÍCH BLOKŮ

Lifelique

SVOP

PARTNEŘI

EBSCO

Ceiba®

SVĚT KNIHY PRAHA
BOOK WORLD PRAGUE
23.-26. 9. 2021

 MEGA
BOOKS CZ

ORIS
plus

BEZPEČNOSTNÍ
A IDENTIFIKAČNÍ SYSTÉMY

www.rfidproknihovny.cz

 SUWECO

 Corinth

 YLANDS
EDU

MÉDIA

čtenář
MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

Knihovna plus

Knihovna
knihovnická revue

**KNIHOVNY
SOUČASNOSTI** **21**

Knihovny současnosti 2021

Sborník z 29. ročníku konference,

konané 7.–9. září 2021

na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Sestavila Veronika Chruščová

Obálka Tomáš Rychlý

Redakce Jaroslava Bednářová, Markéta Teuchnerová

Grafická úprava Městská knihovna v Praze

Vydalo Sdružení knihoven České republiky,
Mariánské náměstí 98/1, 110 00 Praha 1,
ve spolupráci s Městskou knihovnou v Praze,
Mariánské náměstí 98/1, 115 72 Praha 1

Verze 1.0 ze dne 20. 12. 2021

ISBN 978-80-86249-94-0 (Sdružení knihoven České republiky)

ISBN 978-80-274-2155-8 (Městská knihovna v Praze)